

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK ZA SOCIJALNI RAD

**USVOJENJE KAO OBLIK PORODIČNO – PRAVNE ZAŠTITE DJECE
U KANTONU SARAJEVO (2018 – 2023. GODINE)**

MAGISTARSKI RAD

Mentori:

Prof. dr. Borjana Miković

Akademik, prof. dr. sc. Dževad Termiz

Studentica:

Ajla Skeledžija,

916/II/R

Sarajevo, oktobar 2024. godina

Skeleđžija Ajla USVOJENJE KAO OBLIK PORODIČNO-PRAVNE ZAŠTITE DJECE U KANTONU SARAJEVO 2018-2023.

2024

ODSJEK ZA SOCIJALNI RAD

**USVOJENJE KAO OBLIK PORODIČNO – PRAVNE ZAŠTITE DJECE
U KANTONU SARAJEVO (2018 – 2023. GODINE)**

MAGISTARSKI RAD

Mentori:

Prof. dr. Borjana Miković

Akademik, prof. dr. sc. Dževad Termiz

Studentica:

Ajla Skeledžija,

916/II/R

Sarajevo, oktobar 2024. godina

Sadržaj

Predgovor	4
Uvod.....	5
I METODOLOŠKI PRISTUP ISTRAŽIVANJU.....	6
1. PROBLEM I PREDMET ISTRAŽIVANJA	6
1.1. Vremensko određenje predmeta	7
1.2. Prostorno određenje predmeta.....	7
1.3. Disciplinarno određenje predmeta.....	7
2. CILJEVI ISTRAŽIVANJA	8
2.1. Naučni ciljevi istraživanja.....	8
2.2. Društveni ciljevi istraživanja.....	9
3. HIPOTEZE I INDIKATORI	10
3.1. Generalna hipoteza	10
3.2. Posebne hipoteze	10
3.3. Indikatori.....	11
4. NAUČNI PRISTUP I METODI ISTRAŽIVANJA	12
4.1. Tip istraživanja	12
4.2. Osnovne metode istraživanja	12
4.3. Opštenaučne metode primjenjene u istraživanju.....	13
4.4. Metode prikupljanja podataka.....	14
4.5. Statistički uzorak istraživanja – statistička masa	15
4.6. Izvori podataka.....	16
5. NAUČNA I DRUŠTVENA OPRAVDANOST	18
5.1. Naučna opravdanost istraživanja	18

5.2.	Društvena opravdanost istraživanja.....	18
6.	KATEGORIJALNO POJMOVNI SISTEM ISTRAŽIVANJA	20
II TEORIJSKA SAZNANJA O PREDMETU ISTRAŽIVANJA		22
1.	DJECA BEZ RODITELJSKOG STARANJA	22
2.	POJAVE DJECE BEZ RODITELJSKOG STARANJA.....	25
3.	ZAŠTITA DJECE BEZ RODITELJSKOG STARANJA - OBLICI.....	27
3.1.	Institucionalni oblici zaštite	27
3.2.	Vaninstitucionalni oblici zaštite	32
3.2.1.	Starateljstvo	32
3.2.2.	Hraniteljstvo	35
4.	USVOJENJE.....	41
4.1.	Institut usvojenja	41
4.2.	Pretpostavke i uslovi za usvojenje (usvojitelj)	42
4.3.	Pretpostavke usvojenika	42
4.4.	Oblici i karakteristike usvojenja.....	43
4.4.1.	Potpuno usvojenje.....	43
4.4.2.	Nepotpuno usvojenje	44
5.	HISTORIJSKI RAZVOJ USVOJENJA U BOSNI I HERCEGOVINI	45
6.	ULOGA CENTRA ZA SOCIJALNI RAD KAO ORGANA STARATELJSTVA U PROCESU USVOJENJA.....	48
7.	PRAVNI IZVORI USVOJENJA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE	50
8.	POSTUPAK ZA ZASNIVANJE USVOJENJA.....	56
9.	UTJECAJ PRAVNIH, SOCIO – EKONOMSKIH I KULTUROLOŠKIH FAKTORA NA PROCES USVOJENJA DJECE	59
9.1.	Pravni faktori.....	59
9.2.	Socio – ekonomski faktori	59

9.3. Kulturološki faktori	60
10. UTICAJ USVOJENJA NA PSIHOLOŠKI, EMOCIONALNI I SOCIJALNI RAZVOJ DJECE BEZ RODITELJSKOG STARANJA.....	62
10.1. Psihološki i emocionalni razvoj	62
10.2. Socijalni razvoj.....	63
11. IZAZOVI I MOGUĆNOSTI ZA UNAPREĐENJE PROCESA USVOJENJA DJECE ..	65
III REZULTATI EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA	67
1.1. Analiza podataka dobivenih putem anketnog upitnika uposelnika Centara za socijalni rad.....	68
1.2. Analiza podataka dobivenih putem intervjuja usvojitelja	84
Zaključna razmatranja	90
Literatura	92
Prilozi	95
1. Anketni upitnik.....	95
2. Grafički prikazi	99
3. Tabele	99

Predgovor

Magistarski rad pod naslovom "Usvojenje kao oblik porodično-pravne zaštite djece u Kantonu Sarajevo 2018-2023" bavi se istraživanjem usvojenja djece u pravnom i socijalnom kontekstu, te objašnjava pravne i administrativne procedure, kao i socijalne i psihološke aspekte koji utječu na proces usvojenja. Rad analizira zakonodavne okvire tokom navedenog perioda, te razmatra efikasnost trenutnih politika i praksi. Osim toga, posebna pažnja posvećena je iskustvima usvojitelja i usvojene djece, uključujući izazove s kojima se susreću i podršku koju dobijaju od relevantnih institucija. Istraživanje se temelji na statističkim podacima, anketama i studijama slučaja, s ciljem pružanja sveobuhvatnog pregleda stanja usvojenja u Kantonu Sarajevo, te predlaganja preporuka za unapređenje sistema usvojenja i bolje zaštite djece bez roditeljskog staranja. Metodološki pristup je fundamentalno-aplikativni, a veliki dio podataka je prikupljen na terenu, anketiranjem i intervjuiranjem ukupno oko 40 subjekata (osobe sa prebivalištem u Kantonu Sarajevo koje su u prethodnom period usvojile jedno ili više djece, te uposlenici Službi socijalne zaštite Kantona Sarajevo: socijalni radnici, socijalni pedagozi, psiholozi i pravnici). Rezultati istraživanja pokazali su da je usvojenje kao oblik porodično-pravne zaštite djece u Kantonu Sarajevo najbolji alternativni oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja, ali da je broj usvojenja bio izuzetno mali (37), što naglašava potrebu za unapređenjem procedura i podrške, izmjenama nacionalnog zakonodavstva kao i veću transparentnost, praćenje i evaluaciju procesa usvojenja.

Iskreno i s velikim poštovanjem, zahvalnice su upućene mentorima rada, akademiku prof. dr. sc. Dževadu Termizu i prof. dr. Borjani Miković, za nesebičnu podršku, stručno vođenje i dragocijene savjete koji su bili od ključnog značaja za uspješno realizovanje ovog magistarskog rada. Također, velika zahvale pripada mojoj porodici za nepokolebljivu podršku, razumijevanje i ljubav tokom svih godina školovanja. Zahvalnice upućujem i svim usvojiteljima i uposlenicima Službi socijalne zaštite u Kantonu Sarajevo, koji su rado učestvovali u intervjuisanju i anketiranju.

Uvod

U savremenom društvu, pitanja porodičnih prava i zaštite djece postaju sve značajnija s obzirom na dinamične promjene u strukturi porodice i društvenim vrijednostima i normama. Jedan od mehanizama porodično-pravne zaštite djece jeste proces usvojenja, koji predstavlja duboko emotivan i pravno kompleksan postupak.

Usvojenje je jedan od najljepših činova koje pojedinac može uraditi za jedno dijete. Pružiti mu topao dom, pun ljubavi i zaštititi ga, predstavlja pravo svakog djeteta. Međutim, proces usvojenja nije nimalo jednostavan, te put dolaska djeteta u porodicu usvojitelja može biti izuzetno dugotrajan i iscrpan. Usvojitelji se suseću sa brojnim izazovima i teškoćama u procesu usvojenja, obzirom na veoma kompleksnu situaciju naše države u pogledu alternativnih načina zaštite djece.

Ovaj rad posvećen je analizi usvojenja kao oblika porodično-pravne zaštite djece, istražujući njegove aspekte, izazove, implikacije i praktičnu primjenu na području Kantona Sarajevo. Kroz prizmu zakonodavnog okvira, socijalnih dinamika, etičkih pitanja i statističke brojke usvojenja, bit će prikazano kako ono igra ključnu ulogu u pružanju pravnih i porodičnih temelja za djecu koja se nalaze u potrebi zaštite.

S ciljem sagledavanja kompleksnosti ove teme, rad će se fokusirati na analizu ključnih aspekata usvojenja, razmatrajući pri tome kako ovo pravno sredstvo doprinosi stvaranju sigurnog i stabilnog okruženja za djecu koja su, iz različitih razloga, izgubila ili su u riziku da izgube roditeljsku podršku. Maleš (2016) navodi da ukoliko dođe do toga da je ugrožen djetetov razvoj u primarnoj porodici, država ima zadatak da, prema Konvenciji o pravima djeteta, te u skladu sa domaćim zakonodavstvom, osigura djetetu zamjensku zaštitu kao i uvjete za normalan rast i razvoj. Usvojenje tako, za razliku od domova za nezbrinutu djecu i hraniteljskih porodica, postaje najbolji oblik zbrinjavanja i zaštite djeteta (Horvat, 2016).

Cilj rada jeste da se kroz intradisciplinarni pristup prikaže kako usvojenje utječe na pravne, socijalne i emocionalne dimenzije dječje dobrobiti, nudeći time uvid u kompleksnost i značaj ovog procesa u savremenom društvu. Pored toga, bit će prikazan i zakonodavni okvir naše države, neusklađenost zakona i stvarna situaciju u pogledu usvojenja, kao oblik porodično-pravne zaštite djece u Kantonu Sarajevo.

I METODOLOŠKI PRISTUP ISTRAŽIVANJU

1. PROBLEM I PREDMET ISTRAŽIVANJA

Usvojenje djece je, u savremenom društvu, predstavljala važan proces pružajući djeci bez roditeljskog staranja priliku za stabilan i podržavajući dom. Međutim, i pored globalizacije i urbanizacije koje su neminovno zahvatile i našu državu, kao i brojnih socijalnih reformi, usvojenje ostaje tabuu tema u društvenom diskursu i često je zanemareno u okviru socijalne politike. Iz tog razloga, javlja se potreba da se ovaj problem dodatno istraži i da se razvije sveobuhvatan istraživački okvir koji će omogućiti dublju analizu postojećih izazova i formulaciju efikasnih strategija za poboljšanje socijalne integracije i podrške usvojenoj djeci.

Tema ovog rada jeste usvojenje kao oblik porodično – pravne zaštite djece Kantona Sarajevo 2018 – 2023. i pri formulaciji ovog problema oslonac je na postojećim saznanja o ovom istraživanju. Problem istraživanja je, danas aktuelno u literaturi i praksi, pitanje domaćih divergentnih pravnih odredbi koje uređuju institut usvojenja, te poređenju istih sa međunarodnim standardom „najboljeg interesa djeteta“ sadržanim u Konvenciji o pravima djeteta. Također, u svrhu ovog istraživanja potrebno je utvrditi na koji način komplikovana i dugotrajna procedura, nedostatak kadra u Centrima za socijalni rad, stigma i društvena percepcija kao i nepostojanje registra potencijalnih usvojitelja, otežava i usložnjava proces usvojenja djece bez roditeljskog staranja.

Predmet ovog istraživanja je ustanoviti relaciju između zakonske regulative, efikasnosti i društvene implikacije usvojenja kao instrumenta porodično – pravne zaštite djece u kontekstu Kantona Sarajevo. Predmet proizilazi iz samog naslova. Potrebno je jasno i nedvosmisleno definirati usvojenje, te analizirati i utvrditi koja su to odstupnja Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine u poređenju sa Konvencijom o pravima djeteta i Evropskom konvencijom o usvojenju (revidiranom). Pored toga, istraživanje će obuhvatiti analizu otežavajućih okolnosti koje proizilaze iz postojećeg zakonodavstva i ovaj proces čine dodatno emocionalno i proceduralno zahtjevnim. Također, bit će istražena statistika parova i porodica koji su započeli postupka usvojenja te broj uspješno okončanih usvojenja u periodu od 2018. do 2023. godine u Kantonu Sarajevo. Ova metodološka perspektiva omogućava sveobuhvatnu evaluaciju i uvid u postojeće izazove i efikasnost sistema usvojenja.

1.1. Vremensko određenje predmeta

Vremensko određenje predmeta istraživanja odnosi se na period od januara 2018. godine, do decembra 2023. godine.

1.2. Prostorno određenje predmeta

Prostorno određenje predmeta istraživanja obuhvata sve Službe socijalne zaštite Općina unutar Kantona Sarajevo, kao i Kantonalni Centar za socijalni rad.

1.3. Disciplinarno određenje predmeta

Istraživanje je intradisciplinarno. Odvija se u okviru nauke o socijalnom radu – a unutar nje poseban akcenat se stavlja na usvojenje, kao alternativni način zaštite djece, kao i u okviru pravnih nauka i psihologiji.

2. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Na osnovu formulacije predmeta istraživanja, odnosno saznanjem o obimu, stepenu i svojstvima predmeta istraživanja, postavili smo i cilj istraživanja. Kako je istraživanje pretežno teorijsko – empirijsko, ono je usmjereno na sticanje i empirijskog i teorijskog saznanja. U pogledu definisanja ciljeva istraživanja, razlikujemo: *naučne* i *društvene* ciljeve. Naučni ciljevi istraživanja imaju mjesto, ulogu i funkciju u naučnom saznanju, dok društveni imaju praktičnu primjenjivost.

2.1. Naučni ciljevi istraživanja

"Naučni ciljevi su zadati nivoi naučnog saznanja koji se namjeravaju ostvariti naučnim istraživanjem i koji će biti sadržani u rezultatima istraživanja."¹

U ovom istraživakom radu, što proizilazi iz predmeta istraživanja, cilj je istražiti i utvrditi normativne odredbe, njihovu provedbu kroz zakonodavne okvire u kontekstu usvojenja, a koje su u nadležnosti Federacije Bosne i Hercegovine i njihovu komparaciju sa međunarodnim zakonodavstvom. Također, rad ima za cilj istražiti kako pravni okvir utječe na dobrobit djece koja su usvojena i uporediti usvojenje s drugim oblicima porodično – pravne zaštite, kao što su hraniteljstvo ili smještaj u ustanove socijalne zaštite. Istraživanje sa naučnog aspekta u kontekstu pravne osnove, ima za cilj i prikazati probleme koje prouzrokuje neusklađenost domaćeg zakonodavstva sa međunarodnim, ali i brojna ograničenja sadržana u odredbama i članovima Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, u dijelu o usvojenju kao alternativnom obliku zaštite djece bez roditeljskog staranja .

Osim toga, sa naučnog aspekta cilj je istražiti koliko je u zadatom vremenskom periodu, na teritoriji Kantona Sarajevo pokrenuto postupaka za proces usvojenja i koliko ih je bilo uspješno, te na koji način zakon ograničava rad i djelovanje profesionalaca iz oblasti socijalnog rada u procesu usvojenja, ali i predstavlja izvor dodatnih socijalnih problema.

Istraživanje bi, neminovno, trebalo započeti s *naučnom deskripcijom* svih temeljnih pojmova i pojava. Deskripcije je opis pojave koja se istražuje. U naučnim radovima se velika pažnja

¹ Termiz Dž. *Metodologija društvenih nauka*. Beograd: FPN UNSA i MUMDN 2022. str. 308.

posvećuje opisivanju činjenica, podataka ili pojava u cilju povećanja objektivnosti i tačnosti u drugim fazama istraživanja.

Pored deskripcije, *naučnom klasifikacijom* i *tipologizacijom* je potrebno uočiti sličnost, navesti zajednička obilježja ili različitosti među pojavama, predmetima ili događajima. Prvo je potrebno utvrditi zajednička obilježja pojave koja se ispituje, a zatim obilježja po kojima se ispitivana pojava razlikuje. Na taj se način, komparacijom predstavlja šta je tim pojava zajedničko, odnosno po čemu se razlikuju.

"Za društvene nauke bitno je da su suštinski opći predmeti komparacije sve društvene pojave, ali i ne sve međusobno, već samo one kod kojih se mogu utvrditi određeni kvalitet između kojih postoji određeni stepen mogućnosti konstatovanja istosti, sličnosti ili različitosti."²

2.2. Društveni ciljevi istraživanja

Društveni cilj ovog istraživanja jeste da probudi svijest o usvojenju kao obliku porodično – pravne zaštite među građanima, profesionalcima u oblasti socijalnog rada, pravnicima i drugim relevantnim stručnjacima. Istovremeno može doprinijeti smanjenju stigme i neinformisanosti koja ponekad prati usvojenje. Istraživanje, također, ima za cilj identifikaciju prepreka koje porodice susreću tokom procesa usvojenja i predlaganje mjera za unapređenje pristupa usvojenju, kao i smanjenje društvene diskriminacije i stigme povezane s usvojenjem, pružajući informacije koje mogu poboljšati javno razumijevanje i podršku porodicama i parovima koji se odluču na ovaj proces.

² Termiz Dž. *Metodologija društvenih nauka*. Beograd: FPN UNSA i MUMDN 2022. str. 171.

3. HIPOTEZE I INDIKATORI

3.1. Generalna hipoteza

Usvojenje je najbolji oblik alternativnog načina zaštite djece bez odgovarajućeg roditeljskog staranja.

3.2. Posebne hipoteze

1. Prva posebna hipoteza o korelaciji

Postoji pozitivna korelacija između efikasnosti pravnih procedura u procesu usvojenja i zadovoljstva usvojitelja, što ukazuje na potrebu za ubrzanjem administrativnih koraka kako bi se unaprijedila efikasnost sistema usvojenja.

2. Druga posebna hipoteza o nacionalnoj diskriminaciji

Djeca Romske nacionalnosti se usvajaju manje u odnosu na ostatak djece bez roditeljskog staranja.

3. Treća posebna hipoteza o društvenoj podršci

Društvena podrška, kako u zajednici tako i među stručnjacima, pozitivno utječe na uspjeh usvojenja.

4. Četvrta posebna hipoteza o informiranosti i stigmatizaciji

Pravilna informisanost i smanjenje stigme o procesu usvojenja doprinose boljem socijalnom prilagođavanju usvojitelja.

5. Peta posebna hipoteza o kvaliteti socijalnih usluga

Pružanje socijalnih usluga, uključujući podršku i praćenje nakon usvojenja, negativno utječe na emocionalni i socijalni razvoj usvojene djece.

6. Šesta posebna hipoteza o usvojenju u toku i nakon pandemije COVID – 19

U toku i nakon pandemije COVID – 19 je značajno smanjen broj zahtjeva za usvojenje, u poređenju sa periodom prije pandemije.

3.3. Indikatori

Indikatori za postavljene hipoteze predstavljaju formulirane iskaze koji se koriste u anketnim upitnicima i intervjuima, a namijenjeni su istraživačima i praktičarima socijalnog rada kao ispitanicima. Ovi iskazi omogućavaju ispitanicima da izraze svoja mišljenja i stavove o određenim socijalnim fenomenima i situacijama. Kao alat za prikupljanje podataka direktno od stručnjaka u socijalnom radu, ovi iskazi omogućavaju dublje razumijevanje perspektiva i iskustava praktičara. Koristeći ove indikatore, istraživači mogu sistematski analizirati i interpretirati stavove i iskustva stručnjaka kao i praktičara, što doprinosi bolje razumijevanju i evaluaciji relevantnih socijalnih fenomena i praksi. U magistarskom radu su korišteni indikatori u vidu sljedećih izvora podataka:

1. analize dobivenih podataka o usvojenju na području Kantona Sarajevo za period od 2019. do 2023. godine, koja pruža kvantitativne informacije o trendovima i karakteristikama procesa usvojenja u ovom razdoblju,
2. analize već postojećih saznanja o predmetu istraživanja,
3. pismenih iskazi profesionalaca iz Centra za socijalni rad Kantona Sarajevo, koji su omogućili uvid u stručne perspektive i evaluacije unutar organizacije,
4. iskaza usvojitelja prikupljenih putem intervjuja, koji daju uvid u kvalitativne podatke o iskustvima i stavovima pojedinaca koji su prošli kroz proces usvojenja.

4. NAUČNI PRISTUP I METODI ISTRAŽIVANJA

4.1. Tip istraživanja

Prvenstveno naučnim istraživanjem se stiče naučno saznanje i to kroz primjenu naučnih metoda. Prema tipu istraživanja, ovo istraživanje se može klasifikovati kao pretežno teorijsko - empirijsko istraživanje.

"Predmet teorijskih istraživanja je naučna teorija ili teorija uopće. Predmet empirijskog istraživanja je društvena stvarnost. Ako se i teorija shvati kao oblik i dio društvene prakse, empirijska istraživanja su po predmetu šira, pa je i ova podjela samo uslovna. U naučnoistraživačkoj praksi sva istraživanja su nužno teorijsko-empirijska, zbog uloge teorije u istraživanju (početna faza teorijska, druga faza istraživačko empirijska, treća faza teorijska) po shemi naučnog saznanja."³

Metode korištene u ovom istraživačkom radu se mogu klasifikovati kao: osnovn metode istraživanja, opšenučne metode, metode prikupljanja podataka i statistički uzorak istraživanja – statistička masa.

4.2. Osnovne metode istraživanja

Osnovne metode istraživanja su: *analiza, asprakcija, specijalizacija, dedukcija, generalizacija, sinteza, konkretizacija i indukcija*. U skladu sa predmetom i ciljem istraživanja, tipom istraživanja i disciplinarnošću istraživanja, u ovom radu su primijenjene su: analiza, sinteza i generalizacija.

Osnovni metod analiza će se koristiti u cilju pojedinačnog rastavljanja elementa i faktora koji utječu na jako mali broj usvojenja u Kantonu Sarajevo (zakonski okvir, stigmatizacija, nepostojanje registra potencijalnih usvojitelja, neuvezanost Službi socijalne zaštite).

Osnovni metod sinteza će biti primijenjena zbog sagledavanja bitnih elemenata zajedno kako bi se stekao uvid o cjelini. (Kako odredbe iz Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine određuje ostale segmente instituta usvojenja).

³ Termiz Dž. *Metodologija društvenih nauka*. Lukavac: NIK „Grafit“. 2009. str. 190-193.

Generalizacija je misaoni postupak uopštavanja kojim se od jednog posebnog pojma dolazi do općenitijeg koji je po stepenu viši od ostalih pojedinačnih. U kontekstu ovog rada koristit će se u cilju uopštavanja posljedica neusklađenosti domaćeg zakona sa međunarodnim koje utječu na djecu bez roditeljskog staranja, ali i na potencijalne usvojitelje.

4.3. Opštenaučne metode primjenjene u istraživanju

„Već sam naziv „opštenaučne metode“ ukazuje na njihova bitna svojstva: 1. Na opštost i relativnu apstraktnost tih metoda; 2. Na njihovu veoma naglašenu povezanost sa logikom i epistemologijom, te, preko njih, sa filozofijom; 3. Na njihovu intenzivnu povezanost sa ljudskim iskustvom i iskustvenim saznanjem, te generalizacijom tog saznanja i njegovu sistematizaciju u pravilnosti, zakonitosti, zakona i vjerovatnoće; 4. Na njihovu primjenljivost u svim vrstama naučnog istraživanja u okvirima bilo koje nauke i (ili) naučne discipline.“⁴

Korištena je *hipotetičko – deduktivna metoda* – njen predmet se odnosi na društvenu stvarnost i ona je bazirana na selektivnom i provjeravanom, potvrđenom društvenom iskustvu na raznim mjestima, u raznim vremenima i od mnoštva subjekata. U kontekstu rada, metoda će se primjenjivati tokom cijelog procesa istraživanja, s obzirom da dinamično i promišljeno iskustvo u istraživanju usvojenja kao oblika porodično – pravne zaštite i ujedno najboljeg alternativnog oblika zaštite djece bez roditeljskog staranja, može dovesti do postavljanja hipoteza i zaključaka koji će doprinijeti stvaranju relativno istinitih saznanja o ovom procesu.

"Po svim karakteristikama hipotetičko – deduktivna metoda ima viši stepen primjenjivosti od ostalih općenaučnih metoda, u osnovi je svih njih i sa njima je u odnosima kooperacije i prožimanja. Ona nema svoje posebne tehnike i instrumente već se oslanja na postojeće standarde istraživačkooperativne metode, ali spada u red najsloženijih metoda jer neprekidno ostvaruje cirkulaciju na relaciji konkretno – posebno – opšte i empirijsko – teorijsko, kao i opažanje – mišljenje, razumumijevanje i shvatanje."⁵

Statistička metoda – metoda prikupljanja, sređivanja, obrade, analize i tumačenja podataka. Statističkom metodom prikupljanja podataka ćemo ispitati i utvrditi stavove uposlenika Službi socijalne zaštite u pogledu procesa usvojenja na području Kantona Sarajevo.

⁴ Termiz Dž. *Metodologija društvenih nauka*. Beograd: FPN UNSA i MUMDN. 2022. str. 154.

⁵ Ibidem, str. 156.

Komparativna metoda – identificiranje sličnosti, zajedničkih obilježja, različitosti i uzročno – posljedičnih odnosa između dvije pojave, događaja ili objekta. Predstavlja se ono što je zajedničko, odnosno ono što je različito. U ovom radu, metoda komparacije je korištena u svrhu poređenja domaćeg zakonodavstva, odnosno Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, sa međunarodnim zakonodavstvom, to je ste Konvencijom o pravima djeteta i Evropskom konvencijom o usvojenju (*revidiranom*).

Analitičko – deduktivna metoda – „bitna odredba ove metode je „domišljanje“ odnosno apstaktno mišljenje na osnovu empirijskih podataka.“⁶. Ovom metodom se otkrivaju unutrašnji uzroci problema, što je u ovom konkretnom slučaju neusklađenost domaćeg zakonodavstva, ograničenja koje nameće i prouzrokuje brojne probleme u pogledu procesa usvojenja, kao i zahtjevi usvojitelja u pogledu odabira djeteta.

Deskriptivna metoda – ova metoda opisuje izgled nekog predmeta ili tog nekog događanja. Uglavnom se koristi u početnoj fazi istraživanja. Vrlo je važno da se opiše neka pojava ili predmet i da odgovor na pitanje „kako?“, odnosno da odgovor na pitanje „zašto?“(uzroci opisane pojave).

4.4. Metode prikupljanja podataka

Indiktori navedeni za svaku posebnu hipotezu nam nameću korištenje dvije metode prikupljanja podataka:

Metod analize (sadržaja) dokumenta – jedan od glavnih metoda prikupljanja podataka u društvenim naukama. Ona se prihvata kao metoda i empirijskih i teorijskih istraživanja i ovom metodom otkrivamo smisao, značenje i značaj podataka sadržaja i forme dokumenata. Ona ima prednost u odnosu na druge metode time što na omogućava istraživanje na daljinu bilo da se radi o vremenskoj ili prostornoj udaljenosti. Ova metoda će se koristiti u okviru pravnog okvira, odnosno zakonskih normi i propisa. Ova metoda ima svoje dvije tehnike analize sadržaja dokumenata i to kvantitativnu i kvalitativnu, koje će se ujedno i primjenjivati.

⁶ Ibidem, str. 170.

Ispitivanje – „veoma složena i omiljena metoda neposrednog i istovremeno posrednog sakupljanja podataka o društvenoj stvarnosti i iz nje same.“⁷ U okviru ove metode, kao tehnika ispitivanja koristit će se intervju (naučni razgovor). Popratno će, za potrebe inretvjuiranja biti napravljen plan postavljanja unaprijed pripremljenih 10 pitanja koja se tiču podataka o različitim aspektima usvojenja, uključujući izazove, uspjehe i emocionalne aspekte s kojima su se usvojitelji susretali u procesu, kao i njihova iskustva, stigme, prepreke i mišljenje o zakonodavstvu naše države u pogledu instituta usvojenja. Intervjuom će biti obuhvaćeni usvojitelji koji su u periodu od 2018. do 2023. godine usvojili jedno ili više djece u Kantonu Sarajevo.

Osim intervju, koristit će se i anketni upitnik, koji se sastoji od ukupno 26 pitanja na temu istraživanja, a istraživanjem su obuhvaćeni uposlenici Službi socijalne zaštite Kantona Sarajevo. Anketnim upitnikom će biti ispitano oko 35 uposlenika u periodu od juna 2024. do jula 2024. godine.

4.5. Statistički uzorak istraživanja – statistička masa

Uzorak istraživanja koji će biti podvrgnut analizi se formira po pravilima namjernog uzorka i on se odnosi na:

- Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (koji je na snazi i primjenjuje se)
- Konvenciju o pravima djeteta (ratifikovana od strane BiH)
- Evropsku konvenciju o usvojenju (BiH je nije ratifikovala)
- Uputstvo o metodama utvrđivanja podobnosti djeteta i osobe koja želi usvojiti dijete i načinu izrade mišljenja o podobnosti za usvojenje (koje je na snazi i primjenjuje se)
- Uputstvo o načinu vođenja evidencije i dokumentacije o usvojenoj djeci (koje je na snazi i primjenjuje se)
- Izvještaji i evidencije Službi socijalne zaštite koji se odnose na broj podnesenih zahtjeva za usvojenje, te broj ostvarenih usvojenja za period od 2018-2023.
- Naučna istraživanja sporevedena na temu usvojenja kao oblika porodično – pravne zaštite djece.

⁷ Termiz Dž. *Metodologija društvenih nauka*. Beograd: FPN UNSA i MUMDN. 2022. str. 383.

Uzorak ispitanika obuhvata 34 ispitanika i to:

- usvojitelje (5 ispitanika)
- socijalne radnike – (8 ispitanika)
- socijalnih pedagoga i psihologa (16 ispitanika – 8 pedagoga i 8 psihologa)
- pravnici zaposleni u Službama socijalne zaštite(8 ispitanika)

Istraživanje će biti sprovedeno na području Kantona Sarajevu, Entitet Federacije Bosne i Hercegovine, a obuhvat podatke za period od 2018-2023. godine. Vremenski okvir za sprovođenje tehnika metode ispitivanja je od juna 2024. do jula 2024. godine.

4.6. Izvori podataka

Izvori podataka o ovom radu su:

1. Zakoni i podzakonski akti:
 - *Evropska konvencija o usvojenju*. Evropski savjet. 2009.
 - *Konvencija o pravima djeteta*. Ujedinjeni narodi. 1989.
 - *Porodični zakon FBiH* („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br.: 35/2005, 41/2005, 31/2014 i 32/2019).
 - *Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta*. UNICEF. 2018.
 - *Uputstvo o metodama utvrđivanja podobnosti djeteta i osobe koja želi usvojiti dijete i načinu izrade mišljenja o podobnosti za usvojenje*. („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br.: 17/2006.).
 - *Uputstvo o načinu vođenja evidencije i dokumentacije o usvojenoj djeci*. („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br.: 17/2006.).
 - *Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom Federacije Bosne i Hercegovine* („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br.: 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješenje US BiH, 45/2016, 19/2017 - drugi zakon i 40/2018).

2. Stručni radovi i literatura iz oblasti socijalnog rada kao i naučna istraživanja na temu usvojenja kao najboljeg alternativnog oblika zaštite djece bez roditeljskog staranja:
 - Akademske disertacije i diplomski radovi,
 - Akademske članci,
 - Knjige i poglavlja iz knjiga,
 - Radovi iz drugih relevantnih područja.

5. NAUČNA I DRUŠTVENA OPRAVDANOST

5.1. Naučna opravdanost istraživanja

Naučna opravdanost ovog istraživanja se ogleda u tome što će dati doprinos o predmetu ili metodu nauke, a njegov glavni cilj je prijedlog odgovarajućih rješenja, kao što su kvalitetne reforme zakonskog okvira i propisa u pogledu instituta usvojenja, odnosno povećanju broja usvojenje djece i smanjenju broja djece smještene u ustanove socijalne zaštite, kao pozitivnih posljedica reforme zakona. Da bi ovo istraživanje ispunilo svoj cilj, potrebno je da na bazi postojećih naučnih saznanja i istraživanja koja se odnose na predmet ovog istraživanja, da adekvatan prijedlog mjera i rješenja dugotrajne procedure i izazova koje sa sobom nosi institut usvojenja.

Naučna opravdanost ovog istraživanja proizilazi iz njegovog naučnog značaja i izazova i posljedica usvojenja djece bez roditeljskog staranja u Kantonu Sarajevo. Izazovi i posljedice usvojenja su ukorijenjeni u naš zakonodavni sistem, ali i društvo u cjelini, i bez obzira na promjene koje sa sobom nosi globalizacija i urbanizacija, tradicionalno društvo, kakvim se još uvijek smatra bosanskohercegovačko, odolijeva prihvatanju usvojenja bez stigmatizacije, kao i usklađivanju zakona u cilju ispunjena načela „najboljeg interesa djeteta“. Upravo iz ovog razloga, potrebno je sistematski, teorijski i empirijski istražiti institut usvojenja. Istraživanje na ovu temu, prije svega, omogućava usavršavanje naučnih saznanja, ali i daje uvid u trenutnu situaciju u pogledu ograničenja i izazova sa kojima se susreću potencijalni usvojitelji, zaposlenici Centara za socijalni rad, ali i djeca podobna za usvojenje.

Posebnu naučnu opravdanost ovo istraživanje, zauzima u okviru nauke o socijalnom radu kao i pravne nauke, gdje se očekuje da će ovo istraživanje dati značajan doprinos naukama.

5.2. Društvena opravdanost istraživanja

Društvena opravdanost ovog istraživanja se ogleda u naučnim saznanjima o predmetu istraživanja i primjeni naučnih saznanja u praksi u vidu davanja preporuka i sugestija nadležnim institucijama za dalji pravac njihovog djelovanja, odnosno predlaganju kvalitetne reforme Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine i njegovu usaglašenost sa međunarodnim Konvencijama, a u cilju prevazilaženja ograničenja koja se nameću kako usvojiteljima i usvojenicima, tako i profesionalcima zaposlenim u Centrima za socijalni rad.

Osim toga, društvena opravdanost ovog istraživanja se ogleda i u boljem razumijevanju i shvatanju problema, odnosno uticaja koje ima neusklađenost zakona na cjelokupno društvo, potencijalne usvojitelje i profesionalce. Iz svega, prethodno navedenog, jasno je kako je sistemsko praćenje ovog problema neminovno, što zapravo podrazumijeva sveobuhvatnu društvenu opravdanost ovog istraživanja.

6. KATEGORIJALNO POJMOVNI SISTEM ISTRAŽIVANJA

„Prosec naučnog saznanja je u osnovu stalno definisanje i redefinisane pojmovi.“⁸ U skladu s ovom činjenicom, neminovno je navesti da upravo definisanje i redefinisane pojmovi spada u ključne i stalno aktivne procese naučnog shvatanja i stvaralaštva. U okviru ovog istraživanja, ključni pojmovi su: usvojenje, dijete bez roditeljskog staranja, alternativni oblici zaštite djece, najbolji interes djeteta, usvojitelj, usvojenik.

Usvojenje – prema Porodičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine, usvojenje se definira kao poseban oblik porodično-pravne zaštite djece bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, kojim se zasniva roditeljski, odnosno srodnički odnos. Ono može biti potpuno i nepotpuno.

Dijete bez roditeljskog staranja – prema odredbama Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine pod starateljstvo će se staviti maloljetna osoba: 8 a), „čiji su roditelji umrli, nestali, nepoznati ili su nepoznatog boravišta duže od tri mjeseca; b) čijim roditeljima je oduzeto roditeljsko staranje; c) čiji roditelji nisu stekli poslovnu sposobnost ili im je ona oduzeta ili ograničena i d) čiji su roditelji odsutni, spriječeni ili nesposobni redovno starati se o svom djetetu, a nisu povjerali njegovo čuvanje i odgoj osobi za koju je organ starateljstva utvrdio da ispunjava uvjete za staratelja“ (čl. 186. PZ FBiH). Takođe, prema odredbama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH dijete bez roditeljskog staranja je „dijete bez oba roditelja, nepoznatih roditelja, napušteno od roditelja lišenih roditeljskog prava i roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost“ (čl. 13.st.1).

Alternativni oblici zaštite djece – u alternativne oblike zaštite djece ubrajamo: a) starateljstvo, b) hraniteljstvo, c) smještaj u ustanove socijalne zaštite i d) usvojenje.

Najbolji interes djeteta – „U skladu sa članom 3. Konvencije o pravima djeteta prepoznato je vodeće načelo “najbolji interes djeteta” kao obavezujući profesionalni standard za sve aktivnosti nezavisno od toga da li ih preduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne zaštite, sudovi, državna uprava, zakonodavna tijela ili organizacije civilnog društva. Načelo “najbolji

⁸ Termiz Dž. *Metodologija društvenih nauka*. Beograd: FPN UNSA i MUMDN. 2022, str. 87.

interes djeteta” nije ograničeno na aktivnosti direktno usmjerene na djecu, nego je relevantno za sve djelatnosti koje mogu direktno ili indirektno uticati na dijete.“⁹

Usvojitelj – osoba koja je usvojila, kao i osoba koja može usvojiti dijete (potencijalni usvojitelj). Usvojiti može osoba kojoj: nije oduzeto roditeljsko staranje, nije ograničena ili oduzeta poslovna sposobnost, nije kažnjavana i nije pod istragom, ne boluje od bilo kakvih oboljenja koja se mogu odraziti na život i zdravlje djeteta i sl., a pod uslovom da pruža dovoljno jamstva da će pravilno ostvarivati roditeljsko staranje.

Usvojenik – dijete bez roditeljsk zaštite koje je podobno za potpuno ili nepotpuno usvojenje od strane usvojitelja.

⁹ Grupa autora. *Smjernice za zaštitu najboljeg interesa djeteta: Vodič za profesionalce*. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine. Sarajevo. 2019. str. 9.

II TEORIJSKA SAZNANJA O PREDMETU ISTRAŽIVANJA

1. DJECA BEZ RODITELJSKOG STARANJA

U cilju potpunog mentalnog, fizičkog i socijalnog razvoja ličnosti, kako stoji u preambuli Konvencije o pravima djeteta, neophodno je da djeca rastu u porodičnoj sredini, koja je kao prirodno i osnovno okruženje za rast i razvoj svih svoji članova, ujedno i temelj društva. Prirodno da je da roditelji brinu o svojoj djeci još od najranijeg uzrasta, međutim, spletom životnih okolnosti, nemaju sva djeca privilegiju odrastati uz svoje biološke roditelja. Razlozi za to su mnogobrojni, a najčešće jeste taj što nemaju žive roditelje ili moraju usljed različitih uzroka da žive odvojeno od njih. Bez obzira na razlog zbog kojeg dijete postaje „dijete bez roditeljskog staranja“, ono neminovno postaje predmet socijalne brige i važnije pružiti mu brigu, rast, razvoj i zaštiti njegov najbolji interes.

Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, dijete bez roditeljskog staranja definiše neposredno kroz odredbe o razlozima za stavljanje pod starateljstvo maloljetnih osoba. U skladu sa Porodičnim zakonom FBiH, članom 186. „pod starateljstvo će se staviti maloljetna osoba:

- čiji su roditelji umrli, nestali, nepoznati ili su nepoznatog boravišta duže od tri mjeseca,
- čijim je roditeljima oduzeto roditeljsko staranje,
- čiji roditelji još nisu stekli poslovnu sposobnost, ili im je ona oduzeta ili ograničena,
- čiji su roditelji odsutni, spriječeni ili nesposobni redovno se starati o svom djetetu, a nisu povjerali njegovu čuvanje i odgoj osobi za koju je organ starateljstva utvrdio da ispunjava uslove za staraoca.“¹⁰

Dijete bez roditeljskog staranja, prema Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom definisano je članom 13, stavom 1, kao „dijete bez oba

¹⁰ *Porodični zakon FBiH*. Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine. 2019. Broj 35/2005, 41/2005, 31/2014 i 32/2019, čl. 186.

roditelja, nepoznatih roditelja, napušteno od roditelja lišenih roditeljskog prava i roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost“¹¹

Kroz analizu definicije, proizlazi da je dijete bez roditeljskog staranja:

- dijete bez oba roditelja, odnosno dijete koje nema žive roditelje,
- dijete nepoznatih roditelja,
- dijete napušteno od roditelja, dakle, ima žive roditelje ali su zanemarili obaveze i dužnosti prema djetetu,
- dijete roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost.

Mnogi su uzroci koji roditelje mogu da spriječe u vršenju njihove roditeljske dužnosti, a kao najzastupljeniji su boravak na bolničkom liječenju, izdržavanje zatvorske kazne, privremeni rad u udaljenom mjestu u zemlji ili inostranstvu itd.

Prema članu 12, Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, „dijete bez roditeljskog staranja je korisnik socijalne zaštite, budući da se nalazi u stanju socijalne potrebe.“¹². Iz ovog proizilazi, da dijete kao korisnik socijalne zaštite, ima pravo na smještaj u drugu porodicu ili ustanovu socijalne zaštite, budući da im je potrebna stalna briga, zaštita i pomoć u zadovoljavanju njihovih osnovnih prava.

Članom 20, UN Konvencije o pravim djeteta, dijete bez roditeljskog staranja je definisano kao „dijete koje je privremeno ili stalno lišeno svog porodičnog okruženja ili dijete koje, zbog vlastitih najboljih interesa, ne može ostati u svom porodičnom okruženju“¹³

Status djece bez roditeljskog staranja vremenom mogu steći i djeca bez odgovarajućeg roditeljskog staranja. Pojmovno određenje i oblici zaštite djece bez roditeljskog staranja su jasno određeni putem relevantnih zakonskih propisa, dok s druge strane postojeći normativni

¹¹ Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom Federacije Bosne i Hercegovine. Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine. 2018. Broj: 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješenje US BiH, 45/2016, 19/2017 - drugi zakon i 40/2018.

¹² Ibidem

¹³ Ujedinjeni narodi. Konvencija o pravima djeteta. 1989. [Online]. Dostupno na: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obudsmen_doc2013031807224360cro.pdf Pristupljeno: 19.12.2023.

okvir ne pruža jasnu definiciju niti uzroke uslijed kojih djeca mogu steći status djeteta bez odgovarajućeg roditeljskog staranja.

U porodičnom zakonodavstvu BiH termin „dijete bez odgovarajućeg roditeljskog staranja“ se pominje, jedino, u kontekstu odredaba o usvojenju u Porodičnom zakonu Federacije BiH, i Porodičnom zakonu Distrikta Brčko.¹⁴

Prema odredbama Porodičnog zakona FBiH, dijete bez odgovarajućeg roditeljskog staranja bi bilo dijete čiji roditelji ne ispunjavaju svoje obaveze predviđene članom 134. ovog zakona, odnosno „djeca roditelja koji ih ne čuvaju, ne zadovoljavaju njihove normalne potrebe, ne štite ih ili jednostavno nisu u stanju preuzeti staranje i brigu o njima, su zapravo djeca bez odgovarajućeg roditeljskog staranja.“¹⁵

Primjenom porodično – pravnih mjera, mjera normiranih u zakonodavstvu iz oblasti socijalne zaštite, te mjera normiranih u prekršajnom i krivičnom postupku se ostvaruje zaštita djece bez odgovarajućeg roditeljskog staranja. Prema Porodičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine, za zaštitu djece bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, primjenjuju se preventivne i represivne mjere radi zaštite ličnih i imovinskih prava i interesa djeteta.

U slučaju dolaska do primjene represivnih mjera, organ starateljstva, na zahtjev roditelja ili po službenoj dužnosti, može odlučiti o smještaju djeteta i povjeravanju njegovog čuvanja i odgoja drugoj osobi ili ustanovi, ukoliko ocijeni da je to potrebno kako bi se zaštitio najbolji interes djeteta (član 147. stav 1. PZ FBiH). Davanjem ovog ovlaštenja Centru za socijalni rad, ostvaruje se zaštita djece bez odgovarajućeg roditeljskog staranja. Dijete će biti u statusu djeteta bez roditeljskog staranja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja ovisno od obima, vrste i stepena ugroženosti prava i interesa djeteta s jedne strane, te od životnih okolnosti na strani roditelja, s druge strane. Shodno postojanju različitih uzroka koji djecu dovode u status djece bez roditeljskog staranja, predviđeni su različiti vidovi pomoći i oblici zaštite koji proizilaze iz različitih zakonskih propisa.¹⁶

¹⁴ Usvojenje je poseban oblik porodično-pravne zaštite djece bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, kojim se zasniva roditeljski, odnosno srodnički odnos. (član 91.,st.1. PZ FBiH; član 76.,st. 1. PZ BD)

¹⁵ Habul, U., 2013, Zaštita djece bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, Zbornik radova „Razvoj porodičnog prava od nacionalnog do evropskog“, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar. str 169.

¹⁶ Ibidem

2. POJAVE DJECE BEZ RODITELJSKOG STARANJA

Uzroci zbog kojih dijete stiče status djeteta bez roditeljskog staranja mogu se podijeliti u dvije grupe:

- Uzroci koji se vezuju za ličnost djeteta
- Uzroci koji se vezuju za ličnost roditelja

U uzroke koji se vezuju za ličnost djeteta ubrajaju se uzroci psihološke, to jeste zdravstvene prirode, zbog kojih organ starateljstva, a bez krivice roditelja, izdvaja dijete iz porodice i upućuje u odgovarajuću zdravstvenu ustanovu ili ustanovu socijalne zaštite u cilju liječenja ili odgovarajućeg tretmana koji je neophodan. Brojna istraživanja su pokazala da je ekonomska situacija, uzrok zbog kojih se djeca u Bosni i Hercegovini nalaze u statusu djece bez roditeljskog staranja. Izvještaj Centara za socijalni rad pokazuje da se kao prvi razlog zbog koji se roditelji odlučuju da dijete bude smješteno u instituciju, upravo loš ekonomski položaj. Dok kao drugi najčešći razlog zbog kojeg se djeca nalaze u statusu djece bez roditeljskog staranja, navodi to što nemaju žive roditelje. Na trećem mjestu je zanemarivanje i napuštanje djece. Organ starateljstva je, bez obzira o kojem razlogu je riječ, dužan da preduzme sve neophodne mjere kako bi mogao pomoći roditeljima u nastojanju da se dijete ne odvoji od njih. Kada se sve mjere, koje organ starateljstva poduzme, pokažu kao neuspješne, dijete se izdvaja iz svoje biološke porodice i njegova zaštita se ostvaruje smještajem u ustanove socijalne zaštite ili u drugu porodicu, ostvarivanjem starateljstva nad djetetom ili usvojenjem djeteta, ukoliko ono ispunjava sve uvjete navedene u Porodičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine. Odluku o tome koji vid zaštite djeteta će se primijeniti, donosi se nakon sveobuhvatnog i svestranog promatranja svakog slučaja.

Kada govorimo o uzrocima koji se vezuju za ličnost roditelja, u njih se ubrajaju uzroci pravne prirode, faktički uzroci, uzroci socijalne prirode, uzroci koji se ogledaju u porodičnoj patologiji i uzroci zdravstvene prirode. U skladu sa odredbama Porodičnog zakona FBiH navedeno je da se „roditelji zajednički, sporazumno i ravnopravno staraju o djetetu osim ako je drugačije uređeno Zakonom. O djetetu će se starati samo jedan roditelj ukoliko je drugi roditelj:

- umro,

- proglašen umrlim,
- spriječen da se stara o djetetu,
- nepoznatog boravišta,
- kada mu je oduzeto roditeljsko staranje ili mu je
- oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost.¹⁷

Shodno tome, razlozi zbog kojih se roditelj ne može starati o djetetu se mogu svrstati pod razloge faktičke i pravne prirode. *Faktička spriječenost* roditelja postoji ukoliko je roditelj umro, proglašen je umrlim, nepoznatog je boravišta te ukoliko postoje drugi slučajevi koji ga sprječavaju da se stara o djetetu, kao na primjer kada se nalazi na izdržavanju zatvorske kazne ili kada je duži vremenski period na liječenju. S druge strane, *pravna spriječenost* postoji ukoliko je roditeljima oduzeto roditeljsko staranje, te oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost. Uz oduzetu poslovnu sposobnost, roditelj se ne može starati o vlastitim pravima i interesima i samim time nije u pravnoj mogućnosti da se stara o djetetu. Oduzimanje roditeljskog staranja je najstrožija mjera koja se izriče u cilju zaštite ličnih prava i interesa djeteta.

Zakonodavac je mjeru „oduzimanje roditeljskog staranja“ odredio kao mjeru privremenog karaktera, budući da se ponašanje roditelja može izmijeniti, prema tome Porodični zakon FBiH reguliše mogućnost vraćanja roditeljskog staranja onda kada prestane razlog zbog kojeg je oduzeto (član 154. stav 8.). Pod *uzrocima socijalne prirode* misli se na slučajeve kada je porodica u potpunosti disfunkcionalna, sa poremećenim odnosima i kada je život djeteta ugrožen zbog loših ekonomskih, higijenskih, stambenih i drugih uslova. *Uzroci koji se ogledaju u porodičnoj patologiji* su slučajevi gdje roditelji žive zajedno sa djetetom, ali su ga potpuno zapostavili i gdje je dijete prepušteno sebi ili o njemu brine neko od komšija, starija braća ili sestre i slično. Kada se govori o *uzrocima zdravstvene prirode* misli se na situacije kada je roditelj koji se starao o djetetu teško bolestan, nalazi se na dužem liječenju u bolnici, pogođen teškim slučajem invalidnosti, težim fizičkim i psihičkim oboljenjem, te iz tog razloga on nije u mogućnosti da izvršava svoje roditeljske obaveze.

¹⁷ *Porodični zakon FBiH*. Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine. 2019. Broj 35/2005, 41/2005, 31/2014 i 32/2019, član 141, stav 1 i stav 2

3. ZAŠTITA DJECE BEZ RODITELJSKOG STARANJA - OBLICI

Ajduković (2004.) navodi da je jedno od osnovnih prava djeteta, koje je zagarantovano svim međunarodnim dokumentima i domaćim propisima pravo na život u porodici. Da bi dijete skladno razvilo svoju ličnost, treba rasti u porodičnom okruženju ljubavi, sreće i razumijevanja.

Miković (2009.) pod porodicom podrazumijeva grupu osoba koje su direktno srodnički povezane, pri čemu odrasli članovi brinu o djeci. S tim u vezi, dijete u porodici stiče prva znanja, odrasta i uči, a kroz to vrijeme mu je potrebna pažnja roditelja i drugih članova porodice. Nažalost, mnoga djeca takvu pažnju i roditeljsku ljubav nemaju po rođenju, jer nemaju roditeljsku zaštitu.

Prema odredbama Konvencije o pravima djeteta, dijete koje je privremeno ili stalno lišeno svog porodičnog okruženja, ili ono koje zbog vlastitih najboljih interesa ne može ostati u tom okruženju, imaće pravo na posebnu zaštitu i pomoć koju će pružiti država. Države potpisnice u skladu sa svojim nacionalnim zakonima, obezbjeđuju alternativno staranje za takvo dijete (čl. 20 KPD).

Da bi sagledavanje zaštite djece bez roditeljskog staranja bilo potpunije, vrlo je važno predstaviti institucionalne i vaninstitucionalne oblike zbrinjavanja u našoj zemlji.

3.1. Institucionalni oblici zaštite

Institucionalna zaštita predstavlja smještaj djeteta bez roditeljskog staranja u ustanove socijalne zaštite, kako bi mu se osigurala njega, stanovanje, ishrana, odijevanje, staranje o zdravlju, odgoj, pomoć u obrazovanju i osposobljavanju za rad, što se ne može ostvariti u porodičnom okruženju. Institucionalna zaštita djece u Bosni i Hercegovini obuhvata dječije domove i dječija sela. Ovaj oblik brige i pomoći u Federaciji Bosne i Hercegovine je naslijeđen iz 1950-ih godina i uveden je u cilju zbrinjavanja najugroženijih kategorija stanovništva kao što su: osobe s invaliditetom, djeca bez roditeljskog staranja, odrasle i starije osobe, odgojno zanemarena i zapuštena djeca i druge kategorije korisnika koje se nalaze u stanju socijalne potrebe. Smještaj djece

bez roditeljskog staranja u ustanovu počinje kada ih zbog njihovog uzrasta i razvojnih potreba nije moguće smjestiti u drugu porodicu.

Oblast socijalne zaštite u FBiH je regulisana Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom, te u skladu s tim zakonom, smještaj u ustanovu socijalne zaštite mogu ostvariti djeca i odrasla lica kojima je potrebna stalna briga i pomoć u zadovoljavanju njihovih životnih potreba, a ne mogu ih ostvariti u vlastitoj ili drugoj porodici ili na drugi način (član 41.).

Također, prema Zakonu se navodi da Centar za socijalni rad na čijem području lice ima prebivalište odlučuje o smještaju, na osnovu mišljenja stručnog tima centra, izvršne odluke suda, organa starateljstva ili na osnovu nalaza i mišljenja stručne komisije o nesposobnosti za rad, odnosno nalaza i mišljenja odgovarajuće ustanove (član 43.).

Institucionalni, odnosno domski ili zatvoreni oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja ima dugu tradiciju, kako na našim prostorima, tako i u svijetu, a naročito dolazi do izražaja nakon Drugog svjetskog rata. Jedna od posljedica rata je da je veliki broj djece ostao bez roditeljskog staranja, zbog smrti jednog ili oba roditelja, tako je bilo potrebno izgraditi domove za prihvatanje djece bez roditeljskog staranja. Kasnije se počinju organizovati aktivnosti da što veći broj djece bude smješten u porodice, jer dugogodišnji boravak u domu ostavlja posljedice na emocionalni, intelektualni i socijalni razvoj djece. (Buljubašić, 2000.)

Uprkos brojnim izmjenama i kombinovanjem različitih modela upravljanja, unutrašnja organizacija doma je i dalje kruta i zahtijeva određeni režim života na koji djeca treba da se priviknu. Ipak, Buljubašić (2000) navodi da domski smještaj kao oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja ne treba ukinuti kako bi njegovu ulogu preuzeo porodični smještaj. Naprotiv domski i porodični smještaj se uzajamno trebaju dopunjavati, te da uz usvojenje i starateljstvo predstavljaju dobro organizovan i povezan sistem zaštite djece bez roditeljskog staranja.

U mnogim dokumentima i generalno u društvu se govori o pozitivnim efektima porodičnog smještaja, mada se u praksi i dalje prednost daje institucionalnom obliku zbrinjavanja. Razlozi favoriziranja institucionalnog smještaja navedeni su u Strategiji

deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine, a oni su sljedeći:

- relativno jednostavne procedure smještaja u ustanovu u odnosu na druge oblike zbrinjavanja;
- nedostatak hraniteljskih porodica;
- tradicionalno oslanjanje na institucionalni smještaj;
- veliki broj ustanova sa značajnim kapacitetima u koje se djeca mogu smjestiti.

„Teza da institucionalni smještaj treba biti zastupljen samo u izuzetnim slučajevima zahtijeva provođenje procesa transformacije velikih ustanova u manje smještajne jedinice, kao i razvoj usluga u lokalnoj zajednici, što, pored usklađivanja zakonske regulative u cilju omogućavanja otvaranja malih obiteljskih domova sa smještajnim kapacitetima do 12 djece, podrazumijeva i standardiziranje usluga koje će se pružiti u ovim domovima.“¹⁸

Domovi za smještaj djece bez roditeljskog staranja razlikuju se prema veličini i unutrašnjoj organizaciji, tako da je u pojedinim ustanovama moguće primiti po desetero djece, dok neke mogu primiti čak i oko 200 djece. U Bosni i Hercegovini već dugi niz godina postoje tri osnovna tipa institucija za zaštitu djece bez roditeljskog staranja, a to su: dom za novorođenu i malu djecu, dom klasičnog tipa i dom porodica.

Na našu zemlju, dobrim dijelom utjecale su i promjene koje se dešavaju u razvijenim zemljama, a u pogledu unutrašnjih organizacija domova. Prema tome, neophodno je prikazati neke od osnovnih karakteristika navedenih oblika institucionalne zaštite. Pored prethodno nabrojanih tipova institucija koje pružaju zaštitu djeci bez roditeljskog staranja, postoje i tzv. hosteli za adolescente i višenamjenski domovi.

Dom za novorođenčad i malu djecu ima za cilj kratkoročni prihvata i zbrinjavanje djece do iznalaženja adekvatnijeg rješenja, potpunijeg oblika zaštite ili dok se ne stvore

¹⁸ *Strategija deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u FBiH (2014-2020)*, str. 32. [Online]. Dostupno na: <http://fmrsp.gov.ba/s/images/stories/Strategija%20deinstitucionalizacije%20i%20transformacije%20ustanova%20socijalne%20zaštite%20u%20Federaciji%20BiH.pdf> Pristupljeno: 10.7.2024.

uvjeti za povratak djece u svoju porodicu. Djeca, po pravilu, u ovim domovima ostaju do navršene dvije, odnosno tri godine života, mada u nekim slučajevima djeca ostaju i duže. Osim toga, ovaj tip doma pruža zaštitu i majkama s tek rođenom djecom, s ciljem omogućavanja privremenog sigurnog utočišta i osiguranja uslova da majka zadrži svoje dijete. Najčešće djeca iz ovih domova bivaju zbrinuta potpunim usvojenjem, kao trajnim rješenjem.

U domovima klasičnog tipa djeca, odnosno štíćenici, su raspoređeni u grupe prema dobnoj i spolnoj strukturi. Unutrašnja organizacija doma je kruta i vrlo malo su prisutni elementi porodičnog života. Grupe su formirane od vršnjaka i pripadnika samo jednog spola. Obično su te grupe velike i dijele samo jednu spavaću sobu. S obzirom na ovakav oblik unutrašnje organizacije, djeca su, bez obzira na individualne razlike koje su postojale među njima, imala isti tretman. Često se navodi da dugi boravak u ovoj vrsti smještaja dovodi do teških poremećaja u procesu odgoja, obrazovanja i socijalizacije.

Institucije organizovane po modelu dom porodica okarakterisane su unutrašnjom organizacijom koja nije kruta, te ovakav tip ustanove ima za cilj stvoriti atmosferu koja podsjeća na porodicu, izbjegavajući, na taj način, negativne posljedice dugoročnog boravka u instituciji po cjelokupan razvoj ličnosti djece. Za razliku od domova klasičnog tipa, u ovim domovima odgojne grupe su heterogene, odnosno odgojne grupe sačinjavaju oba pola i djeca su različitog uzrasta, što sličí uslovima koji postoje u prirodnim porodicama. Još jedna karakteristika koja ovu vrstodoma čini drugačijom od doma klasičnog tipa jeste individualni rad s djecom, tako da se svi problemi koji utiču na dijete mogu biti uočeni relativno rano i u vezi s tim na vrijeme poduzeti odgovarajuće mjere usmjerene ka rješavanju poteškoća.

Dom porodične grupe karakteriše da obično primaju sedmoro do desetoro djece. Pored veličine, jedna od karakteristika je da je upravnik doma skoro uvijek žena koja živi u domu. Postoje precizno definisani uvjeti koje zaposleni moraju ispunjavati. U svom radu primjenjuju „matrijarhalni stil“, te ono što ne ide u prilog ovoj zaštiti djece jeste nedostatak osoba muškog spola, osim supruga šefice. Unutrašnjost doma podsjeća na porodične kuće, gdje na prvi pogled stvaraju domaću atmosferu, ali u

suštini zadržavaju institucionalne karakteristike. Djeca u ovim domovima su veoma slobodna, nisu ograničena u pokretima, mogu da idu i vraćaju se kad žele, te imaju pravo posjećivati prijatelje i odlaziti u klubove mladih. U ovaj tip doma smještaju se djeca različitog uzrasta, spola, braća i sestre, djeca sa fizičkim i mentalnim onesposobljenjem kao i adolescenti, uključujući i neke koji su završili školu.

Hosteli za adolescente su institucije srednje veličine koje primaju 10 do 12 adolescenata. Ovaj tip institucije se uglavnom brine za djecu stariju od 15 godina, te primaju više homogene grupe mladih ljudi. Upravnik doma nije stalno prisutan i njegova uloga nije jača od uloge koju imaju ostali zaposleni. Bitna karakteristika hostela za adolescente je specijalistička funkcija, jer su njihovi ciljevi okrenuti ka konkretnim zadacima, tako da se ne pridaje mnogo značaja emotivnim odnosima između djece i osoblja. Ovaj tip ustanove pruža mogućnost djeci da steknu praktične i društvene vještine koje im mogu biti korisne za samostalan život. U poređenju s drugim domovima, hosteli za adolescente su bolje opremljeni, imaju više prostora što omogućava privatnost koja je adolescentima neophodna, kao i više resursa za upražnjavanje slobodnog vremena.

Višenamjenski domovi imaju više funkcija, a primaju oko 20 do 25 djece podijeljene u nekoliko manjih grupa. Organizovani su na način da direktor doma radi redovno radno vrijeme pet radnih dana, dok rukovođenje svakodnevnim aktivnostima povjerava drugom osoblju. Ovaj tip ustanove karakteriše visok nivo saradnje socijalnih radnika iz domova sa kolegama na terenu, saradnja sa školom, rad s biološkim porodicama djece i porodicama koje žele prihvatiti dijete iz doma. U odnosu na druge domove, osoblje u višenamjenskim domovima ima terapijski stav prema djeci. Dodatna karakteristika je i veliki broj pomoćnog osoblja. Udobnost, prostranost, te dobra opremljenost, također su neke od karakteristika višenamjenskih domova.

Kao oblik institucionalne zaštite djece bez roditeljskog staranja ubrajaju se dječija sela, koja su nastala kao potreba da se prevaziđu nedostaci klasičnog institucionalnog zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja. SOS Kinderdorf International jedna je od najvećih svjetskih nevladinih organizacija koja se bavi pitanjima dječije zaštite.

Humanitarna organizacija SOS Kinderdorf u BiH je počela sa radom 1994. godine. U početku ova organizacija je projektima obuhvatala samo djecu iz Sarajeva, a po okončanju ratnih događaja, svoj rad je proširila i na druge gradove. Organizacija SOS Kinderdorf je u BiH izgradila dva dječija sela, u Sarajevu i Gračanici. SOS Dječije selo u Sarajevu sastoji se od 15 porodičnih kuća, sa smještajnim kapacitetom za 105 djece. Centar za socijalni rad djecu upućuje u ova sela, ukoliko u svom radu ima saznanje da je to potrebno radi zaštite interesa djeteta. O djeci smještenoj u SOS Dječije selo brinu SOS mame, kojima pomoć pružaju SOS tete.

3.2. Vaninstitucionalni oblici zaštite

Vaninstitucionalni oblici zaštite djece predstavljaju važan aspekt savremenih pristupa u brizi za dobrobit i razvoj djece. Ovi oblici zaštite uključuju različite metode i strategije koje se provode izvan formalnih institucija. Kroz ovaj dio rada biti će prikazani modeli vaninstitucionalne zaštite i njihov utjecaj na djecu.

U vaninstitucionalne oblike zaštite djece bez roditeljskog staranja ubrajaju se:

- usvojenje,
- starateljstvo,
- smještaj u drugu porodicu (hraniteljstvo).

U naredna dva potpoglavlja će biti objašnjeni starateljstvo i hraniteljstvo kao vaninstitucionalni oblici zaštite djece, dok će usvojenje biti detaljno prikazano u sljedećem poglavlju, s obzirom na to da je to glavna tematika rada kojoj treba posvetiti posebnu pažnju.

3.2.1. Starateljstvo

Starateljstvo nad maloljetnim licima regulisano je kao jedan od oblika vaninstitucionalnog zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja. Prema Porodičnom zakonu FBiH (član 160. stav 1.), starateljstvo je definisano kao posebna zaštita koju društvena zajednica pruža maloljetnim osobama bez roditeljskog staranja i punoljetnim osobama koje nisu sposobne ili koje nisu u mogućnosti starati se o sebi, svojim pravima, interesima i obavezama.

Glavna svrha starateljstva jeste zaštita ličnosti štíćenika, pošto se on, u pravilu kao poslovno nesposobna osoba, ne može sam starati o sebi. Zaštita štíćenika, kao svrha starateljstva, nije ista kod svih vrsta starateljstva.

Bubić i Traljić (2007) ističu da je svrha starateljstva nad maloljetnicima zamjena roditeljskog staranja, te je u središtu pažnje ličnost maloljetnika, a posebno njegovo zdravlje, odgoj, obrazovanje i osposobljavanje za samostalan život i rad. Tek nakon osiguranja zaštite ličnosti, pažnja se poklanja zaštiti imovinskih interesa štíćenika, odnosno njegove imovine, ukoliko je posjeduje.

Starateljstvom se maloljetnoj djeci obezbjeđuje staranje u slučajevima kada njihovi roditelji nad njima ne ostvaruju roditeljsko staranje, a sve dok su roditelji, ili jedan roditelj, u stanju pravilno se starati o djetetu, njega nije moguće staviti pod starateljstvo. Svi drugi oblici društvene zaštite djeteta mogu biti određeni tokom trajanja starateljstva ako se utvrdi da su pogodniji za dijete. Razlozi za stavljanje pod starateljstvo maloljetnih osoba su identični razlozima koji dijete dovode u status djeteta bez roditeljskog staranja.

Kao što je navedeno u prvom naslovu pri određivanju djeteta bez roditeljskog staranja, prema Porodičnom zakonu FBiH (član 186.), pod starateljstvo će se staviti maloljetna osoba:

- čiji su roditelji umrli, nestali, nepoznati ili su nepoznatog boravišta duže od tri mjeseca;
- čijim je roditeljima oduzeto roditeljsko staranje;
- čiji roditelji još nisu stekli poslovnu sposobnost, ili im je ona oduzeta ili ograničena;
- čiji su roditelji odsutni, spriječeni ili nesposobni redovno se starati o svom djetetu, a nisu povjerali njegovo čuvanje i odgoj osobi za koju je organ starateljstva utvrdio da ispunjava uslove za staraoca.

Biranje organa koji će vršiti poslove organa starateljstva je jako važno, zbog toga što od pravilnog izbora ovisi uspješnost obavljanja raznih zadataka u oblasti starateljstva. Porodični zakon FBiH za organ starateljstva određuje Centar za socijalni rad o čijoj ulozi će u naslovu 6. biti više rečeno.

Organ starateljstva može vršiti poslove u oblasti starateljstva na dva načina: putem imenovanog staraoca ili neposredno preko stručne osobe (član 163. Porodičnog zakona FBiH).

Buljubašić (2004) ističe da se posredno starateljstvo primjenjuje kod djece bez roditeljskog staranja, koja su zbrinuta jednim od vaninstitucionalnih oblika zaštite, dok se, s druge strane, neposredno starateljstvo primjenjuje kod djece koja su institucionalno zbrinuta i pod ovim pojmom podrazumijeva vršenje poslova starateljstva od strane određenog radnika Centra za socijalni rad koji je organ starateljstva.

Niz zadataka i poslova organ starateljstva obavlja preko staraoca, odnosno osobe koju ovlasti da se neposredno stara o osobi koja je stavljena pod starateljstvo. U zakonu se ne određuje pojam staraoca, već se to čini u pravnoj teoriji. Bubić i Traljić (2007) definišu da je staralac poslovno sposobno fizičko lice koje ima određena lična svojstva i sposobnosti, postavljeno od strane organa starateljstva ili po sili zakona, po svom prethodnom pristanku, da se pod nadzorom organa starateljstva samostalno i svjesno stara o ličnosti, pravima, interesima i imovini šticećenika.

Analizom navedene definicije, zaključuje se da se za staraoca imenuje fizička osoba koja posjeduje poslovnu sposobnost, kao i lična svojstva i sposobnosti, da svoju funkciju obavlja dobrovoljno i samostalno, ali pod nadzorom organa starateljstva.

Prema odredbama Porodičnog zakona FBiH za staraoca se ne može imenovati: osoba kojoj je oduzeto roditeljsko staranje; osoba kojoj je oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost; osoba čiji su interesi u suprotnosti sa interesima šticećenika; osoba od koje se, s obzirom na njeno ranije i sadašnje ponašanje, lična svojstva i odnose sa šticećenikom i njegovim roditeljima, ne može očekivati da će pravilno vršiti dužnost staraoca; i osoba sa kojom je šticećenik sklopio ugovor o doživotnom izdržavanju (član 169.).

Pri imenovanju staraoca, organ starateljstva uzima u obzir i mišljenje šticećenika ukoliko je on sposoban shvatiti o čemu se radi, kao i mišljenje bliskih srodnika šticećenika (član 165. stav 3.).

Organ starateljstva pokreće postupak stavljanja maloljetnika pod starateljstvo na osnovu neposrednog saznanja ili na osnovu obavijesti subjekata s kojim saraduje kada sazna za takav

slučaj u vršenju svojih dužnosti. Obzirom da nije lako otkriti lice kojem je potrebno starateljstvo, organ starateljstva saraduje sa širokim krugom subjekata, kao što su: matičar, sudski i drugi organi vlasti, organi lokalne uprave, te organizacije i ustanove, kao i sa fizičkim licima - bračnim partnerom, srodnicima, drugim članovima domaćinstva i osobama koje imaju uvid u životne prilike osobe koja se stavlja pod starateljstvo. Nakon saznanja za potrebu stavljanja osobe pod starateljstvo, organ starateljstva obavezan je preduzeti potrebne mjere za zaštitu ličnosti, prava i interesa te osobe. Organ starateljstva pri odlučivanju o potrebi stavljanja lica pod starateljstvo će se voditi interesima šticeenika, ali i pribavljati uporedo mišljenja i saradivati sa odgovarajućim stručnjacima i organizacijama. Ukoliko utvrdi da je šticeeniku potrebno imenovati staraoca, organ starateljstva donosi rješenje o imenovanju staraoca. Jako važno je donijeti pravilan izbor, jer je staratelj osoba koja bi trebala biti dorasla postavljenom zadatku. Prije donošenja ovog rješenja upoznati će potencijalnog staraoca sa značenjem starateljstva i sa pravima i dužnostima staraoca, nakon čega će organ starateljstva odrediti obim ovlaštenja staraoca. Staraoc vrši dužnosti prema ličnosti šticeenika kada rješenje postane pravosnažno, a o imovini kada mu se preda na upravljanje. O stavljanju pod starateljstvo, organ starateljstva u roku od 15 dana obavještava nadležnog matičara, a ukoliko šticeenik ima nepokretnu imovinu potrebno je obavijestiti i zemljišno – knjižni ured.

Starateljstvo nad maloljetnim osobama prestaje onda kada nestane potreba za ovakvim oblikom zaštite. Shodno tome, ono može prestati osposobljavanjem maloljetnika da se sam o sebi stara, odnosno stjecanjem poslovne sposobnosti (punoljetstvom ili sklapanjem braka); preuzimanjem roditeljskog staranja o njemu (usvojenje); prestankom razloga zbog kojeg je maloljetnik stavljen pod starateljstvo (npr. kada se utvrdi materinstvo ili očinstvo djeteta, ili kada roditelj stekne poslovnu sposobnost, ili kada se roditelju vrati oduzeto roditeljsko staranje), te smrću maloljetnika.

3.2.2. Hraniteljstvo

Nakon starateljstva, važno je prikazati i hraniteljstvo kao jedan od oblika alternativnog zbrinjavanja djece, koje je normirano u domaćem pravu Zakonom o socijalnoj zaštiti i Pravilnikom o hraniteljstvu RS (zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu), Zakonom o hraniteljstvu u FBiH (smještaj u hraniteljsku porodicu) i Zakonom o socijalnoj zaštiti BD

(smještaj u drugu porodicu). Za ovu ustanovu relevantne su i Konvencija o pravima djeteta, UN Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece te stavovi Komiteta u Općem komentaru br. 14.¹⁹

Hraniteljstvo je u članu 2 Zakona o hraniteljstvu FBiH, normirano kao oblik zaštite izvan vlastite porodice kojom se djetetu ili odraslom licu osigurava odgovarajući porodični smještaj izaštita u hraniteljskoj porodici.

„Hraniteljskom porodicom se naziva porodica koja njeguje dijete, brine se o njegovom zdravlju, obrazovanju i vaspitanju, pružajući mu toplinu porodičnog doma. S druge strane, hranjenik je dijete, mlađe punoljetno lice do završetka redovnog školovanja i najduže godinu dana nakon završetka redovnog školovanja ako se ne može zaposliti, a najduže do 26 godine i odraslo lice koje je ostvarilo pravo na usluge zaštite izvan vlastite porodice i smješteno u hraniteljsku porodicu na osnovu rješenja Centra za socijalni rad o priznavanju prava na smještaj u hraniteljsku porodicu.“²⁰

Djeca u hraniteljskim porodicama imaju mogućnost da steknu pozitivna iskustva porodičnog života, ali i mogućnost da uče o ulogama i odgovornosti u porodici. Hraniteljski smještaj obezbjeđuje se u porodici za koju se procjeni da sa uspjehom može da vrši roditeljske dužnosti, naročito u pogledu adekvatnog njegovanja, obrazovanja i osposobljavanja djeteta, te prireme djeteta za samostalan život. Nadležni centar za socijalni rad u funkciji organa starateljstva vrši nadzor nad ostvarivanjem svrhe hraniteljskog smještaja djeteta.

Hraniteljstvo se često pruža s ciljem jačanja biološke porodice, da bi se omogućio povratak djeteta biološkim roditeljima nakon prestanka razloga zbog kojih je izdvojeno iz porodice. Kada povratak u biološku porodicu nije moguć, dijete može ostati u hraniteljskoj porodici dok se ne realizira drugi oblik zaštite, kao što je usvojenje, pod uvjetom da su ispunjeni potrebni kriteriji za usvojenje.

¹⁹ *Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta, UNICEF, Sarajevo, 2018.* [Online]. Dostupno na: <http://snaznijglaszadjecu.org/wp-content/uploads/2018/06/Smjernice-NID-latinica.pdf> Pristupljeno: 10.7.2024.

²⁰ *Hope and homes for children in Bosnia and Herzegovina.* [Online]. Dostupno na: <http://hhc.ba/> Pristupljeno: 10.7.2024.

Djeci kojoj je potrebna zaštita otkrivaju se na osnovu obavještenja koje Centru za socijalni rad dostavljaju: matični uredi, zdravstvene, socijalne, odgojne ustanove, sudski i drugi organi vlasti i druga lica koja imaju uvid u život djeteta. Hranitelj može biti osoba koja ima želju i mogućnost da djetetu obezbijedi uslove za život neophodne za njegov pravilan rast i razvoj. Osobe koje žele postati hranitelji prijavljuju se nadležnom centru za socijalni rad, udruženju hranitelja i nevladinim organizacijama. Centar za socijalni rad vrši procjenu i odabir hranitelja u skladu sa važećim zakonskim propisima. Tom prilikom se procjenjuju kapaciteti porodice za brigu o djetetu - motivacija i senzibilitet potencijalnih hranitelja, skladnost odnosa u porodici i minimum neophodnih socijalno- ekonomskih uslova za prijem djeteta u porodicu.

Prema odredbama Zakona o hraniteljstvu FBiH, hranitelj je predstavnik hraniteljske porodice ili samac koji ima sklopljen ugovor o hraniteljstvu i pruža usluge zaštite hranjeniku u skladu sa Zakonom (član 2.).

Zakon o hraniteljstvu FBiH u članu 17 normira uvjete koje trebaju ispuniti hranitelj i hraniteljska porodica:

- lice koje želi postati hranitelj mora biti državljanin Bosne i Hercegovine;
- biti punoljetan;
- imati prebivalište u Federaciji Bosne i Hercegovine;
- imati poslovnu sposobnost (jedan od hranitelja ukoliko su prijavljena dvapotencijalna hranitelja mora biti poslovno sposoban);
- imati zdravstvenu sposobnost, odnosno da potencijalni hranitelji nemaju hronične, zarazne i rizične bolesti; da potencijalni hranitelji ne zloupotrebljavaju alkohol i opojna sredstva;
- imati završeno najmanje srednjoškolsko obrazovanje;
- imati dokaz da članovi hraniteljske porodice nemaju neizmirenih poreskih obaveza;
- imati kompetencije za zaštitu, čuvanje, njegu, odgoj i zadovoljavanje drugih potreba prema stručnoj procjeni centra;
- imati stambene i materijalne uvjete za obavljanje hraniteljstva koje će propisati federalni ministar rada i socijalne politike.

Uz navedene uvjete koje mora imati porodica potencijalnih hranitelja, ona mora posjedovati i određene karakteristike potrebne za vršenje hraniteljstva, kao što su: zajedništvo i samostalnost porodice; jasna i pravilna komunikacija, realna očekivanja, zadovoljavajuća interakcija; efikasno rješavanje kriza, konflikata i problema; vrijednost, identitet, i kontinuitet porodice; adekvatni materijalni i duhovni resursi i podrška.²¹

U skladu sa odredbama datim u okviru Zakona o hraniteljstvu Federacije BiH, hraniteljstvo ne može obavljati porodica u:

- kojoj su poremećeni porodični odnosi;
- kojoj je hranitelju ili drugom članu hraniteljske porodice izrečena mjera porodično-pravne zaštite u pogledu ličnih prava djeteta;
- u kojoj su interesi hranitelja ili drugog člana hraniteljske porodice u suprotnosti sa interesima hranjenika;
- u kojoj hranitelj ili član hraniteljske porodice ima zaključen ugovor o doživotnom izdržavanju sa hranjenikom;
- u kojoj hranitelj ili drugi član hraniteljske porodice ispoljava društveno neprihvatljivo ponašanje u smislu važećeg zakona iz oblasti socijalne zaštite;
- u kojoj bi zbog bolesti hranitelja ili člana hraniteljske porodice moglo biti ugroženo zdravlje ili drugi interesi hranjenika;
- u kojoj se protiv hranitelja ili drugog člana hraniteljske porodice vodi krivični postupak, odnosno u kojoj je hranitelju ili drugom članu hraniteljske porodice pravomoćnom sudskom presudom izrečena kazna zatvora, novčana kazna ili određena uvjetna osuda za krivično djelo propisano Krivičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine ili Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine, ili je izrečena neka od zaštitnih mjera prema učiniocu nasilja u porodici, koje su propisane Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine;
- u kojoj hranitelj ima više od dvoje djece mlađe od 15 godina, izuzev ako se radi o srodničkoj hraniteljskoj porodici (član 18.).

²¹ *Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta*, UNICEF, Sarajevo, 2018. [Online]. Dostupno na: <http://snaznijiglaszadjecu.org/wp-content/uploads/2018/06/Smjernice-NID-latinica.pdf> Pristupljeno: 10.7.2024.

Prema Zakonu o hraniteljstvu (član 8.), hraniteljstvo prema potrebama hranjenika može biti tradicionalno, specijalizovano, hitno i povremeno hraniteljstvo.

U narednim članovima zakona, pojašnjeni su navedeni tipovi hraniteljstva. Tradicionalno je hraniteljstvo kojim se pružaju usluge zaštite djetetu i mlađoj punoljetnoj osobi bezroditeljskog staranja čiji psihofizički razvoj ne odstupa od razvoja djeteta kod koga je utvrđeno da je hraniteljstvo u njegovom najboljem interesu, dijete čiji je razvoj ometan porodičnim prilikama, odraslom licu za zadovoljavanje svakodnevnih životnih potreba, te samohranom roditelju sa djetetom dobi do godinu dana starosti ukoliko nema sredstva za izdržavanje, i potreban mu je privremeni smještaj u hraniteljskoj porodici (član 9.).

Specijalizovano hraniteljstvo predstavlja oblik hraniteljstva koji je povezan sa pružanjem posebnih usluga zaštite kroz zadovoljavanje osnovnih životnih i dodatnih potreba hranjeniku čiji psihofizički razvoj i nivo funkcionisanja odstupa od njegove dobi, koji ima veće probleme u ponašanju, teže zdravstvene probleme ili invaliditet (član 10.).

Hitno hraniteljstvo je vid hraniteljstva kojim se mora osigurati privremeni smještaj u hraniteljskoj porodici hranjeniku radi njegove sigurnosti, zaštite ili drugih životnih potreba (član 11.).

Povremenim hraniteljstvom se pruža zaštita djeci ili odraslim licima na privremenom smještaju tokom pripreme za smještaj u hraniteljsku porodicu, ili radi pripreme za samostalan život djeteta ili odraslog lica koji se nalazi na dužem smještaju u ustanovi socijalne zaštite (član 12.).

Dalje, prema članu 13. Zakona o hraniteljstvu FBiH, hraniteljstvo se može dijeliti prema statusu, pa tako ono može biti: nesrodničko hraniteljstvo i srodničko hraniteljstvo. Nesrodničko hraniteljstvo je oblik hraniteljstva koje obavlja hranitelj koji nije u krvnoj ili tazbinskoj vezi (srodstvu) sa hranjenikom, i koje može biti tradicionalno, specijalizovano, hitno i povremeno hraniteljstvo. S druge strane, srodničko je hraniteljstvo koje obavljaju hranitelji i članovi hraniteljske porodice koji su sa hranjenikom u tazbinskoj ili krvnoj vezi, a ako se utvrdi da je to u njegovom najboljem interesu.

Do prekida hraniteljstva može doći u nekoliko slučajeva. Hraniteljstvo se prekida ukoliko: hranjenik ili hranitelj umre, ukoliko se za vrijeme trajanja hraniteljstva hranjenik usvoji, ukoliko za vrijeme trajanja hraniteljstva hranjenik stupi u bračnu zajednicu, ukoliko dođe do otkaza ugovora, te ukoliko hranjenik za vrijeme trajanja hraniteljstva ne obavlja zakonske i ugovorene obaveze.

4. USVOJENJE

4.1. Institut usvojenja

Mnogi autori različito definišu institut usvojenja, međutim, svi oni u svojim definicijama imaju zajednički cilj, a to je da se što preciznije odredi i konkretizuje pravni standard zaštite najboljeg interesa djeteta. Tako John Triseliotis, socijalni radnik i istraživač koji je proučavao različite aspekte usvojenja, definiše usvojenje kao pravni proces kojim se dijete daje u stalnu zaštitu i odgovornost drugoj osobi ili porodici koja nije biološki povezana s njim. Mary Ann Mason, pravni stručnjak, opisuje usvojenje kao pravni postupak kojim se stvaraju roditeljski odnosi između usvojitelja i usvojenika, dajući pravna i socijalna prava i obaveze koje bi biološko dijete imalo u porodici. „U savremenom pravu, usvojenje predstavlja najkvalitetniji vid zaštite djece bez roditeljskog staranja. Usvojenjem se zasniva roditeljski odnos. Dijete bez roditeljskog staranja dobiva roditelje, dobiva porodicu i stječe uvjete za sretno odrastanje. U današnjem pravu, cilj usvojenja nije produženje porodice usvojitelja, nego prvenstvena i prijeko potrebna zaštita prava i interesa usvojenog djeteta“²²

Pojam usvojenja Porodičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine, članom 91, a definisan je kao „poseban oblik porodično – pravne zaštite djece bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, kojim se zasniva roditeljski, odnosno srodnički odnos. Ono se može zasnovati kao nepotpuno i potpuno“²³. Roditeljsko staranje usvojitelji stječu zasnivanjem usvojenja djeteta i ono po sadržaju postaje identično kao roditeljsko staranje nastalo prirodnim/biološkim putem. Brojna istraživanja koja su sprovedena u kontekstu usvojenja, idu u prilog konstatacije kako je ono „najbolji oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja“. Najvažniji argumenti koji potvrđuju ovu konstataciju su potreba za „privrženošću“ i „stalnošću“. U našem zakonodavstvu normirani su uvjeti, odnosno pretpostavke koje postoje na strani usvojitelja i na strani usvojenika, koji trebaju biti ispunjeni kako bi došlo do zasnivanja usvojenja. Uvjeti moraju biti postavljeni na način da se usvojenjem ostvari njegova osnovna svrha, a to je zaštita interesa djeteta. (član 93. stav 1. PZ FBiH).

²² Vlašković, 2017, Pravo djeteta na mišljenje i najbolji interes djeteta sa težištem na pristup Komitetu za prava djeteta, 56 (75), str. 183-202

²³ *Porodični zakon FBiH*. Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine. 2019. Broj 35/2005, 41/2005, 31/2014 i 32/2019

4.2. Pretpostavke i uslovi za usvojenje (usvojitelj)

Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, u kontekstu instituta usvojenja, nameće čitav niz uvjeta koji određuju sposobnost usvojitelja i koje je neophodno da ispuni kako bi došlo do zasnivanja usvojenja. U skladu s tim, član 97., stav 1. normira „da usvojiti ne može osoba

- kojoj je dok traje nesposobnost, oduzeto roditeljsko staranje,
- kojoj je oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost,
- koja ne pruža dovoljno jamstva da će pravilno ostvarivati roditeljsko staranje.“²⁴

Pored navedenih uvjeta, usvojiti ne može ni lice kod čijeg bračnog partnera postoji jedna od navedenih okolnosti iz stava 1. člana 97. (član 97. stav 2.). Također, ne može se usvojiti srodnik po krvi u pravoj liniji, ni brat, ni sestra (član 93. stav 2.), a staratelj ne može usvojiti šticećenika dok ga organ starateljstva ne razriješi dužnosti staratelja (član 93. stav 3.). Usvojilac pored državljanina Bosne i Hercegovine (član 95.), može biti i strani državljanin ukoliko dijete ne može biti usvojeno u BiH i ako je to u njegovom najboljem interesu.

Član 96., stav 3. normira da usvojilac može biti samo osoba koja je u životnoj dobi od 25 do 45 godina i koja je starija od usvojenika najmanje 18 godina. Ukoliko postoje opravdani razlozi, Porodični zakon FBiH predviđa da usvojilac može biti i lice starije od 45 godina, ali dobna razlika između usvojitelja i usvojenika ne smije biti veća od 45 godina (član 96. stav 3.). Usvojitelji koji zajedno usvajaju isto dijete mogu ga usvojiti i ako samo jedan od njih ispunjava uvjete iz stava 1. ovog člana.

4.3. Pretpostavke usvojenika

Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine normira da pored pretpostavki na strani usvojitelja, postoje pretpostavke i na strani usvojenika čije ispunjenje je neophodno kako bi došlo do zasnivanja usvojenja.

Usvojenje se može zasnovati samo ako je u interesu djeteta koje se usvaja (član 93. stav 1.). Može se usvojiti samo maloljetno dijete, a kada je u pitanju potpuno usvojenje onda se može usvojiti dijete do navršene desete godine života. Ne može se usvojiti dijete dok ne navršiti tri

²⁴ *Porodični zakon FBiH*. Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine. 2019. Broj 35/2005, 41/2005, 31/2014 i 32/2019

mjeseca života, kao ni dijete maloljetnih roditelja, tek protekom jedne godine od rođenja ukoliko ne može ostati u toj porodici. Ne može biti usvojeno dijete čiji su roditelji nepoznati, tek protekom roka od 3 mjeseca od dana napuštanja (član 94. stavovi 1, 2 i 3.).

Budući da je usvojenje moguće i onda kada dijete ima žive roditelje, uz njihovu saglasnost, PZFiH predviđa i slučajeve kada nije potreban pristanak roditelja. Prema Porodičnom zakonu FBiH nije potreban pristanak roditelja:

- kome je oduzeto roditeljsko staranje;
- koji ne živi s djetetom, a tri mjeseca je u većoj mjeri zapustio staranje o djetetu;
- koji je maloljetan, a nije u stanju shvatiti značenje usvojenja;
- kome je ograničena ili oduzeta poslovna sposobnost,
- kome je boravište nepoznato najmanje šest mjeseci, a u tom periodu se ne brine za dijete (član 99.).

4.4. Oblici i karakteristike usvojenja

Do 1979. godine, kada je na snazi bio Zakonu o usvojenju bivše Jugoslavije, postojala je samo jedna vrsta usvojenja, a to je nepotpuno usvojenje. Danas Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine normira da se usvojenje može zasnovati kao nepotpuno i potpuno (član 91. stav 2.).

4.4.1. Potpuno usvojenje

Potpunim usvojenjem između usvojitelja i njegovih srodnika, s jedne strane, i usvojenika i njegovih potomaka, s druge strane, nastaju odnosi koji su po svim dejstvima identični odnosima između krvnih srodnika (član 113. PZ FBiH). Potpuno se mogu usvojiti djeca do navršene desete godine života, a prema Porodičnom zakonu FBiH potpuno usvojiti dijete mogu: bračni partneri zajednički, te maćeha ili očuh djeteta koje se usvaja, ali i vanbračni partneri koji u vanbračnoj zajednici žive najmanje 5 godina (član 102.). Potpuno usvojenje je neraskidivo i roditeljsko staranje bioloških roditelja prelazi na usvojitelje i ne može se aktivirati ni u kom segmentu. Usvojitelji se upisuju u matičnu knjigu rođenih kao roditelji djeteta koje se usvaja.

4.4.2. Nepotpuno usvojenje

S druge strane, nepotpunim usvojenjem između usvojitelja, s jedne strane, i usvojenika i njegovih potomaka, sa druge strane, zasnivaju se odnosi srodstva, kao i prava i dužnosti koja po zakonu postoje između roditelja i djece, ako zakonom nije drugačije uređeno (član 117. PZ FBiH). Kod nepotpunog usvojenja moguće je usvojiti dijete do navršene 18 godine života, a ukoliko je dijete starije od deset godina života i ako je sposobno shvatiti značenje usvojenja, potreban je i njegov pristanak za zasnivanje usvojenja. Prema Porodičnom zakonu FBiH nepotpuno usvojiti dijete mogu: bračni partneri zajednički, jedan bračni partner uz pristanak drugoga, maćeha i očuh, vanbračni partneri koji u vanbračnoj zajednici žive najmanje 5 godina kao i lice koje nije u braku uz opravdan razlog. (član 104. stav 2). Specifičnost nepotpunog usvojenja je duplicitet srodničkih odnosa, odnosno dijete koje je usvojeno ne prekida odnose sa krvnim srodnicima, a istovremeno zasniva odnos sa usvojiteljima i njihovim krvnim srodnicima. Nepotpuno usvojenje je moguće raskinuti onda kada nije korisno za usvojenika, odnosno nije u njegovom najboljem interesu. Kao i kod potpunog usvojenja, i kod nepotpunog usvojitelji se upisuju u matičnu knjigu rođenih kao roditelji djeteta koje se usvaja.

U oba ova slučaja, zasnivanje usvojenja je moguće ukoliko postoje posebno opravdani razlozi. Jedan od njih je vezan za vanbračnu zajednicu i uslov da ona traje najmanje pet godina kako bi vanbračni partneri imali pravo na podnošenje zahtjeva za usvojenje. U praksi nadležnih organa kao „opravdan razlog“ najčešće se navodi vezanost i privrženost djeteta za budućeg usvojitelja, prethodno staranje o djetetu u nekom drugom svojstvu i slično.

Također, naš Zakon normira određene pretpostavke za samo zasnivanje usvojenja. Pa tako kao jedna od pretpostavki na strani prirodnih roditelja usvojenika je normirana članom 98. i navodi kako je potreban pristanak jednog ili oba roditelja izričito u odnosu na vrstu usvojenja. Pretpostavka na strani staratelja usvojenika odnosi se na to da je za usvojenje djeteta pod starateljstvom potreban pristanak staratelja, osim ako pristanak daje maloljetni roditelj. Ako je osoba staratelj zaposlena u organu starateljstva, pristanak za usvojenje daje staratelj za poseban slučaj (član 100. PZ FBiH).

5. HISTORIJSKI RAZVOJ USVOJENJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Institut usvojenja seže u period i prije nego je nastala država i pravo. Ključnu ulogu u formiranju instituta usvojenja imala je religija. Prema drevnim vjerovanjima, smatralo se da je svaki čovjek dužan osigurati potomstvo kako bi mu nakon smrti ono pružalo počasti, te izbjegao vječnu usamljenost u životu poslije smrti. Zbog toga je za ljude koji nisu mogli imati biološko potomstvo, usvojenje djece bilo jedino rješenje. Latinskog naziva *adoptio*, usvojenje, predstavlja jedan od najstarijih pravnih instituta. Ono kao pravni institut ima veoma bogatu historiju. Još u zakonima iz starog vijeka mogu se naći detaljno obrađene odredbe u usvojenju. Također, odredbe vezane za usvojenje djece mogu se pronaći i u zakonima stare Grčke, Rima i Mezopotamije.

Rimska pravna historija razlikovala je dva oblika usvojenja, a to su:

- adrogacija (*adrogatio*)
- adopcija (*adoptio*)

Adrogacija je bio stariji oblik usvojenja u Rimskom pravu. Ovaj institut je podrazumijevao formalni prelazak osobe *sui iuris* (samostalne osobe) pod *patria potestas* (očinsku vlast) drugog muškarca. Proces adrogacije je bio složen i podrazumijevao je formalnu proceduru pred nadležnim autoritetima, uključujući javne službenike i svjedoke. Osoba koja je adrogirana postajala je subjekt očinske vlasti (*patria potestas*) adroganta, a gubila je svoj raniji pravni status. Adrogacija je prvotno bila ograničena na muškarce *sui iuris*, a adrogant (osoba koja adrogira) je morao ispunjavati određene uvjete, kao što su minimalna dob od 60 godina, nije smio imati vlastite djece i morao je biti stariji od adrogiranoga. U Justinijanovom pravu već su se mogle adrogirati i žene, a i djeca.

Adopcija je bio drugi oblik usvojenja u Rimskom pravu, koji je bio fleksibilniji i humaniji od adrogacije. Ovaj institut je omogućavao prelazak osobe *alieni iuris* (neovisne osobe) u *patria potestas* usvojitelja. Postojali su određeni formalni zahtjevi i pravne procedure koje je trebalo poštovati prilikom *adoptio* procesa, uključujući pristanak bioloških roditelja i formalne akte pred autoritetima. Usvojenik je prelazio u porodicu usvojitelja, postajao je subjekat njegove *patria potestas* i stjecao pravni status sličan biološkom djetetu. Adopcija nije bila ograničen

samo na muškarce, već su se mogle usvajati i žene i djeca, čime je bio znatno inkluzivniji od adrogacije.

Dolazeći do perioda srednjeg vijeka, institut usvojenja nije bio toliko česta pojava. U tom periodu, usvojenje je bilo manje formalizirano i regulirano. Često je bilo motivirano društvenim, ekonomskim ili političkim potrebama, kao i brigom o nasljedstvu i kontinuitetu porodičnih posjeda. Nasljeđivanje imovine i statusa je bilo važno u srednjem vijeku, što je ponekad utjecalo na odluke o usvojenju kako bi se osigurao nastavak porodične linije ili očuvanje bogatstva. Usvojenje nije imalo stroge pravne procedure, već je ovisilo o volji i dogovoru između strana uključenih u proces.

U kontekstu naše države, usvojenje je bilo prisutno kao socijalna praksa koja je omogućavala preuzimanje brige i odgovornosti za dijete koje nije biološko. U srednjovjekovnoj Bosni, kao i u drugim dijelovima srednjovjekovne Europe, vladali su običaji i nepisana pravila koja su regulisala odnose unutar porodice i zajednice, uključujući i situacije kada bi se neko dijete usvojilo u drugu porodicu. Crkvena institucija je imala značajan utjecaj na društvene norme i prakse usvojenja u srednjem vijeku. U rimokatoličkom kršćanstvu, usvojenje je bilo prihvaćeno kao način brige za siročad i napuštenu djecu, te je ponekad bilo organizirano kroz samostane ili dobrotvorne ustanove.

Kao ni u srednjovjekovnom periodu, tako i za vrijeme vladavine Osmanskog Carstva, usvojenje u Bosni i Hercegovini nije bilo formalno regulisano. Međutim, postojala su određena društvena i kulturna pravila koja su utjecala na praksu usvojenja djece ili mladih osoba. U ruralnim područjima, usvojenje je bilo oblikovano običajnim pravilima zajednice, gdje bi stariji članovi porodice ili šire zajednice preuzimali brigu o djetetu bez formalnog pravnog postupka. U urbanim područjima, gdje je šerijatsko pravo imalo veći utjecaj, usvojenje je pratilo određene smjernice islamskog prava. Načela šerijatskog prava omogućavala su brigu nad nebiološkom djecom, ali formalno usvojenje, kao što je u modernom pravu, nije postojalo. Nasljedno pravo je, također, igralo važnu ulogu, gdje je usvojenje nekad bilo motivisano željom za prenosom imovine ili održavanjem posjeda unutar porodice.

Nakon vladavine Osmanskog Carstva, Austro – Ugarska vlast je donijela zakone i regulative koje su oblikovale pravni okvir za usvojenje, s ciljem da se uskladi sa europskim standardima i praksama. Usvojenje je postalo formaliziran proces koji je zahtijevao određene pravne postupke, poput registracije i sudskog odobrenja. Njihova administracija je implementirala svoje civilne (građanske) zakone, uključujući i pravila o porodičnom pravu koja su regulisala proces usvojenja. Građanski zakon je uspostavio pravila o brizi, nasljeđivanju i drugim aspektima koji su utjecali na usvojenje. Pod utjecajem Austro – Ugarske administracije, počele su se osnivati institucije za socijalnu zaštitu koje su se bavile pitanjima usvojenja, starateljstva nad napuštenom djecom i drugim sličnim pitanjima. Ove institucije su pružale stručnu podršku i nadzor nad usvojenjem i na taj način promovisale standardizirane prakse i zaštitu prava djece. Usvojenje je postajalo sve više prihvaćena praksa kao način pružanja brige i zaštite i porodične stabilnosti za napuštenu djecu ili siročad.

Nakon raspada Austro – Ugarske, pitanje usvojenja u Bosni i Hercegovini nastavilo se razvijati pod pravnim sistemom Kraljevine Jugoslavije. Usvojenje je bilo regulisano građanskim zakonima koji su propisivali postupke, uvjete i prava. Ono je postalo dio institucionaliziranih praksi koje su nadzirale državne ili lokalne institucije. Socijalne službe i nadležne agencije počele su igrati važnu ulogu u procesu usvojenja, pružajući podršku, nadzor i provođenje zakona. Različite političke promjene, uključujući i period Socijalističke Jugoslavije, utjecale su na pravni okvir usvojenja u Bosni i Hercegovine.

Nakon raspada Jugoslavije, Bosna i Hercegovina nastavila je prilagođavati svoj pravni sistem prema međunarodnim standardima i svojim specifičnostima. Danas je institut usvojenja regulisan Porodičnim zakonom Federacije Bosne i Hercegovine, Porodičnim zakonom Republike Srpske i Porodičnim zakonom Distrikta Brčko, Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom, Evropskom konvencijom o usvojenju (revidiranom) i ostalim međunarodnim i domaćim zakonskim i podzakonskim aktima.

6. ULOGA CENTRA ZA SOCIJALNI RAD KAO ORGANA STARATELJSTVA U PROCESU USVOJENJA

Nadležnost u oblasti zaštite djece i pitanja koja se tiču njihove zaštite u našoj zemlji je podijeljena na tri nivoa. BiH Ministarstvo civilnih poslova, BiH Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice i Institucija ombudsmena Bosne i Hercegovine su glavni nosioci odgovornosti zaštite djece bez roditeljskog staranja i njihovih prava. Koordinacija i nadzor sektora zdravstva, socijalne zaštite i obrazovanja, kao i promovisanja i zaštite prava djece su njihove osnovne nadležnosti. Ustavom BiH nadležnost za socijalna pitanja je data entitetima. U skladu s tim, na nivou FBiH glavni nosioci odgovornosti za zaštitu prava djece i pitanja zaštite su: Federalno Ministarstvo rada i socijalne politike, te kantonalne vlade. U nadležnosti Federalnog Ministarstva je donošenje politika, strategija i standarda, monitoring i nadzor različitih oblika zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja, dok kantonalne vlasti, preko kantonalnih zakona, detaljnije regulišu aktivnosti na polju socijalne zaštite. Na nivou općina u oba entiteta i na području Distrikta Brčko, kao glavni nosioci odgovornosti u zaštiti djece bez roditeljskog staranja i djece koja su pod rizikom od razdvajanja imenovani su Centri za socijalni rad.

Porodični zakon FBiH ističe da u kantonima i općinama u kojima nije osnovan Centar za socijalni rad, poslove starateljstva vrši općinska služba kojoj je povjereno vršenje tih poslova (član 5. stavovi 1. i 2.). Zakon, također, normira mogućnost da organ starateljstva osnuje stručno tijelo, radi uspješnijeg obavljanja poslova starateljstva. Ovo tijelo, sastavljeno od ljekara, pedagoga, psihologa, pravnika, socijalnog radnika i drugih stručnjaka, razmatra stručna pitanja i predlaže organu starateljstva preduzimanje pojedinih mjera starateljstva (član 164. stav 3.).

Radi uspješnog izvršavanja brojnih i složenih poslova neophodno je da organ starateljstva ostvaruje saradnju s brojnim subjektima. Porodični zakon FBiH obavezuje sve subjekte koji pružaju stručnu pomoć i zaštitu članova porodice, sud i osobu ovlaštenu za posredovanje da međusobno sarađuju (član 5. stav 4.). Centar za socijalni rad kao organ starateljstva ima široku lepezu funkcija u cilju donošenja odluka i nadzora u području zbrinjavanja i pružanja zaštite djeci bez roditeljskog staranja. Kao što je prethodno spomenuto, oblici pružanja zaštite djeci bez roditeljskog staranju su starateljstvo, hraniteljstvo, smještaj u ustanove socijalne zaštite i usvojenje.

Centar za socijalni rad, kao organ starateljstva, dužan je zaštititi najbolji interes djeteta. Zaštita ličnih prava i interesa poduzimanjem odgovarajućih mjera u nadležnosti je organa starateljstva i suda. Iz tog razloga, od velike važnosti je dobra saradnja suda i Službi socijalne zaštite. Prema Porodičnom zakonu FBiH, organ starateljstva je dužan preduzeti mjere radi zaštite ličnih prava i interesa djeteta po službenoj dužnosti, a na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja (član 150. stav 1.).

U oblasti usvojenja, Centar za socijalni rad kao organ starateljstva je nadležan:

- da odlučuje o zasnivanju i prestanku usvojenja – proces usvojenja počinje inicijacijom potencijalnih usvojitelja predajom zahtjeva za usvojenje djeteta nadležnom Centru. Stručnjaci i profesionalci iz oblasti socijalne zaštite vrše procjenu i usvojitelja i usvojenika i ukoliko je to u najboljem interesu donosi odluku o zasnivanju usvojenja. S druge strane, ukoliko dođe do zloupotrebe i zanemarivanja usvojenika Centar za socijalni rad je kao organ starateljstva nadležan u postupku predstanka usvojenja. Postupak za prestanak usvojenja može biti pokrenut prema zahtjevu roditelja djeteta, Centra za socijalni rad ili po službenoj dužnosti. Centar za socijalni rad će provesti istragu kako bi utvrdio činjenice i donio odluku o prestanku usvojenja, često u saradnji s pravosudnim organima.
- da vrši nadzor nad ostvarivanjem cilja usvojenja – Centar za socijalni rad kao organ starateljstva ima široku lepezu nadležnost u nadzoru nad ostvarivanjem ciljeva usvojenja kako bi osigurao da proces usvojenja i samo zasnivanje usvojenja pruži djetetu sigurnost, podršku i razvojne prilike. U tom smislu, rad Centra za socijalni rad je usmjeren na zaštitu najboljeg interesa djeteta i pružanje podrške usvojiteljskim porodicama u cilju osiguranja stabilnog i poticajnog okruženja za djetetov rast i razvoj.
- da odlučuje o izdržavanju usvojitelja, odnosno usvojenika, rješenjem o raskidu usvojenja – Centar za socijalni rad ima ulogu u nadzoru nad izvršavanjem finansijskih obaveza usvojitelja odnosno usvojenika u slučaju donošenja rješenja o raskidu usvojenja. Rad je usmjeren na zaštitu prava i interesa usvojenika i osiguravanju njihove dobrobiti kao prioritetnog cilja, obzirom da raskidom usvojenja ponovo dobivaju status djeteta bez roditeljskog staranja.

7. PRAVNI IZVORI USVOJENJA U FEDERACIJI BOSNE I HEREGOVINE

Institut usvojenja u našoj državi regulisan je Porodičnim zakonima na nivou Entiteta i Distrikta Brčko. Posebna pažnja i detaljna analiza posvećena je Porodičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine u skladu sa mjesnim određenjem predmeta istraživanja. Institut usvojenja, kao što je prethodno navedeno u Porodičnom zakonu FBiH određuje se kao poseban oblik porodično-pravne zaštite djece bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, kojim se zasniva roditeljski, odnosno srodnički odnos, pri čemu se usvojenje može zasnovati kao potpuno ili nepotpuno (čl. 91). S druge strane, najznačajniji dokument na međunarodnom nivou jeste Evropska konvencija o usvojenju (2008), koja revidira prethodnu iz 1967. godine, a koju naša država nije ratifikovala. Konvenciju je ratifikovalo ukupno deset, a potpisalo osam država članica Vijeća Evrope. Iako je naša država članica Vijeća Evrope i iako je u prethodnim periodima ratifikovala sve značajne međunarodne dokumente, to nije slučaj sa ovom Konvencijom. U samoj Preambuli Konvencije o usvojenju stoji da kod usvojenja djeteta njegovi najbolji interesi moraju biti od najvećeg značaja, a to se prožima i kroz cijelu Konvenciju. Ona se sastoji od 30 članova koji su podijeljeni u tri dijela:

1. Područje primjene Konvencije i primjena njezinih principa
2. Opći principi i
3. Završne odredbe.

Evropskoj konvenciji o usvojenju prethodile su dvije veoma značajne Konvencije iz ove oblasti, a to su Evropska konvencija o pravnom položaju vanbračne djece (1975.) i Haška konvencija o zaštiti djece i saradnji u oblasti međunarodnog usvojenja (1993.) Njihova važnost ogleda se u tome što prva ističe značaj roditeljskog pristanka za usvojenje djeteta, bez obzira da li je dijete rođeno u braku ili izvan njega, a druga, pored odredaba koje se odnose na oblast usvojenja, sadrži i odredbe vezane za međunarodno usvojenje.

Također, jedan od međunarodnih dokumenata koji reguliše institut usvojenja i veoma je bitan jeste Konvencija o pravima djeteta koja je usvojena, i otvorena za potpis i ratifikaciju 1989. godine. Bivša SFRJ je Konvenciju ratifikovala 1991. godine, a nakon raspada SFRJ Bosna i Hercegovina je podnijela notifikaciju o sukcesiji, koja je na snagu stupila 1992. godine.

Konvencija je sadržana u Aneksu I Dejtonskog mirovnog sporazuma, i samim time je dobila snagu ustavne norme, kao i ostale međunarodne konvencije koje je BiH ratifikovala, tako da ima prioritet u odnosu na domaće zakonodavstvo. Evropska konvencija o pravima djeteta u svojim odredbama, vezano za institut usvojenja, normira da su sve države potpisnice koje priznaju i/ili dopuštaju usvojenje obavezne osigurati da najbolji interesi djeteta budu odlučujući, a također, nalaže i da se usvojenje djeteta odobrava isključivo uz saglasnost nadležnih vlasti i uz zakonom utvrđene mjere njegove zaštite (čl. 21).

„Evropska konvencija o usvojenju u definisanju institua usvojenja naglašava da se „odnosi samo na one pravne institute usvojenja kojima se stvara trajni odnos roditelja i djeteta“ (čl. 1), pri čemu niti u jednom članu ne postoji zabrana nepotpunog usvojenja, koje je prema PZ FBiH raskidivo i ne utiče na prava i dužnosti usvojenika prema njegovim biološkim roditeljima i drugim srodnicima (čl. 117. st. 2).“²⁵ Naše nacionalno zakonodavstvo, je jedno od rijetkih koje normira mogućnost nepotpunog usvojenja.

Konvencija naglašava poštivanje principa najboljeg interesa djeteta koji je ključni kriteriji za zasnivanje usvojenja, dok se s druge strane u pojedinim odredbama PZ FBiH izbjegava termin “najbolji“ i izričito propisuje: „usvojenje se može zasnovati samo ako je u interesu usvojenika“ (čl. 93 st. 1). Pored ove odredbe, odstupanja u kontekstu principa najbolji interes djeteta, vidljivo je i u odredbi: da se nepotpuno usvojenje može raskinuti ako se „utvrdi da to zahtijevaju opravdani interesi maloljetnog usvojenika“ (čl. 120). Porodični zakon FBiH u odredbama koje se odnose na međunarodno usvojenje, to jeste na mogućnost da usvojitelji budu strani državljani izričito normira da se usvojenje može zasnovati ako je „u najboljem interesu djeteta“ (čl. 95. st. 2). Probni/preadaptivni period, također, normiran Porodičnim zakonom FBiH ističe da će dijete „biti pod ličnim nadzorom organa starateljstva kako bi se utvrdilo da li je usvojenje u njegovom najboljem interesu“ (čl. 110. st. 2). Prethodno navedena odstupanja Zakona koji normira institut usvojenja u Federaciji BiH, nije samo u suprotnosti sa Evropskom konvencijom o usvojenju, nego i sa Evropskom konvencijom o pravima djeteta koja je po snazi iznad domaćeg zakonodavstva.

²⁵ Miković B., *Evropska konvencija o usvojenju (revidirana) i Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine*. Mostar: Zbornik radova. Osmi međunarodni naučni skup, Dani porodičnog prava, Porodično pravo u eri globalizacije. 2020. str. 231.

Kao što je već prethodno navedeno, PZ FBiH normira mogućnost potpunog i nepotpunog usvojenja, dok Evropska konvencija o usvojenju normira samo potpuno usvojenje. Osim toga, u odredbama Zakona koje se odnose na uvjete na strani usvojenika, pored normiranja da se usvojenje zasniva samo ako je u interesu usvojenika, propisuje se obavezni protok vremena od rođenja djeteta do mogućnosti njegovog usvojenja. U skladu s time:

- „ne može se usvojiti dijete prije isteka tri mjeseca od njegovog rođenja,
- ne može se usvojiti dijete maloljetnih roditelja, uz izuzetak da se dijete može usvojiti po isteku jedne godine od njegovog rođenja ako nema izgleda da će se ono podizati u porodici roditelja, odnosno drugih bližih srodnika,
- dijete čiji su roditelji nepoznati može se usvojiti tek po isteku tri mjeseca od njegovog napuštanja“ (čl. 94).

Izričitim normiranjem da se dijete ne može usvojiti prije isteka tri mjeseca od njegovog rođenja, isključuje se mogućnost prenatalnog usvojenja, odnosno usvojenja još nerođenog djeteta. Također, Zakon ni u jednom od svojih članova ne normira striktno da se može usvojiti samo maloljetno dijete, odnosno dijete koje je mlađe od osamnaest godina, iako to proizilazi iz njegovih odredaba. To su upravo odredbe koje normiraju da se potpuno može usvojiti dijete do navršene desete godine života, odnosno do navršene osamnaeste godine kod nepotpunog usvojenja. S druge strane, Evropska konvencija o usvojenju normira da se ona „primjenjuje na usvojenje djeteta koje, u vrijeme podnošenja zahtjeva za usvojenje od strane usvojlaca, još nije navršilo 18 godina života, nije u braku niti je bilo u braku, nije bilo niti jeste u vanbračnoj zajednici, te nije postalo punoljetno“ (čl. 1. st. 1).

Kao što je već u poglavlju 4 navedeno, jedan od uslova na strani potencijalnih usvojlaca prema PZ FBiH jeste i njihova dob, odnosno donja i gornja granica starosti i to u kombinaciji sa dobnom razlikom između usvojlaca i usvojenika. Zakon normira da „usvojlac može biti samo osoba koja je u životnoj dobi od 25 do 45 godina i koja je starija od usvojenika najmanje 18 godina“ (96. st. 1). U definisanju dobne granice, postoji i izuzetak ukoliko za to postoje osobno opravdani razlozi, gdje PZ FBiH dopušta da „usvojlac može biti i osoba starija od 45 godina, ali dobnna razlika između usvojitelja i usvojenika ne smije biti veća od 45 godina“ (čl. 96. st. 3). U poređenju sa Evropskom Konvencijom o usvojenju, koja ne postavlja gornju dobnnu granicu za potencijalne usvojitelje i koja propisuje da dijete može biti usvojeno samo

ako je usvojlac navršio najnižu dob propisanu zakonom, koja ne smije biti manja od osamnaest ni viša od trideset godina, pri čemu: „između usvojlaca i djeteta mora postojati prikladna dobna razlika, koja uzima u obzir najbolje interese djeteta, a poželjno je da razlika bude najmanje šesnaest godina“ (čl. 9. st. 1), ponovo su vidljiva odstupanja i ograničavanja.

PZ FBiH u dijelu koji se odnosi na bračni status potencijalnih usvojitelja propisuje da dijete do 10. godine života potpuno mogu usvojiti „...bračni partneri zajednički, te maćeha ili očuh djeteta koje se usvaja“, kao i „vanbračni partneri koji žive najmanje pet godina u vanbračnoj zajednici...“ (čl. 102). To jeste, prema odredbama PZ FBiH osobe koje nisu u braku ili koje žive u vanbračnoj zajednici manje od pet godina ne mogu usvojiti dijete, dok Evropska konvencija o usvojenju u dijelu koji se odnosi na lični status potencijalnih usvojitelja otvara široke mogućnosti za države potpisnice koje imaju slobodu proširiti područje primjene ovog međunarodnog ugovora na istospolne parove koji su međusobno sklopili brak ili su registrirani partneri, kao i na parove suprotnog spola i istospolne parove koji žive zajedno u stabilnoj vezi (čl. 7. st. 2).

Nadalje, prema odredbama PZ FBiH, za usvojenje djeteta potreban je: „...pristanak oba roditelja ili jedinog roditelja djeteta, ako ovim zakonom nije drukčije određeno“, pri čemu „pristanak roditelja mora biti izričit u odnosu na vrstu usvojenja“ (čl. 98). S druge strane, Evropska konvencija o usvojenju, također, ističe neophodnost pristanka bioloških roditelja na usvojenje i to majke i oca, s tim da je, ako dijete nema ni oca ni majku koji bi dali pristanak, potreban pristanak bilo koje osobe ili tijela ovlaštenog za davanje pristanka (čl. 5. st. 1. tač. a).

Porodični zakon FBiH predviđa i slučajeve gdje za usvojenje djeteta „nije potreban pristanak roditelja usvojenika i to je već prethodno navedeno. Te odredbe, iako su usklađene da odredbama Evropske konvencije o usvojenju, u pojedinim slučajevima su u direktnoj suprotnosti s praksom Evropskog suda za ljudska prava. Konkretno, to se odnosi na uskraćivanje prava roditelju kome je oduzeto roditeljsko staranje da odluči da li će sopstveno dijete dati na usvojenje.

U Evropskoj konvenciji za usvojenje pristanak djeteta za zasnivanje usvojenja, uslovljen je sposobnošću djeteta da razumije značenje usvojenja, usko je vezan s njegovom životnom dobi, gdje se kao gornja granica određuje 14 godina života uz mogućnost da države članice u

svojem zakonodavstvu tu dob odrede same (čl. 5. st. 1 tač. b). U Porodičnom zakonu FBiH je normirana donja granica da se određuje 10. godina života djeteta, i ona je usklađena sa navedenim odredbama Konvencije.

Kako navodi Miković, ciljani učinak usvojenja, prema Porodičnom zakonu FBiH, pored integracije djeteta u novu porodicu, je da se njime između usvojitelja i njegovih srodnika i usvojenika i njegovih potomaka zasniva neraskidiv odnos srodstva jednak krvnom srodstvu (čl. 113. st. 1). Također, potpunim usvojenjem prestaju međusobna prava i dužnosti usvojenika i njegovih krvnih srodnika, osim ako dijete usvoji maćeha ili očuh (čl. 244 114). Jedino u toj situaciji usvojenik ne prekida odnose sa svojom biološkom porodicom. U poređenju sa Evropskom konvencijom o usvojenju, ona normira da nakon usvojenja dijete postaje punopravni član porodice usvojitelja, te prema usvojiteljima kao i prema njihovim porodicama ima ista prava i obaveze kao i biološka djeca usvojitelja.

Prema odredbama Porodični zakon FBiH potpuno usvojenje predstavlja smetnju za zaključenje punovažnog braka između usvojenika i njegovih potomaka koji ne mogu zaključiti brak s usvojiteljem i njegovim srodnicima, u istom stepenu kao ni srodnici po krvi (čl. 12. st. 2). „Usvojenik isto tako ne može zaključiti brak ni sa svojim biološkim srodnicima u pravoj liniji bez obzira na stepen i pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom. Naime, iako su prestala prava i dužnosti prema biološkim srodnicima, ipak ostaje srodstvo kao biološka kategorija.“²⁶ S druge strane, Evropska konvencija u odredbama koje se odnose na prezime djeteta ističe da države članice po pitanju prestanka pravne veze između djeteta i porodice iz koje ono potiče mogu napraviti iznimke, tako da dijete ne mora nužno steći prezime svojih usvojlaca (čl. 11. st. 3). Međutim, ona također daje i obrazloženje ove odredbe u smislu da se država članicama omogući da osiguraju određene iznimke od načela prestanka pravnog odnosa između usvojenog djeteta i njegove porodice porijekla, budući da krvni odnosi između usvojenog djeteta i određenih članova porodice njegovog porijekla mogu predstavljati prepreku za sklapanje braka ili za zasnivanje registrirane zajednice (tač. 67).

²⁶ Bubić S. i Traljić N. *Roditeljsko i starateljsko pravo*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu. 2007. str. 47.

Porodični zakon FBiH normira da će organ starateljstva uvid u spise predmeta o usvojenju dopustiti punoljetnom usvojeniku, usvojitelju i roditelju djeteta koji je dao pristanak na usvojenje, ali i maloljetnom usvojeniku ukoliko utvrdi da je to u njegovom interesu (čl. 112. st. 2. i 3). Nadalje, Evropska konvencija o usvojenju propisuje da dijete treba imati pristup informacijama o biološkim roditeljima, odnosno o svojem porijeklu kojima raspolaže nadležno tijelo. Međutim, uz navedeno Konvencija normira i da će se usvojitelju i usvojeniku „omogućiti pribavljanje izvoda iz službenih spisa koji potvrđuju datum i mjesto rođenja usvojenika, ali koji ne otkrivaju izričito činjenicu usvojenja ili identitet usvojenikovih bioloških roditelja (čl. 22. st. 3. i 4). Dakle, prema odredbama Konvencije pravo djeteta na saznanje vlastitog porijekla ne mora biti nužno apsolutno pravo.

Raskid usvojenja u Porodičnom zakonu FBiH predviđen je samo za nepotpuno usvojenje, s tim da je realizacija raskida povjerena organu starateljstva koji ga može raskinuti „po službenoj dužnosti ili na prijedlog usvojitelja ako utvrdi da to zahtijevaju opravdani interesi maloljetnog usvojenika. O raskidu nepotpunog usvojenja organ starateljstva može odlučiti i na pojedinačan ili zajednički zahtjev usvojitelja i punoljetnog usvojenika, ako utvrdi da za to postoje opravdani razlozi“ (čl. 120. i 121). Evropska konvencija o usvojenju, kako je prethodno navedeno normira samo institut potpunog usvojenja i mogućnost opoziva i poništenja usvojenja ona propisuje na način da se zahtjev za poništenje usvojenja mora podnijeti u roku koji je propisan zakonom, s tim da je usvojenje moguće opozvati samo iz ozbiljnih razloga predviđenih zakonom, i to prije punoljetstva djeteta. Također, usvojenje se može poništiti samo odlukom nadležnog tijela, s tim da odlučujući kriterij mora biti najbolji interesi djeteta (čl. 14).

Iz svega prethodno navedenog, neminovno je da je Porodični zakon FBiH i njegov sadržaj u pogledu odredaba instituta usvojenja u potpunosti usklađen sa Konvencijom o pravima djeteta, međutim odustpanja nastaju jer on još uvijek djelomično sadrži gotovo neizmijenjene odredbe Porodičnog zakona Socijalističke Republike BiH (1979), čije je donošenje bilo pod utjecajem tadašnjih društvenih i političkih prilika u zemlji. S tim u vezi, Porodični zakon FBiH iz tih razloga odstupa od Evropska konvencija o usvojenju (revidirane), čiji je primarni cilj harmonizacija instituta usvojenja i najbolji interes djeteta.

8. POSTUPAK ZA ZASNIVANJE USVOJENJA

Usvojenje djece bez roditeljskog staranja predstavlja složen i emotivno značajan proces koji obuhvata niz faza i procedura, usmjerenih ka pružanju trajnog i sigurnog doma za djecu koja su lišena roditeljskog staranja. Ova tema je od posebne važnosti jer se tiče najranjivije populacije društva – djece koja su, zbog različitih razloga, ostala bez adekvatne porodične podrške. Proces usvojenja nije samo pravni čin, već i duboko humanitarna aktivnost koja zahtijeva pažljivo razmatranje, empatiju i profesionalnu podršku.

Kroz istraživanje ovog procesa, rad se fokusira na različite faze usvojenja, uključujući pokretanje postupka, pripremne radnje, radnje u postupku te donošenje rješenja o zasnivanju usvojenja (čl. 105-112). Svaka od ovih faza nosi specifične izazove i zahtjeve koji moraju biti temeljno analizirani kako bi se osigurala dobrobit djece i uspjeh usvojiteljskih porodica. S tim u vezi, pri anketiranju uposlenika Centara za socijalni rad u Kantonu Sarajevo, uzeti su u obzir svi uslovi i poteškoće do kojih može doći u nekoj od faza usvojenja. Prije prve faze, odnosno prije pokretanja samog postupka usvojenja, postoji predfaza koja podrazumijeva prikupljanje informacija i određene pripreme budućih usvojitelja.

Prva faza ili kako je autori nazivaju i predfazom u procesu usvojenja djece bez roditeljskog staranja je priprema i informisanje budućih roditelja, odnosno usvojitelja. Ova faza je od izuzetnog značaja u cjelokupnom procesu usvojenja, jer postavlja temelje za sve naredne korake i značajno utječe na uspjeh usvojenja. Priprema budućih usvojitelja uključuje niz aktivnosti koje im pomažu da se emocionalno, psihološki i praktično pripreme za usvojenje djeteta. Ovaj proces često obuhvata psihološko savjetovanje, razne edukacije i radionice, kao i praktične pripreme kao što su uređenje doma, osiguravanje odgovarajućih uslova za dijete, te planiranje promjena u porodičnom životu koje će usvojenje donijeti. Informisanje usvojitelja osigurava da imaju sve potrebne informacije za uspješno suočavanje s izazovima usvojenja. Informisanje se može odnositi na pravne i administrativne segmente, zatim informisanje o djetetu koje će usvojiti, kao i informisanje o dostupnim resursima i podršci, kao što su grupe za podršku usvojiteljima, savjetodavne službe, te mogućnosti za dodatno obrazovanje. Kroz temeljitu pripremu i informisanje, budući usvojitelji se osnažuju da donesu pravilne odluke i pruže najbolju moguću podršku i ljubav djeci koja će postati dio njihovih porodica. Ova prva

faza je stoga od presudne važnosti za uspjeh cijelog procesa usvojenja, a intervjuisanjem porodica koje su usvojile dijete u Kantonu Sarajevu, dolazi se do zaključka da su upravo ovi počeci bili najvažniji i „prelomna tačka“ za usvojenje. Usvojitelji koji su intervjuisani navode da su, nakon razgovora sa bračnim supružnikom, prve informacije o postupku usvojenja tražili na internetu, a nakon toga u Centrima za socijalni rad, gdje su razgovarali sa osobljem koje im je pojasnilo postupak podnošenja zahtjeva za usvojenje.

Nakon što su budući usvojitelji prošli kroz pripremu i informisanje, prelazi se na drugu fazu u procesu usvojenja, a to je pokretanje postupka. Ova faza uključuje formalizaciju namjere za usvojenje i pokretanje pravnog procesa koji će omogućiti usvojiteljima da postanu zakonski roditelji djeteta bez roditeljskog staranja. U našem zakonodavstvu, za vođenje ovog postupka nadležan je organ starateljstva mjesta prebavišta ili boravišta (ukoliko se prebivalište ne može utvrditi) i budući usvojitelj/i koji žele usvojiti dijete predaju pismeni zahtjev organu starateljstva, koji će nakon prikupljanja stručnog mišljenja o podobnosti budućih roditelja ili samo jednog roditelja utvrditi jesu li ispunjeni uvjeti za zasnivanje usvojenja.

Dakle, budući usvojitelji moraju prikupiti i podnijeti razne dokumente koji su potrebni za pokretanje postupka usvojenja. To obično uključuje: lične dokumente (kopije ličnih karata ili pasoša), vjenčani list, ljekarska uvjerenja koja potvrđuju zdravstveno stanje usvojitelja, potvrde o neosuđivanju iz krivičnog registra, te finansijske izvještaje ili potvrde o zaposlenju kako bi se dokazala sposobnost pružanja finansijske sigurnosti djetetu. Mnogo dokumentacije često je usvojiteljima prvo negativno iskustvo u cjelokupnom procesu usvojenja, međutim, to je neophodno da bi se postupak pokrenuo. Uz dokumentaciju, budući usvojitelji moraju ispuniti službeni obrazac prijave za usvojenje koji obuhvata detaljne informacije o kandidatima, njihovom porodičnom životu, motivima za usvojenje, te očekivanjima i preferencijama u vezi s djetetom koje žele usvojiti.

Nakon pokretanja postupka, naše zakonodavstvo u trećoj fazi, fazi pripremi radnji, podrazumijeva da u postupku zasnivanja usvojenja svoj pristanak za usvojenja daju roditelji djeteta ukoliko su živi i sposobni. U tim slučajevima, organ starateljstva upoznaje biološke roditelje s posljedicama davanja pristanka na usvojenja. Pored pristanka bioloških roditelja, potreban je pristanak i bračnog partnera osobe koja namjerava usvojiti dijete, kao i pristanak

djeteta. Dijete svoj pristanak daje nasamo bez prisustva bioloških roditelja i potencijalnih usvoitelja, uz pretpostavku da je sposobno da shvati značenje usvojenja.

Četvrta faza podrazumijeva radnje u postupku gdje je organ starateljstva dužan upoznati roditelje djeteta, usvojitelje i dijete, ukoliko je starije od 10 godina, sa pravnim posljedicama koje proizilaze iz procesa usvojenja, kao i sa činjenicom da, prema našem zakonodavstvu, dijete treba do svoje navršene sedme godine biti upoznato s usvojenjem. Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine predviđa probni smještaj, odnosno adaptacioni period, prije donošenja odluke o zasnivanju usvojenja. Dijete u tom periodu provodi određeno vrijeme kod budućeg usvojitelja, a u međuvremenu, organ starateljstva provjerava ispravnost svog mišljenja o podobnosti usvojitelja i usvojenika za nastanak budućeg roditeljskog odnosa. Šest mjeseci je maksimalan period trajanja probnog smještaja. Adaptacijski period djeteta u porodici budućih usvojitelja ključan je dio procesa usvojenja koji može biti izazovan, ali i vrlo ispunjavajući za sve uključene strane. Ovaj period obično obuhvata razdoblje prilagodbe djeteta na novu porodičnu dinamiku, okruženje, rutine i emocionalne veze.

Peta faza, odnosno završna faza, jeste faza donošenja rješenja o zasnivanju usvojenja. Usvojenje se smatra zasnovanim onog trenutka kada rješenje o zasnivanju usvojenja postane pravomoćno. Usvojitelji imaju pravo i mogućnosti da izmjene lične podatke djeteta, a dalje organ starateljstva dostavlja rješenje nadležnom matičaru radi upisa u matičnu knjigu rođenih.

Nakon formalizacije usvojenja, dijete i nova porodica ulaze u fazu prilagodbe i integracije. Ovo je vrijeme kada se grade emocionalne veze, uspostavljaju nove rutine i navike te se usvajaju porodična pravila. Usvojitelji su obično posebno osjetljivi na potrebe djeteta tokom ove faze, pružajući mu ljubav, podršku i sigurnost dok se dijete prilagođava novom životnom okruženju. Također, nakon zasnovanoh usvojenja, Centar za socijalni rad kao nadležan u ovom postupku, nastavlja pružati usvojiteljima kontinuiranu podršku kako bi osigurali uspješnu integraciju djeteta. Ova podrška podrazumijeva savjetovanje, resurse za roditelje, edukativne programe te pomoć u rješavanju eventualnih izazova koji se mogu pojaviti. Zakon je predvidio ove faze na osnovu kojih se može procijeniti i razjasniti da li su roditelji spremni za usvojenje djeteta ili ne. Obzirom na mukotrpnost procesa, brojni potencijalni usvojitelji odustaju u određenim fazama, koje prevashodno pripremaju buduće usvojitelje za novu ulogu, ali i dijete za porodični život.

9. UTJECAJ PRAVNIH, SOCIO – EKONOMSKIH I KULTUROLOŠKIH FAKTORA NA PROCES USVOJENJA DJECE

9.1. Pravni faktori

U Kantonu Sarajevo, kao i u ostalim dijelovima Bosne i Hercegovine, pravni faktori igraju ključnu ulogu u regulaciji i vođenju procesa usvojenja djece. Pravni okvir definiše zakonske norme, procedure i obaveze koje moraju biti ispunjene kako bi se osiguralo da usvojenje bude sigurno i u najboljem interesu djeteta.

Kao što je prethodno navedeno, proces usvojenja je regulisan zakonima i propisima. Glavni zakoni koji regulišu proces usvojenje u Kantonu Sarajevu su Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine i Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom FBiH koji precizno definišu uslove pod kojima se može usvojiti dijete, prava i obaveze usvojitelja, prava djeteta i druge bitne aspekte. Pored ovih Zakona, proces usvojenja je regulisan i međunarodnim standardima o zaštiti prava djece koje je naša država ratifikovala.

Veoma bitnu ulogu igraju institucionalni faktori kao što su Centri za socijalni rad, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice, kao i nevladine organizacije u nadzoru nad primjenom Zakona i pružanju podrške usvojiteljima ali u biološkim roditeljima, ukoliko su poznati. Također, poseban je fokus na zaštiti prava djeteta tokom procesa usvojenja. Zakonodavstvo je usmjereno na osiguranje da je usvojenje u najboljem interesu djeteta, da se poštuju prava djeteta na identitet, obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i druge aspekte koji su važni za njegov razvoj.

9.2. Socio – ekonomski faktori

Utjecaj socio – ekonomskih faktora na proces usvojenja djece je izuzetno izražen, sveprisutan i značajan, a obuhvata različite aspekte koji imaju utjecaj na sve uključene strane u procesu usvojenja, odnosno na biološke roditelje ukoliko su poznati, djecu koja su bez roditeljskog staranja i pogodna za usvojenje, potencijalne usvojitelje ali i nadležne Centre za socijalni rad.

Kada je riječ o utjecaju socio – ekonomskih faktora u kontekstu bioloških roditelja, ukoliko su oni poznati, često je ekonomska neizvjesnost ili siromaštvo jedan od faktora koji dovodi do toga da oni ne mogu pružiti adekvatnu brigu i zaštitu o djetetu, te da im je iz tog razloga oduzeto roditeljsko staranje. Gubitak posla, neadekvatna stambena zbrinutost ili ekonomska nestabilnost su samo neki od razloga zbog kojih djeca postaju potencijalni usvojenici. Također, nedostatak pristupa socijalnim uslugama, kao što su pristup zdravstvenoj zaštiti, odnosno medicinskim pregledima i liječenju ili pristup obrazovanju, mogu biti faktori koji primoraju roditelje da njihova djeca budu data na usvojenje. Nerijetke su situacije, da biološki roditelji, usljed siromaštva, života na margini društva, svoje dijete ili djecu i njihov odgoj zanemare, zapuste ili izlože izrabljivanju, uključujući i prisilno i organizovano prosjačenje. Roditelji koji se suočavaju s ekstremnim siromaštvom mogu biti emocionalno i fizički iscrpljeni, što može rezultirati zanemarivanjem djece. Nedostatak emocionalne podrške i interakcije može negativno utjecati na djetetovu emocionalnu dobrobit i socijalni razvoj, što usljed procjene profesionalca dovodi do izuzimanja djeteta iz porodice.

Pored socio-ekonomskih faktora na bioloških roditelja, ukoliko su poznati, utječaj socio-ekonomskih faktora na potencijalne usvojitelje je, također veoma bitan. Potencijalni usvojitelji moraju imati stabilnu financijsku situaciju kako bi mogli pružiti adekvatnu zaštitu i brigu o djetetu. Ekonomska stabilnost usvojitelja je važna za procjenu njihove sposobnosti i adekvatnosti u pružanju dugoročne brige i podršku djetetu. Upravo iz tih razloga, jedna od ključnih stavri koju procjenju profesionalci Centra za socijalni rad jeste upravo ekonomska stabilnost i ekonomska neovisnost potencijalnih usvojitelja. Također, usko povezano sa ekonomskom stabilnošću potencijalnih usvojitelja jesu i troškovi povezani s procesom usvojenja, kao što su pravne naknade, administrativni troškovi i troškovi povezani s obukom i pripremom usvojitelja. Upravo oni mogu biti dodatni financijski izazovni za potencijalne roditelje. Pored toga, oni moraju imati stabi

9.3. Kulturološki faktori

Proces usvojenja djece u našoj državi je, kao i u većini država, duboko utemeljen na kulturološkim faktorima koji određuju prihvatanje, priznavanje i integraciju usvojene djece u porodicu i u društvo. Kulturološki faktori u našoj zemlji igraju ključnu ulogu u oblikovanju

stavova prema usvojenju, postupcima usvojenja i socijalnim normama koje okružuju usvojiteljske prakse.

Porodična struktura i važnost porodičnih veza je jedan od prvih i veoma izraženih kulturoloških faktora. U bosanskohercegovačkoj kulturi, porodica ima izuzetno važnu ulogu. Tradicionalno, porodica se definiše kao društvena institucija koja obuhvata odnose između roditelja i djece, koja se temelji na braku, emocionalnoj vezi ili srodstvu, a koja pruža ekonomsku i emocionalnu podršku članovima porodice. (Giddens, 2000.). Upravo postojanje bioloških veza između roditelja i djece duboko je ukorijenjeno u kulturi. Stoga, usvojenje može izazvati određene društvene predrasude i pitanja u pogledu povezanosti i nasljeđivanja imovine.

Pored porodice, veoma izražen kulturološki faktor u našem društvu jeste i religija. Kao multireligijska država, uticaj religije na proces usvojenja djece je veoma značajan, ali on varira u zavisnosti od vjerske pripadnosti usvojitelja i društvenih normi koje proizilaze iz različitih religijskih zajednica. U islamu i islamskom pravu i tradiciji, postoji podrška usvojenja djece kao čina humanosti i brige o siročadi i napuštenoj djeci. Međutim, postoji naglasak na očuvanju porodičnih veza i biološke povezanosti, što može utjecati na percepciju usvojenja djece izvan vlastite porodice i religije. U pravoslavnoj tradiciji, porodica ima centralno mjesto, a usvojenje, također, može biti pod uticajem tradicionalnih vrijednosti o biološkoj povezanosti i nasljeđivanju. Crkva ističe važnost porodičnih veza i tradicionalnih oblika porodičnih odnosa. Katolička crkva podržava usvojenje kao način pružanja ljubavi i podrške djeci koja su ostala bez roditeljskog staranja. Međutim, utjecaj religije u procesu usvojenja u našoj državi manifestuje se kroz situacije u kojima potencijalni usvojitelji, ukoliko se radi o starijoj djeci, zbog vjerskih uvjerenja, se mogu odlučiti da ne usvoje dijete koja pripadaju drugoj religijskoj zajednici. Ovakvi slučajevi mogu reflektirati duboko ukorijenjene društvene norme, uz naglasak na očuvanje vjerskih identiteta i tradicija unutar porodičnih struktura. Globalne promjene u društvenim vrijednostima, kao što su rastuća prihvaćenost različitih oblika porodice, mogu utjecati na smanjenje stigme oko usvojenja djece. Međutim, tradicionalne vrijednosti u našoj državi i dalje igraju važnu ulogu u oblikovanju porodičnih dinamika i stavova prema usvojenju, a upravo se stigma manifestira kroz predrasude o usvojenoj djeci i njihovom socijalnom statusu u zajednici.

10. UTICAJ USVOJENJA NA PSIHOLOŠKI, EMOCIONALNI I SOCIJALNI RAZVOJ DJECE BEZ RODITELJSKOG STARANJA

Porodica je najznačajniji faktor socijalizacije u ranom djetinjstvu jer se tada stječu prva iskustva i stavovi. Odnos između djeteta i roditelja je bitan za razvoj zdrave ličnosti što kasnije utječe na druge odnose i na osjećaj vlastite vrijednosti i pripadnosti. Djeca koja su zbog različitih životnih okolnosti ostala bez roditeljskog staranja, bez obzira na životnu dob, imaju potencijalno više šanse za razvoj određenih trauma u odnosu na djecu koja su odrasla sa biološkim roditeljima i srodnicima, pokazala su brojna istraživanja. Usvojenje ima veliki utjecaj na psihološki, emocionalni i socijalni razvoj djeteta, a posebno kada je u pitanju potpuno usvojenje gdje su uključena oba roditelja, i majka i otac što je veoma bitno za usvojeno dijete.

10.1. Psihološki i emocionalni razvoj

Kako i u kojoj mjeri će usvojenje utjecati na psihološki i emocionalni razvoj usvojenog djeteta, prvenstveno ovisi o dobi kada je ono usvojeno. Djetetov život je mnogo intenzivniji i brži u odnosu na odrasle i to posebno u prvih sedam godina života. U tom periodu života, dijete doživljava usvaja i do pet puta brže i intenzivnije, pa mu na taj način i „rane“ zarastaju pet puta brže. Ova činjenica nam tako daje pretpostavku da usvojenje djeteta u njegovoj najranijoj životnoj dobi za njega ima i najmanje stresno iskustvo. Upravo iz ovog razloga, ne čudi činjenica zašto potencijalni usvojitelji insistiraju da dijete koje žele usvojiti bude što mlađe. Kod beba do godinu dana starosti, napuštanje od bioloških roditelja, a posebno majke, posljedice usvojenja ne ostavljaju značajne tragove. Brojni stručnjaci, dječiji psiholozi, smatraju da je u prve dvije godine života djeteta mogućnost osjećaja gubitka i boli vrlo mala. Rano usvojena djeca koja žive i dobrom emocionalnom okruženju, koja su prihvaćena i voljena, ne prepoznaju značenje samog usvojenja i manje su izložena stresu. Dosta veće probleme u porodici imaju djeca u adolescenciji, gdje je u pitanju nepotpuno usvojenje, jer su u stanju da razmišljaju o svome porijeklu, biološkim roditeljima i svim problemima i situacijama sa kojima su se susreli prije nego su usvojeni.

Psihološki faktori koji su ključni za uspješno prilagođavanje usvojenika u situaciji usvojenja su:

- adekvatna životna dob usvojenika
- zabrana udvrđivanja materinstva odnosno očinstva
- tajnost evidencije o usvojenju prema osoba na čijoj strani ne postoji pravni interes za takvim uvidom

Potpuno usvojenje djeteta se pokazalo kao najbolje jer se na taj način prekidaju odnosi sa biološkom porodicom u potpunosti i djetetu se daje mogućnost da se uključi u novu porodicu. Usvojitelji se upisuju u matičnu knjigu rođenih, tako da dijete pri svakom dokumentu i različitoj instituciji nije u situaciji da objašnjava svoj status u porodici.

Na emocionalni razvoj djeteta najveći utjecaj imaju njegovi roditelji. Kao i biološki roditelji, tako i usvojitelji svoje dijete uče kako da razumije i prepozna svoje osjećaje, kako da prepozna tuđe osjećaje te da iste dijeli sa drugima. Djeca se posebno boje neugodnih emocija kao što su tuga, ljutnja, strah i slično, ali uz usvojitelje uče kako da vladaju emocijama.

U situacijama kada usvojitelji usvajaju starije dijete, mogu se javiti određene teškoće u međusobnom odnosu djeteta i usvojitelja. Te teškoće su usko povezane sa traumama i problemima koje je dijete imali prije usvojenja, boraveći u domu ili drugoj instituciji socijalne zaštite ili u hraniteljskoj porodici. Veoma je važno da usvojitelji dobro upoznaju sve poteškoće, kako fizičke tako i psihičke sa kojim se dijete suočava, da imaju uvid u njegovu zdravstvenu situaciju ali i socijalnu anamnezu sačinjenu od strane socijalnih radnika. Pored uvida u sve aspekte djetetovog života prije, bitno je da usvojitelji, u slučaju određenih poteškoća, znaju gdje mogu potražiti stručnu pomoć i savjete koji bi im pomogli da međusobno riješe nesuglasice i uspostave što prisniji odnos sa usvojenim djetetom.

10.2. Socijalni razvoj

Usvojenje može imati značajan utjecaj na socijalni razvoj usvojenog djeteta, što obuhvata njegove sposobnosti i vještine u međuljudskim odnosima, interakciji s vršnjacima, kao i integraciji u širu zajednicu.

Usvojenje ima veliki utjecaj na razvoj djetetovog samopoštovanja i sigurnosti. Ono može pružiti djetetu stabilno okruženje i podršku koja može poboljšati njegovo samopoštovanje i osećaj sigurnosti. Kroz pozitivne odnose s usvojiteljima, koji pružaju ljubav, podršku i

stabilnost, dijete može razviti pozitivnu sliku o sebi i svojim sposobnostima. Veoma je važno da roditelji pruže neizmjernu podršku i vjeru u dijete. Također, usvojenje utječe na djetetov razvoj socijalnih vještina. Interakciju s usvojiteljima, drugom djecom u porodici, vršnjacima, nastavnicima i drugim ljudima u zajednici, pomažu djetetu da nauči kako da komunicira, dijeli, rješava konflikte i gradi prijateljstva. Dakle, bit svega jeste da se dijete u potpunosti adaptira u porodicu i da se ni u jednom trenutku ne osjeća izdvojenim iz iste. Stabilno porodično okruženje koje pruža usvojenje može imati pozitivan utjecaj na obrazovni razvoj djeteta. Dobra podrška od strane usvojitelja može doprinijeti boljim školskim rezultatima, redovnom pohađanju škole i općem uspjehu u obrazovanju.

Usvojenje kao najbolji oblik porodično-pravne zaštite djece, omogućava djetetu da se integriše u širu zajednicu. Kroz podršku usvojitelja, djetetu se pruža prilika da se uključi u različite aktivnosti u zajednici, kao što su sportski timovi, umjetnički programi ili druge društvene aktivnosti, što može doprinijeti razvoju socijalnih vještina i izgradnji mreže podrške.

Također, iako rijetka, ali ipak postojeća situacija, usvojitelji mogu biti različite etničke ili kulturne pripadnosti u odnosu na usvojeno dijete. Ovo može pružiti djetetu priliku da nauči i razvije razumevanje i poštovanje različitih kulturnih identiteta, što je važno za socijalni razvoj i prihvatanje različitosti. Iako usvojenje može pružiti mnoge koristi, usvojena djeca se, također, mogu suočiti sa izazovima kao što su osećaj gubitka, identitetska pitanja ili poteškoće u izgradnji povjerenja. Važno je znati da je svako usvojeno dijete jedinstveno i može doživjeti svoj put u procesu izgradnje identiteta na svoj način. Ključno je da usvojitelji pruže podršku, otvorenost za razgovor o pitanjima identiteta i omoguće djetetu da istražuje i razvija svoj identitet u sigurnom i podržavajućem okruženju. Profesionalna podrška i resursi mogu biti od pomoći kako bi se osiguralo da usvojeno dijete ima sve potrebne alate za zdrav i pozitivan razvoj svih aspekata svog identiteta.

11. IZAZOVI I MOGUĆNOSTI ZA UNAPREĐENJE PROCESA USVOJENJA DJECE

Proces usvojenja djece predstavlja kompleksan i osjetljiv postupak koji uključuje brojne izazove i potencijalne mogućnosti za unapređenje istog. U kontekstu ovog magistarskog rada, poseban fokus je stavljen na Kanton Sarajevo. S obzirom na to da se zakonski okvir u ovoj oblasti primjenjuje na Federaciju Bosne i Hercegovine u cjelini, identificirani izazovi i preporučeni pravci za unapređenje odnose se i na ostale Kantone.

Kao veoma malo primijenjen, a praktično dokazan kao najbolji oblik porodično – pravne zaštite djece bez roditeljskog staranja, usvojenje u našoj zemlji nosi određene izazove. U prvom redu to su pravni izazovi. Složenost domaćih zakonskih procedura, određena odstupanja u poređenju sa međunarodnim zakonodavstvom i veoma zahtjevna administrativna procedura ujedno predstavljaju i najveće izazove za bosanskohercegovačko stanovništvo. Istraživanja su pokazala da mnogi parovi odustaju još u početnim fazama procesa usvojenja upravo zbog složenosti i dugotrajnosti administrativnih procesa. Pored pravnih izazova, neizostavni su i psiho – socijalni izazovi. Djeca koja su bez roditeljskog staranja i potencijalni su usvojenici obično, ali ne nužno, proživjela su teške životne situacije, koje mogu utjecati na njihov psihološki, emocionalni, kognitivni i socijaln razvoj. Potrebna je posebna podrška kako bi se osiguralo da je usvojenje u najboljem interesu djeteta, da bude uspješno i da djetetu pruži stabilno okruženje.

Jedan od izazova u procesu usvojenja odnosi se i na finansijski aspekt potencijalnih usvojitelja, koji je preduslov za svaki naredni korak. Potrebno je da prođu kroz različite obuke i podrške kako bi se osiguralo da su spremni za sve ostale izazove koje može donijeti usvojenje djeteta. Uprkos utjecaju procesa globalizacije, naše, bosanskohercegovačko društvo idalje zadržava snažne tradicionalne vrijednosti. Porodične strukture, kulturne norme i vrijednosti su duboko ukorijenjene, što se odražava u načinu života i običajima. Upravo ova tradicionalnost predstavlja izazov i nameće stigmatu i predrasude povezane s usvojenjem, što utječe na percepciju usvojenja kao pozitivnog izbora. Velikim dijelom na takvo mišljenje i stav prema usvojenju utječe neinformiranost građana.

S druge strane, pored izazova postoje i potencijalne mogućnosti za unapređenje ovog procesa. Prvenstveno, edukacija javnosti o važnosti usvojenja i podrška za promjenu percepcije mogu smanjiti stigmatu i poboljšati prihvatanje usvojenja u zajednici. Ono što građani direktno ne mogu promijeniti jeste simplifikacija pravnih procesa, odnosno poboljšanje zakonskog okvira i administrativnih procedura. Međutim, lobiranjem, aktivizmom, pisanjem peticija i javnim pritiscima može potaknuti da nadležne vlasti uzmu u obzir izmjene i dopune zakona koji regulišu proces usvojenja. Pružanje podrške porodici koja je usvojila dijete u financijskom, psihološkom i savjetodavnom smislu prilikom suočavanja sa izazovima u odnosima sa usvojenikom je, također, jedna od mogućnosti za unapređenje. Postojanje posebnog tima stručnjaka u zajednicama ili saradnja sa nevladinim organizacijama usmjerenim na savjetodavni rad sa djecom i porodicama, financijska izdvajanja iz budžeta usmjerena porodicama sa usvojenim djetetom su samo neki od načina kojima se može doprinijeti pozitivnoj gledni na proces usvojenja. Tim istupcima i promjenama, neminovno je da bi se povećao i broj osoba koje žele usvojiti dijete.

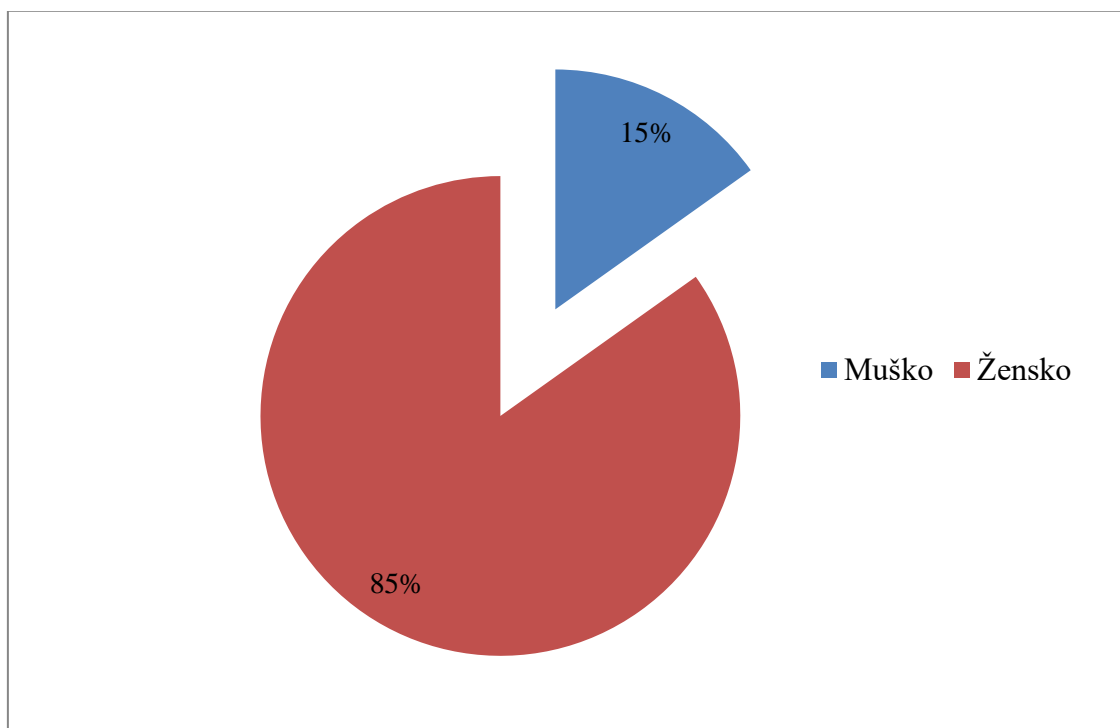
III REZULTATI EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA

U cilju istraživanja problematike „*Usvojenje kao oblik porodično – pravne zaštite djece u Kantonu Sarajevo 2018-2023.*“ kao glavni istraživački instrumenti korišteni su anketni upitnik i intervju. Istraživanje je obuhvatilo različite perspektive i iskustva kroz šestogodišnje razdoblje, fokusirajući se na ulogu i percepciju socijalnih radnika, psihologa, socijalnih pedagoga, pravnih stručnjaka zaposlenih u Službama socijalne zaštite, kao i lična iskustva usvojitelja.

Tokom istraživanja anketnim upitnicima je anketiran širok spektar stručnjaka čija svakodnevna praksa direktno utječe na proces usvojenja djece. Njihova mišljenja i iskustva su ključna za razumijevanje izazova, uspjeha i nedostataka postojećeg sistema. Također, kroz intervjuje s usvojiteljima, dobijen je dragocjen uvid u njihova lična iskustva, motivacije i percepcije tokom procesa usvojenja.

Za profesionalce iz oblasti socijalne zaštite kreirana su ukupno četiri anketna upitnika u skladu sa njihovim profesionalnim zvanjem. Svaki od upitnika se sastojao od 10 pitanja, pri čemu je prvih 5 pitanja opća i ista za sve profesionalce. S druge strane, intervju za usvojitelje se, također, sastojao od 10 pitanja. Anketnim upitnicima su obuhvaćena ukupno 32 ispitanika, po 8 profesionalaca iz svih Službi, dok je ukupno intervjuirano 5 usvojitelja. Anketni upitnik je dostavljen uposlenicima Centara za socijalni rad u online formi i time je olakšan pristup ispitanicima, ali i kontrola istraživačkog procesa, odnosno prezentacija rezultata. Intervjui da usvojiteljima sprovedeni su uživo. Pitanja i tvrdnje iz anketnog upitnika i intervjuja su koncipirani na način da prate postavljene hipoteze istraživačkog rada, odnosno da rezultati dobijeni kroz anketni upitnik i intervju navedene hipoteze potvrde ili opovrgnu.

1.1. Analiza podataka dobivenih putem anketnog upitnika uposelnika Centara za socijalni rad

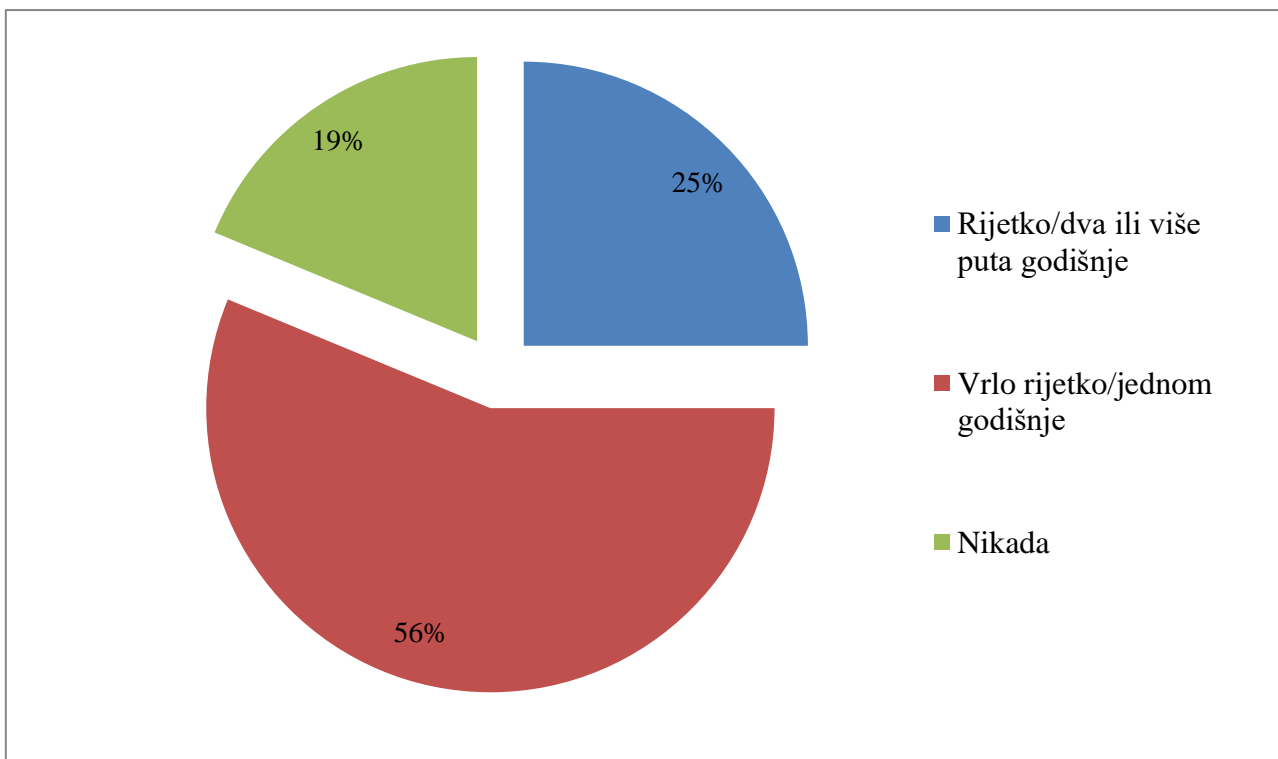

Grafikon 1: Broj ispitanika po spolu

(Izvor: Prilog – Anketa, 2024.)

Iz priloženog grafikona broj 1., može se uočiti da je broj zaposlenica u Službama socijalne zaštite Kantona Sarajevo znatno veći u odnosu na broj zaposlenika.

U anketiranju su učestvovala 32 ispitanika, od čega 4 socijalna radnika imaju zvanje bachelora socijalnog rada, 3 su u zvanju višeg stručnog saradnika za socijalnu zaštitu i 1 je magistar socijalnog rada. Nadalje, 8 ispitanika su bachelori psihologije, 5 ispitanika su bachelori prava i 3 viša stručna saradnika za pravne poslove, te 3 bachelora socijalne pedagogije i 5 bachelora pedagogije. Na pitanje koliko dugo rade pri Službi socijalne zaštite, ispitanici su imali različite odgovore, ali više od polovine njih je jako dugi vremenski period zaposleno na tim pozicijama. U prosjeku period njihovog radnog vijeka je između 15 i 25 godina. Dok s druge strane, manji broj ispitanika, svega njih 6 je kraći vremenski period zaposleno u Službama i prosjek njihove zaposlenosti je od 6 mjeseci do 3 godine.

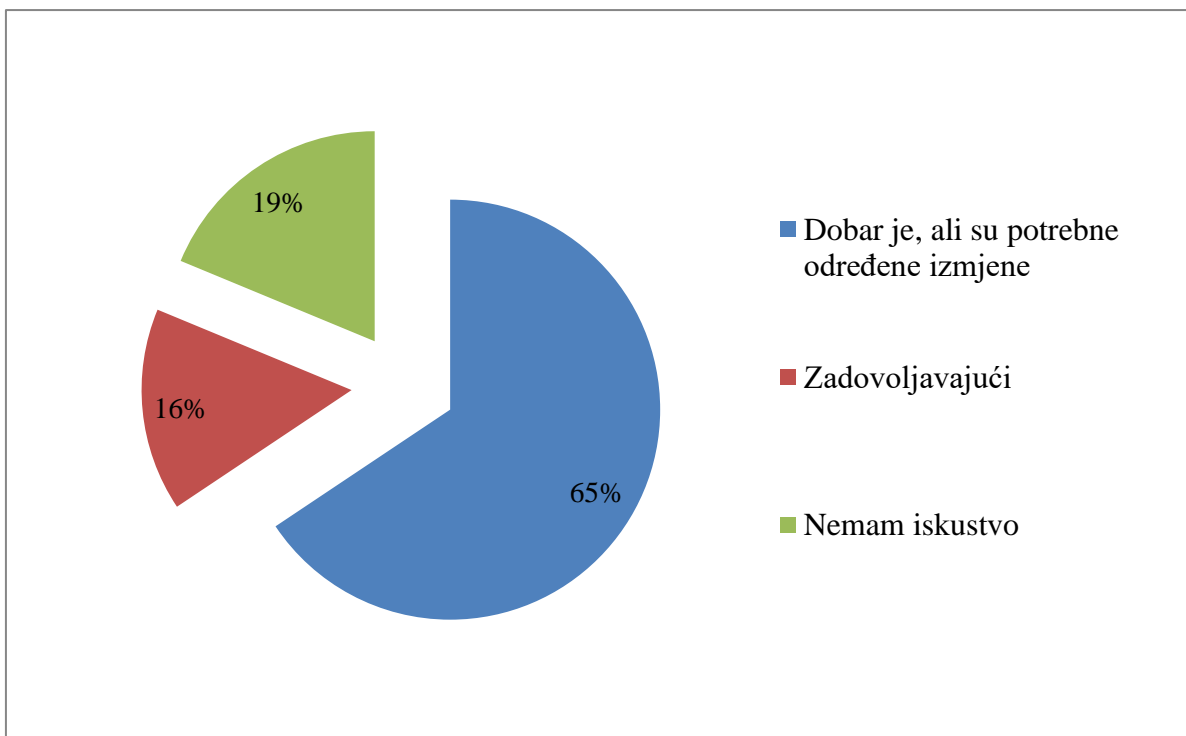

Grafikon 2: Učestalost bavljenja poslovima vezanim za usvojenje djece

(Izvor: Prilog – Anketa 1. 2024.)

Na pitanje o učestalosti bavljenja poslovima vezanim za usvojenje djece, profesionalci zaposleni u Službama za socijalni rad su dali sljedeće odgovore: 56% ispitanika, odnosno 18 osoba, navelo je da se vrlo rijetko bave pitanjima usvojenja, budući da se tokom godine obično podnosi samo jedan zahtjev i realizira jedno usvojenje. Osam ispitanika, što predstavlja 26%, odgovorilo je da se rijetko bave usvojenjima, jer tokom godine imaju dva do četiri zahtjeva od potencijalnih usvojitelja. Dodatno, 19% ispitanika, odnosno 6 osoba, izjavilo je da se dosad nisu bavili pitanjima usvojenja, što se može objasniti činjenicom da su ti ispitanici relativno nedavno zaposleni u Službama socijalne zaštite Kantona Sarajevo.

Ovi rezultati ukazuju na potrebu za boljom distribucijom resursa i kapaciteta unutar institucija koje se bave usvojenjem. Također, ističu važnost kontinuiranog obrazovanja i osnaživanja stručnjaka u oblasti usvojenja kako bi se osiguralo adekvatno odgovaranje na potrebe djece koja čekaju na usvojenje. Uz to, najvažnije jeste pravilno informisanje potencijalnih usvojitelja o samom procesu usvojenja i smanjenje stigme o usvojenoj djeci i njihovim porodicama.

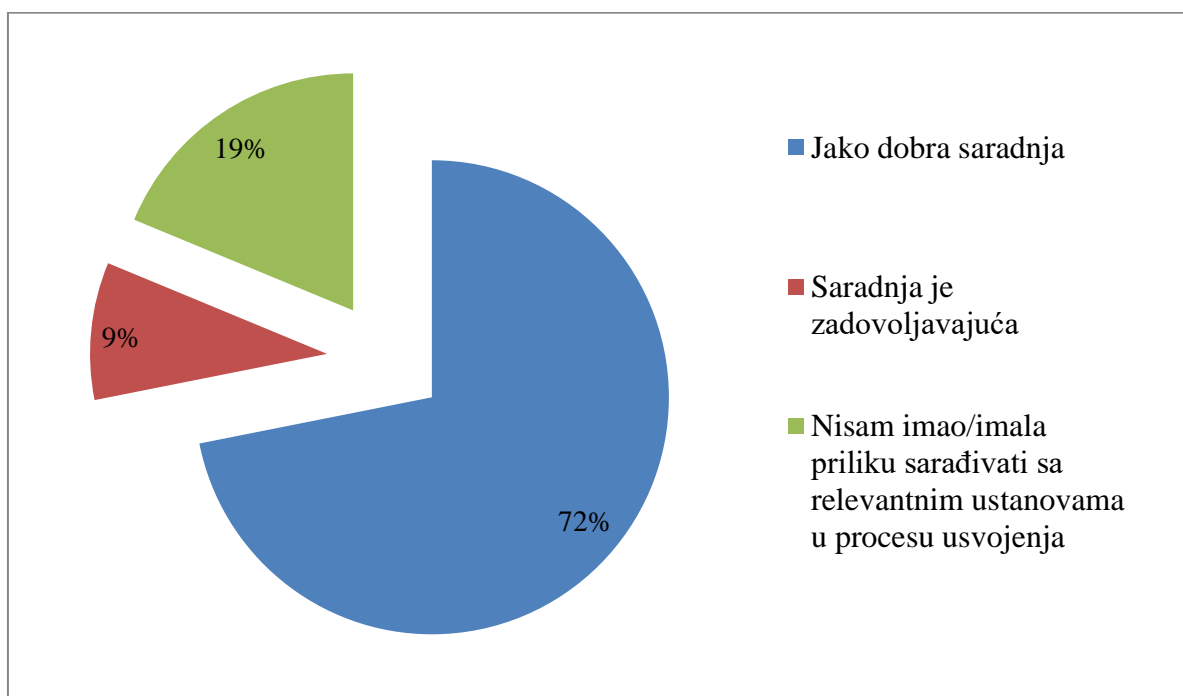
Grafikon 3: Zadovoljstvo zakonodavnim okvirom koji reguliše institut usvojenja

(Izvor: Prilog – Anketa 1. 2024.)

Na pitanje kako ocjenjuju zakonodavni okvir koji reguliše institut usvojenja, ispitanici su odgovorili sljedeće: više od polovine njih, tačnije 65% odnosno njih 21 je odgovorilo kako je zakonodavni okvir dobar, ali da su u pogledu instituta usvojenja potrebne određene izmjene, s posebni fokusom na ukidanje nepotpunog usvojenja, koje kao takvo nije normirano niti u jednom međunarodnom dokumentu iz oblasti socijalne zaštite. 5 ispitanika, odnosno 16% njih je odgovorilo kako je zakonodavni okvir zadovoljavajući, dok je 6 njih to jeste 19% od ukupnog broja ispitanika navelo kako nisu imali iskustvo u radu na slučajevima usvojenja djece i da zbog toga nisu posebnu pažnju obraćali na zakonodavni okvir koji reguliše ovaj proces.

Rezultati naglašavaju potrebu za kontinuiranim praćenjem i evaluacijom zakonodavnog okvira kako bi se identificirale mogućnosti za unapređenje. Prijedlozi za promjene trebaju biti usmjereni na pojednostavljenje procedura i jačanje zaštite prava djeteta odnosno zadovoljavanje najboljeg interesa djeteta, što je u skladu sa međunarodnim dokumentima iz oblasti socijalne zaštite.

Pored ocjenjivanja zadovoljstva zakonodavnim okvirom, ispitanici su ocijenili i saradnju Centara za socijalni rad, sudova i drugih relevantnih ustanova iz oblasti socijalne zaštite u kontekstu proces usvojenja djece. Rezultati su sljedeće: njih 23 odnosno 72% od ukupnog broja ispitanika je iskazalo kako imaju jako dobru saradnju sa ostalim relevantnim ustanovama u procesu usvojenja. Nadalje, njih 3 odnosno 9% od ukupnog broja ispitanika je istaklo kako je saradnja zadovoljavajuća, dok njih 6 kao što je i očekivano nije imalo priliku sađivati sa relevantnim institucijama, jer nisu imali priliku učestvovati u procesu usvojenja. Rezultati istraživanja pokazuju da su ispitanici, uključujući socijalne radnike, psihologe, pedagoge i pravnike, izrazili visoko zadovoljstvo u saradnji s relevantnim institucijama u procesu usvojenja. Glavni cilj ovih informacija u toku istraživanja jeste ukazivanje na važnost efikasne komunikacije i koordinacije između različitih ustanova koje su uključene u proces usvojenja. Ispitanici su istakli da dobra međuinstitucionalna saradnja omogućava brže i efikasnije rješavanje administrativnih procedura, pruža podršku u psihološkom i emocionalnom prilagođavanju djece i usvojitelja te doprinosi pravilnom implementiranju zakonskih normi. Prethodno interpretirani rezultati prikazani su u grafikonu 4.

Grafikon 4: Zadovoljstvo saradnjom Centara za socijalni rad sa sudovima i drugim relevantnim institucijama u procesu usvojenja

(Izvor: Prilog – Anketa 1. 2024.)

Uloga socijalnih radnika u procesu usvojenja djece je od izuzetne važnosti jer oni igraju ključnu ulogu u provođenju procjena i pružanju podrške tokom čitavog procesa. Socijalni radnici su često prvi kontakt s porodicama koje žele usvojiti dijete, te imaju značajan uticaj na tok i ishod usvojenja. U toku ovog istraživanja, dali su neke od veoma bitnih informacija koje ću u nastavku rada i predstaviti.

Na pitanje na koji način procjenju pogodnost potencijalnih usvojitelja, socijalni radnici su istakli značaj saradnje sa psiholozima i pedagozima. Oni aktivno surađuju s psiholozima i pedagozima kako bi zajedno obavili sveobuhvatnu procjenu potencijalnih usvojitelja. Ova multidisciplinarna saradnja omogućava dublje razumijevanje psiho-socijalnih i pedagoških potreba djeteta, kao i sposobnosti potencijalnih usvojitelja da odgovore na te potrebe. Pored toga, određeni broj njih je istakao važnost pridržavaju zakonskih smjernica i uputa koje regulišu postupak procjene pogodnosti usvojitelja prema Porodičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine. To uključuje utvrđivanje svih relevantnih elemenata kao što su psihološka i pedagoška sposobnost, socio-anamnestička obrada, kao i provjera pravne dokumentacije kao što su uvjerenje o nekažnjavanju i dokazi o roditeljskom staranju. Također, obuhvata i analizu emocionalne i materijalne stabilnosti porodičnog okruženja, kao i evaluaciju sposobnosti potencijalnih usvojitelja da pruže adekvatnu brigu i podršku djetetu. Većina socijalnih radnika imala je slične odgovore, dok je troje njih navelo da nisu imali iskustva u procjeni, ali su istaknuli važnost saradnje s drugim stručnjacima i potrebu za detaljnom socijalnom anamnezom potencijalnih usvojitelja na osnovu svog obrazovanja i stečenih znanja.

Na pitanje o ključnim koracima u procesu pripreme potencijalnih usvojitelja i djece, socijalni radnici su istakli značaj saradnje i prilagođavanja u skladu s uzrastom djeteta. Svako dijete zahtijeva individualni pristup i pripremu koja uzima u obzir njegov uzrast, trenutne okolnosti (da li se nalazi u domu ili u porodici) i specifične potrebe. Socijalni radnici pažljivo procjenjuju spremnost i mogućnosti usvojitelja da prihvate određeno dijete, uzimajući u obzir njihovu emocionalnu pripremljenost, zdravstveno stanje, porodičnu historiju te eventualne navike. Također, naglašavaju važnost prikupljanja i razmjene informacija o zdravstvenom stanju djeteta, porodičnoj povijesti i navikama kako bi se osigurala adekvatna podrška i razumijevanje tokom adaptacije. Inicijalni susreti i vrijeme provedeno zajedno imaju ključnu

ulogu u izgradnji emocionalne veze između usvojitelja i djeteta. Ovi trenuci omogućavaju uspostavljanje osnovne povezanosti koja je od suštinske važnosti za daljnji razvoj odnosa, te su gotovo svi naveli kako oni pružaju kontinuiranu stručnu podršku usvojiteljima i djetetu tokom perioda adaptacije, nudeći savjete, resurse i druge oblike podrške prema potrebi.

Tabela 1: Broj usvojenja u Kantonu Sarajevo od 2018. do 2023. godine

Godina	Broj usvojenja
2018.	11
2019.	4
2020.	2
2021.	6
2022.	5
2023.	9

(Skeledžija, A., 2024)

Iz tabele broj 1, jasno se uočava da je broj usvojenja djece varirao tokom perioda od 2018. do 2023. godine. Najveći broj usvojenja zabilježen je 2018. godine, kada je usvojeno 11 djece. U naredne dvije godine broj usvojenja opada, što se može povezati s hipotezom da je tokom i nakon pandemije COVID-19 došlo do značajnog smanjenja broja zahtjeva za usvojenje u odnosu na period prije pandemije. Vanredne okolnosti i mjere usvojene kao odgovor na pandemiju negativno su utjecale na dinamiku i broj zahtjeva za usvojenje. Iako se hipoteza djelomično potvrđuje, jer se smanjenje broja zahtjeva nastavilo i nakon završetka pandemije, primijećeno je drastično povećanje broja zahtjeva i uspješnih usvojenja u 2021. godini u odnosu na period pandemije, ali i dalje u manjem obimu nego prije pandemije. Stoga ovu hipotezu djelomično opovrgavamo, a djelomično potvrđujemo. Značajan porast broja usvojenja zabilježen je u 2023. godini, kada je usvojeno čak 9 djece u Kantonu Sarajevo. Ovi podaci ukazuju na fluktuacije u dinamici usvojenja tokom posmatranog perioda i mogu poslužiti kao osnova za dalja istraživanja i evaluaciju efikasnosti postojećih politika i praksi usvojenja. Socijalni radnici su, uz podatke o broju usvojenja od 2018. do 2023. godine, istakli kako usvojenje predstavlja jedan od najboljih oblika zaštite djece, te su izrazili žaljenje zbog

niskog broja usvojenja. Ovaj stav potvrđuje i definicija usvojenja u Porodičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine, što upućuje na to da je usvojenje najbolji oblik alternativne zaštite djece bez odgovarajućeg roditeljskog staranja. Na osnovu toga, može se zaključiti da se generalna hipoteza u potpunosti potvrđuje.

Prethodna tabela i podaci ujedno upućuju na logičke odgovore na naredno pitanje i odgovore socijalnih radnika. Svi socijalni radnici, na pitanje sa li se broj zahtjeva za usvojenje djece smanjio u toku pandemije COVID – 19, su odgovorili potvrdno. Ukupno je bilo 167 zahtjeva za usvojenje 2019. godine, u jeku pandemije, što je znatno manje u poređenju sa godinama prije pandemije.

Na pitanje o postojanju stigme potencijalnih usvojitelja prema određenim kategorijama djece bez roditeljskog staranja, socijalni radnici su potvrdili da postoji stigma među potencijalnim usvojiteljima prema određenim karakteristikama djece, posebno prema djeci sa određenim zdravstvenim problemima. Naglasili su da je znatan broj podnositelja zahtjeva za usvojenje, izričito izražava nedostatak interesa za usvojenje djece s određenim zdravstvenim poteškoćama ili drugim specifičnim karakteristikama. Također, socijalni radnici su primijetili da potencijalni usvojitelji pored toga što ne žele usvojiti djecu s određenim zdravstvenim poteškoćama, nisu zainteresovani ni za usvojenje djece pripadnika nacionalnih manjina, tačnije djecu Romske nacionalnosti. U skladu s tim, ovi odgovori ukazuju na svijest o postojanju takve stigme u društvu. To pokazuje da je stigma prema određenim kategorijama djece još uvijek prisutna i može utjecati na proces usvojenja. Upravo ova svijest može poslužiti kao polazna tačka za razvoj strategija i programa koji će se baviti ovim izazovom. Rezultati ovog dijela istraživanja u potpunosti potvrđuju hipotezu da se djeca Romske nacionalnosti usvajaju u manjem broju u odnosu na ostatak djece bez roditeljskog staranja. Hipoteza se na osnovu rezultata istraživanja u potpunosti potvrđuje.

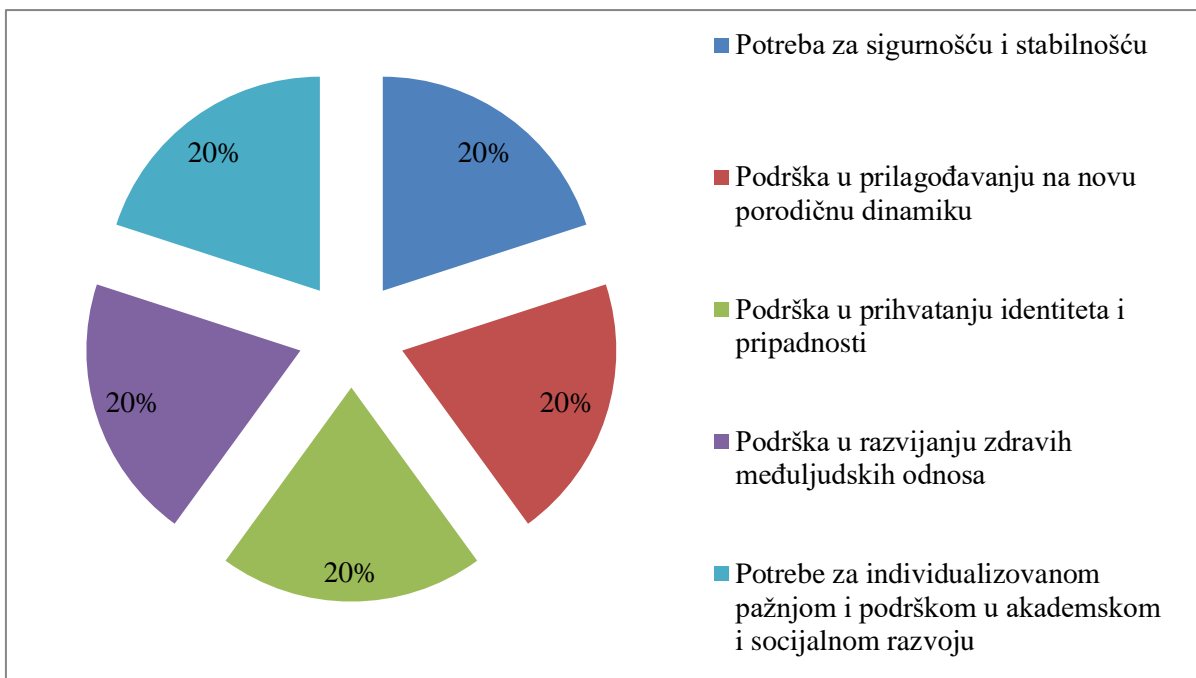
Posljednje pitanje upućeno socijalnim radnicima odnosilo se na to sa kojim izazovima se najčešće susreću prilikom procesa usvojenja. Većina socijalnih radnika je iznijela slične odgovore. Prvo, ističe se psihološko i zdravstveno stanje djeteta kao jedan od važnijih faktora koji utječe na proces usvojenja. Socijalni radnici su svjesni da ovi faktori mogu značajno utjecati na pripremu i odabir potencijalnih usvojitelja. Drugo, upravljanje pripremom i odabirom usvojitelja prije samog postupka usvojenja predstavlja veliki izazov. Bitno je

osigurati da usvojitelji budu adekvatno pripremljeni i procijenjeni kako bi se osigurala dobra podudarnost između djeteta i novih roditelja. Treće, nedostatak dovoljno zainteresiranih podnositelja zahtjeva za usvojenje djece starije dobi ili s posebnim zdravstvenim potrebama također je važan izazov. To ukazuje na potrebu za promicanjem svijesti i educiranjem potencijalnih usvojitelja o različitim potrebama djece koja čekaju usvajanje.

Nakon što su socijalni radnici anketirani, istraživanje je obuhvatilo i socijalne pedagoge. Pored pet općih pitanja koja su prethodno analizirana, pedagozima je postavljeno dodatnih pet stručnih pitanja kako bi se detaljnije analizirala njihova uloga u procesu usvojenja iz njihove profesionalne perspektive.

Na pitanje o njihovoj ulozi u podršci djetetu tokom proces usvojenja, pedagozi su generalno dali slične odgovore, a to je da se prvo naglašava kontinuirano praćenje i podrška tokom adaptacijskog perioda djeteta u novoj porodici, što je od izuzetne važnosti za uspješnu integraciju i prilagodbu djeteta. Ova podrška traje šest mjeseci, što ukazuje na sistemski pristup i brigu za dobrobit djeteta. Dalje, socijalni pedagozi ističu svoju ulogu u pružanju podrške cijeloj porodici, a ne samo djetetu, što uključuje i aktivno sudjelovanje u samom procesu usvajanja zajedno s kolegama. Ova timski usmjerena praksa omogućava holistički pristup podršci i osigurava da sve potrebe djeteta i porodice budu adresirane na najbolji mogući način.

Savjetodavni rad, posebno kada je riječ o starijoj djeci, dodatno naglašava važnost prilagodbe podrške prema specifičnim potrebama i izazovima koje takva djeca mogu imati tokom procesa usvojenja. Dakle, rad pedagoga igra važnu ulogu u osiguravanju stabilnosti, sigurnosti i emocionalne dobrobiti djeteta u novom okruženju, što je temeljni preduslov za uspješnu integraciju i dugoročni razvoj djeteta unutar nove porodice.

Grafikon 5: Prikaz emocionalnih i socijalnih potreba usvojenog djeteta iz prizme pedagoga

(Izvor: Prilog – Anketa 1. 2024.)

Grafikonu 5 prikazuje odgovore pedagoga na pitanje koje su to najčešće socijalne i emocionalne potrebe usvojenog djeteta tokom njihove profesionalne aktivnosti. Od ponuđenih odgovora i mogućnosti višestruk izbora, jednoglasno su naglasili važnost svih potreba usvojenog djeteta. Svaki od njih ističe da su sigurnost, stabilnost, podrška u prilagođavanju na novu porodičnu dinamiku, razvoj identiteta i međuljudskih odnosa, kao i individualizirana podrška u akademskom i socijalnom razvoju, ključni elementi za uspješnu integraciju usvojenog djeteta u njihov novi životni kontekst. Ovi odgovori pokazuju duboko razumijevanje kompleksnosti procesa usvajanja i potreba koje treba kontinuirano adresirati radi optimalnog razvoja usvojenog djeteta.

Na pitanje o razlikama u njihovoj ulozi u različitim fazama procesa usvojenja (priprema, integracija, podrška nakon usvajanja), pedagozi su dali idnetične odgovore. Prisutna je dinamičnost i prilagodljivost u pružanju podrške usvojenoj djeci i njihovim porodicama. Prema njihovim riječima, njihova se uloga mijenja u skladu s fazama procesa usvojenja: u pripremnoj fazi fokus je na edukaciji i pripremi usvojitelja za specifične potrebe djeteta; tokom faze integracije, pedagozi pružaju podršku u adaptaciji djeteta na novu okolinu i

stvaranju osjećaja emocionalne sigurnosti, a nakon usvojenja, naglasak je na dugoročnoj podršci i praćenju razvoja djeteta kako bi se osiguralo da se socijalne, emocionalne i obrazovne potrebe kontinuirano zadovoljavaju.

Na pitanje o utjecaju pozitivne podrške društva, kao i ostalih stručnjaka iz ove oblasti na proces usvojenja, svi su se jednoglasno složili da takva podrška ima pozitivan utjecaj. Ovaj konsenzus među pedagogima može se povezati s hipotezom da društvena podrška, kako unutar zajednice, tako i među stručnjacima, doprinosi uspjehu usvojenja. Pedagozi ističu da snažna podrška iz zajednice i među stručnjacima značajno povećava šanse za pozitivan ishod usvojenja. U skladu s tim, iz prethodno interpretiranog, ovu hipotezu se u potpunosti potvrđuje.

Posljednje pitanje upućeno pedagogima/socijalnim pedagogima odnosilo se na vrstu podrške koja je dostupna usvojiteljima nakon što usvoje dijete, s obzirom na njihov profesionalni profil. U većini odgovora, istaknuto je da se njihov rad usmjerava na savjetovanje, kontinuiranu komunikaciju i pružanje emocionalne podrške. Pedagozi naglašavaju značaj praćenja procesa adaptacije usvojenog djeteta u novoj porodici i pružanja informacija o usvojenju svim uključenim stranama. Njihovi odgovori odražavaju posvećenost prilagodbi podrške specifičnim potrebama usvojitelja, kako bi se osigurala stabilnost, sigurnost i adekvatna podrška djetetu u svim fazama integracije u novu porodicu.

Nakon socijalnih radnika i pedagoga, anketirani su i psiholozi zaposleni u Službama socijalne zaštite Kantona Sarajevo. Njihov doprinos u ovom je istraživanju je veoma bitan jer oni uzimaju u obzir ključne psihološke faktore koji se odnose i na potencijalne usvojitelje, na usvojenike i cjelokupn proces usvojenja.

Prvo pitanje namjenjeno psiholozima pri Službama socijalne zaštite u Kantonu Sarajevo odnosilo se upravo na to koji su ključni faktori koje uzimaju u obzir prilikom procjene prikladnosti potencijalnih usvojitelja. Neki od psihologa nisu imali iskustva u procjeni usvojenja zbog relativno kratkog trajanja njihove zaposlenosti i rijetkosti procesa usvojenja djece. Međutim, preostali psiholozi, njih šest, dali su usklađene odgovore naglašavajući nekoliko ključnih aspekata. Prvo, ističu važnost da usvojitelji pokazuju duboko razumijevanje procesa usvojenja i spremnost da se prilagode specifičnim izazovima i potrebama usvojenog

djeteta. Zatim, veoma bitna je zrelost usvojitelja, kako emocionalna tako i psihološka, i upravo ona je ključni faktor u procjeni njihove sposobnosti da pruže stabilno i podržavajuće okruženje djetetu. Dalje, navode kako pažljivo procjenjuju mentalno zdravlje usvojitelja kako bi osigurali da mogu pružiti kontinuiranu emocionalnu podršku usvojenom djetetu. Ističu kako je veoma važno je da usvojitelji pokazuju sposobnost da funkcionišu na radnom, emotivnom i socijalnom nivou, što je ključno za pružanje stabilnosti i podrške u porodičnom okruženju. Također, u procjenama od strane psihologa, jako bitan faktor je visoka razinu tolerancije i spremnosti za prilagodbu na potrebe i zahtjeve novog člana porodice, što je ključno za uspješnu integraciju usvojenog djeteta.

Psiholozi naglašavaju važnost timskog pristupa u procjeni usvojitelja, što uključuje korištenje stručnih metoda rada i analizu dokaza iz samog procesa usvajanja. Ovaj holistički pristup psihologa, zapravo omogućava dublje razumijevanje sposobnosti i pripremljenosti usvojitelja za preuzimanje roditeljske uloge. Oni se u svom radu oslanjaju na intervjuje s potencijalnim usvojiteljima kako bi stekli uvid u njihove stavove, vještine i spremnost za usvojenje djeteta. Također, važan dio procjene su opažanja njihovih ponašanja, interakcija i odnosa, kao i analiza priložene dokumentacije koja može pružiti dodatne informacije o njihovoj prikladnosti. Prethodno interpretirano je ujedno i odgovor na pitanje na koji način psiholozi, kao jako bitni članovi multidisciplinarnog tima u procesu usvojenja, vrše procjenu pogodnosti potencijalnih usvojitelja.

Na pitanje kako se osigurava da su psiho – socijalne potrebe djeteta zadovoljene tokom procesa usvojenja, 4 stručnjaka iz oblasti psihologije istakla su značaj šestomjesečnog perioda adaptacije kao ključnog vremenskog okvira za prilagodbu usvojenog djeteta na novu porodicu. Ovaj period omogućuje aktivno praćenje djeteta u porodici kako bi se osiguralo da njegove psiho-socijalne potrebe budu kontinuirano zadovoljene. Ovi odgovori se mogu dovesti u vezu sa hipotezom koja kaže da pružanje socijalnih usluga, uključujući podršku i praćenje nakon usvojenja, negativno utječe na emocionalni i socijalni razvoj usvojene djece. Pružanje strukturirane podrške i praćenja nakon usvojenja, kao dijela socijalnih usluga, negativno utječe na emocionalni razvoj usvojene djece. Međutim, rezultati pokazuju da pružanje strukturirane podrške i praćenja nakon usvojenja ima izuzetno pozitivan utjecaj na emocionalni i socijalni razvoj djece. Uzimajući u obzir najbolji interes djeteta, bez obzira na

procjene koje je usvojitelj prošao, nikada nije isključena mogućnost zanemarivanja i zlostavljanja djeteta, stoga praćenje od strane profesionalaca ima itekako pozitivne učinke. S tim u vezi, ova hipoteza se opovrgava.

2 ispitanika, kao što je spomenuto nisu učestvovala u procesu usvojenja, dok su ostali, to jeste njih 2 odgovorili su kako provode aktivno praćenje djeteta kako bi uvidjeli njegovo raspoloženje, stanje, komunikativnost, emocionalnu vezu s usvojiteljima te reakciju na separaciju. Ovaj pristup omogućava pravovremeno prepoznavanje eventualnih izazova ili potreba koje se mogu pojaviti tokom prilagodbe. Kroz stalnu kontrolu i nadzor, osiguravaju da usvojenom djetetu pruže potrebnu podršku i interveniraju ako je potrebno, kako bi osigurali da se psiho-socijalne potrebe djeteta kontinuirano zadovoljavaju.

Na pitanje kako psihološke procjene doprinose konačnoj odluci o usvojenju, psiholozi su odgovorili da one mogu ići u dva pravca. Prvi je da one mogu imati značajan i pozitivan utjecaj na konačnu odluku o usvojenju, jer pružaju dublji uvid u sposobnosti, pripremljenost i stabilnost potencijalnih usvojitelja, što pomaže u osiguravanju da usvojenje bude u najboljem interesu djeteta. Tu se, naravno, podrazumijeva da psihološka procjena potencijalnih usvojitelja bude zadovoljavajuća i da ispunjavaju sve uslove za usvojenje djeteta. Drugi ishod psiholoških procjena je da one imaju negativan utjecaj. Tačnije, psiholozi ističu da psihološke procjene omogućavaju prepoznavanje bilo kakvih odstupanja ili negativnih aspekata kod potencijalnih usvojitelja. Ovo može uključivati probleme kao što su nedostatak prikladnosti ili nedovoljna priprema za roditeljsku ulogu, te ukoliko dođe do procijene da postoje određeni nedostaci, može doći i do obustave procesa usvojenja radi zaštite najboljeg interesa djeteta.

Posljednje pitanje u anketnom upitniku namijenjeno psiholozima, odnosilo se na izazove usvojenja djece s invaliditetom i starije djece. Većina odgovora je bila slična, a odnosili su se na to da je rijetko ili nikad iskazana želja usvojitelja za usvojenjem djece s invaliditetom ili starije djece. Dva psihologa su istakla kako strani državljani jako često usvajaju djecu iz naše države i da su imali slučajeve gdje su usvojena djeca s određenim poteškoćama, ali da kada je u pitanju naše društvo, to nije slučaj. Djeca da određenim poteškoćama ili starija djeca bez roditeljskog staranja uglavnom budu institucionalno zbrunuti u nekoj od ustanova socijalne zaštite.

Također, naglašavaju kako postoji izazov u nespremnosti usvojitelja da se brinu o djeci s invaliditetom ili starijoj djeci, obzirom da proces usvojenja zna biti dosta zahtjevni kada je u pitanju starije dijete, a briga i njega dosta teža kada se radi o djeci s određenim poteškoćama. Većina usvojitelja izražava preferenciju za usvojenje zdrave djece mlađeg uzrasta, što neminovno ograničava mogućnosti usvojenja starije djece ili djece sa određenim poteškoćama u razvoju.

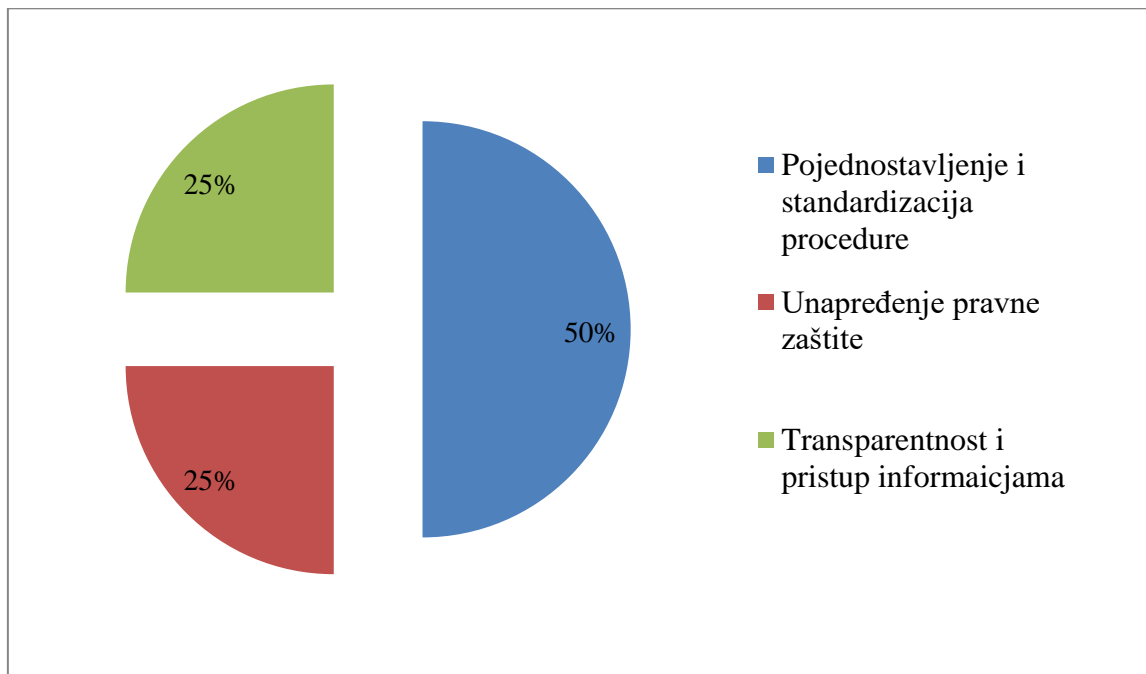
Nakon doprinosa svojim učešćem socijalnih radnika, pedagoga i psihologa, i pravni stručnjaci zaposleni u Službama socijalne zaštite su dali svoj doprinos. Oni su kao i ostali profesionalci iz svoje oblasti, dali vlastito viđenje, profesionalna iskustva i izazove u kontekstu procesa usvojenja djece u Kantonu Sarejvo.

Na prvo pitanje koje se odnosilo na zakonske obaveze i procedure koje se primjenjuju prilikom donošenja odluka o usvojenju, pravnici su se jednoglasno pozivali na Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine. Navode da je proces usvojenja podložen strogim zakonskim obavezama i procedurama. To uključuje detaljnu procjenu usvojitelja, koja se obavlja uz primjenu standardiziranih metodologija i kriterija, kako bi se osiguralo da su usvojitelji sposobni i prikladni za preuzimanje roditeljske uloge.

Također, naglašavaju važnost poštivanja prava djeteta kroz sve faze procesa, što podrazumijeva njihovo pravo na odgovarajuće informacije, uključenost u donošenje odluka u skladu s njihovim godinama i razumijevanjem, te zaštitu od svake vrste zlostavljanja ili zanemarivanja. Konačno, pravnici navode da se sve odluke o usvojenju donose transparentno i u skladu s principima pravičnosti i dobrobiti djeteta, čime se osigurava da svaki korak u procesu usvojenja doprinosi stvaranju sigurnog i stabilnog okruženja za usvojeno dijete.

Na pitanje o načinu rješavaju pravnih izazova ili prepreka koje se mogu pojaviti tokom procesa usvojenja, stručnjaci iz oblasti prava ističu kako sve prepreke i izazove rješavaju primjenom preciznih zakonskih postupaka i procedura propisanih Porodičnim zakonom FBiH. Pažljivo analiziraju sve relevantne pravne aspekata kako bi se osiguralo da se proces odvija u skladu s zakonskim normama i pravilima. Ističu da se pravni izazovi mogu odnositi na različite situacije, kao što su pravni status bioloških roditelja ukoliko su poznati i živi, potreba za pristupanjem informacijama ili odobrenjima, kao i sudskim postupcima ako je potrebno.

Pravnici navode da se veoma često oslanjaju i na svoje stručno znanje i iskustvo kako bi osigurali da se svaka pravna prepreka ili sporna situacija riješi na način koji je u najboljem interesu djeteta i u skladu s njegovim pravima.

Grafikon 6: Preporuke za poboljšanje zakonskih regulativa

(Izvor: Prilog – Anketa 1. 2024.)

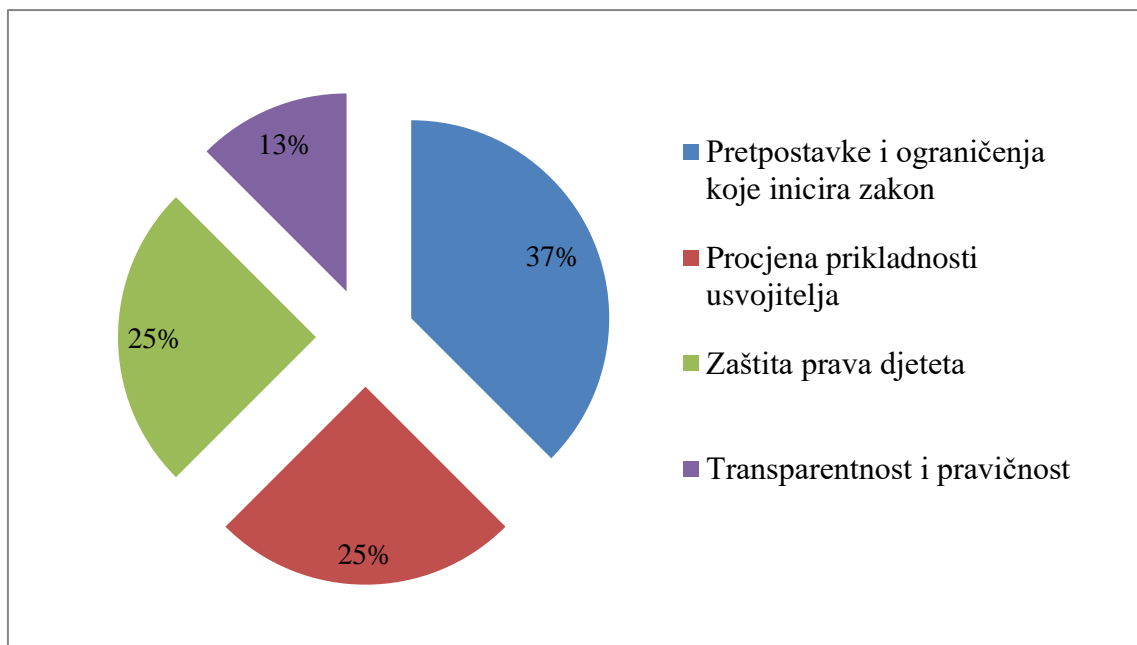
Na pitanje o preporukama za poboljšanje zakonskih regulativa u cilju olakšanja procesa usvojenja, pravници su odgovorili veoma interesantno. Njih 4, to jeste 50% od ukupnog broja stručnjaka iz ove oblasti koji su učestvovali u istraživanju, istaklo je da je potrebno pojednostavljenje i standardizacija procedure. Predlažu usvajanje jasnih i standardiziranih procedura za pripremu, evaluaciju i odobravanje usvojenja kako bi se smanjila administrativna opterećenja i vrijeme potrebno za proces. Smatraju da bi na taj način i zadovoljstvo potencijalnih usvojitelja bilo veće, jer bi nužno proces usvojenja i komplikovana administracija bila olakšana i brža.

Ovo se dovodi u korelacijski odnos sa hipotezom koja ističe da postoji pozitivna korelacija između efikasnosti pravnih procedura u procesu usvojenja i zadovoljstva usvojitelja, što ukazuje na potrebu za ubrzanjem administrativnih koraka kako bi se unaprijedila efikasnost sistema usvojenja. Isto ovo potvrdili su i usvojitelji koju su Kantonu Sarajevo usvojili dijete, a o čemu će više biti govora u nastavku rada. S tim u vezi, ova hipoteza se u potpunosti

potvrđuje. 2 stručnjaka iz oblasti prava su kao preporuku za poboljšanje zakonskih regulativa u cilju olakšanja procesa usvojenja, istakli unapređenje pravne zaštite. Navode kako je važno ojačati zakonske mehanizme za zaštitu prava djeteta u procesu usvojenja, uključujući jasne smjernice za procjenu prikladnosti usvojitelja, zaštitu djetetovog interesa i sudjelovanje djeteta u odlukama u skladu s njegovom dobi i zrelošću. Posebno ističu najbolji interes djeteta kao najvažniji od svih uslova u procesu usvojenja.

Preostala dva stručnjaka iz oblasti prava su naveli preporuku transparentnosti i pristup informacijama, aludirajući na veću transparentnost u procesu usvojenja kroz pružanje pristupa javnosti informacijama o postupku usvojenja, pravima i obavezama svih uključenih strana, i a taj način smanjenu stigme o činu usvojenja.

Kada je reč o usklađenosti nacionalnog zakonodavstva s međunarodnim standardima u oblasti usvojenja, pravnici su se jednoglasno složili da postoje određena odstupanja i nepotpuna usklađenost sa međunarodnim zakonodavstvom. Prepoznaju potrebu za daljim usklađivanjem nacionalnog zakonodavstva s međunarodnim standardima, posebno sa Evropskom konvencijom o usvojenju, koju je potrebno prvo ratifikovati, kao i sa drugim relevantnim međunarodnim dokumentima. Preporučuju konkretne izmene zakonskih odredbi kako bi se osigurala potpuna zaštita prava deteta tokom procesa usvojenja, kao i pravo svakog deteta na porodicu i odgovarajuću brigu.

Grafikon 7: Utjecaj pravne perspektive na konačnu odluku o usvojenju

(Izvor: Prilog – Anketa 1. 2024.)

Na posljednje pitanje, kako pravna perspektiva utječe na konačnu odluku o usvojenju, stručnjaci iz oblasti prava su odgovorili iz različitih tački gledišta. Njih 3, odnosno 37% odgovorilo je kako same odredbe Porodičnog zakona FBiH utječu na konačnu odluku o usvojenju, jer nameću određena ograničenja u pogledu npr. gornje dobne granice usvojitelja i toga da se potpuno može usvojiti samo dijete do 10. godine života.

2 stručnjaka iz oblasti prava navode kako procjena prikladnosti usvojitelja igra najvažniju ulogu za konačnu odluku o usvojenju. Oni provode detaljnu analizu usvojitelja kako bi utvrdili jesu li oni sposobni i prikladni za preuzimanje roditeljske uloge, u skladu s propisanim zakonskim kriterijima, ukoliko se procjeni da nisu, proces usvojenja djeteta se obustavlja. Također, 2 stručnjaka iz oblasti prava navode kako je zaštita prava djeteta pravna pretpostavka koja određuje dalji tok djelovanja. Pravnici osiguravaju da se svaka odluka donosi uz poštivanje prava djeteta, uključujući pravo na porodicu, pravilan razvoj i dobrobit. Ukoliko neka odluka nije u najboljem interesu djeteta, od sprovođenja takve odluke se odmah i odustaje. I u konačnici, jedan pravnik ističe kako su transparentnost i pravičnost neminovni u donošenju konačne odluke. Proces usvojenja treba da se vodi se transparentno i pošteno, uz strogo pridržavanje zakonskih procedura.

1.2. Analiza podataka dobivenih putem intervjuja usvojitelja

U intervjuu je učestvovalo ukupno 5 usvojitelja sa područja Kantona Sarajevo. Kroz pitanja onu su podijelili svoja iskustva, izazove i poteškoće s kojima su se suočili tokom ovog emocionalno zahtjevnog procesa. Usvojenje djeteta, iako često obasuto sentimentom ljubavi i nade, nosi sa sobom i brojne nevidljive terete – od administrativnih poteškoća do društvenih predrasuda. U nastavku rada, bit će predstavljeni odgovori usvojitelja.

Prvo pitanje se odnosilo na razloge koju su motivisali ispitanika da odluče o usvojenju djeteta. Većina odgovora je bila u skladu sa očekivanjima. A-1 je odgovorila kako je sa suprugom o usvojenju djeteta pričala skoro godinu dana, prije nego su se odlučili na taj korak. L-3 je odgovorila kako je fakultetska praksa koju je tada obavljala u domovima za nezbrinutu djecu, potakla na to da se jednog dana odluči na usvojenje makar jednog djeteta.

V-11 je navela kako je zbog zdravstvene situacije, odnosno neplodnosti, zajedno sa suprugom se nakon 9 godina braka odlučila na usvojenje djeteta. T-7 je naveo kako su on i njegova supruga željeli dati topli dom jednom djetetu i da je sreća tog djeteta bila jedina motivacija. M-21 je naveo da su on i njegova supruga pokušavali dobiti dijete kroz brojne medicinske metode, nakon što se ispostavilo da to ne mogu postići prirodnim putem. Poslije toga, odlučili su se na usvojenje djeteta.

Drugo pitanje ticalo se iskustva usvojitelja u prolasku kroz proces usvojenja u Kantonu Sarajevo. A-1 je navela kako je nisu znali koja je procedura na početku, a prve informacije su istražili na internetu. Poslije su se savjetovali sa prijateljem koji je psiholog u Centru za socijalni rad i uz njegov nagovor su posjetili Centar te dobili opširnije informacije. Nakon toga prikupili su obimnu dokumentaciju te stupili u postupak. Na usvojenje su čekali dugo, više od dvije godine i to je za njih bio najteži period. Bili su konstantno u neizvjesnosti iako su u dobroj finansijskoj situaciji i imali su sve potrebne dokumente. Na kraju, iako je to bilo naporno i teško, isplatilo se čekati.

L-3 je proces usvojenja opisala kao vrlo kompliciran i dug. Kaže da put bio mukotrpan i težak i da je svega bila svjesna, ali je jako željela usvojiti dijete. Zajedno sa suprugom, prvo su se prijavili u hraniteljski program, pokušavajući na taj način brže doći do usvojenja djeteta. Na kraju su i uspjeli. V-11 je isakla kako je znala da se proces usvojenja neće dogoditi brzo i nije

imala nerealna očekivanja, ali je trajalo duže nego što je očekivala i iziskivalo je jako puno strpljenja i energije, ali su na kraju uspjeli. T-7 je naveo kako su se na usvojenje pripremali jako dugo. Znali su da je procedura jako duga, da su administrativne poteškoće prisutne, ali ih to nije pokolebalo. Prije pokretanja samog postupka, išli su na savjetovanje, a u konačnici su i uspjeli u svom cilju. M-21 ističe kako im proces čekanja usvojenja djeteta nije toliko teško pao, obzirom na sve pokušaje, tretmane i metode kojima su se povrgavali i godine potrošene u pokušajima, imali su strpljenja čekati još koliko bude bilo potrebe, je su bili sigurni kako će ovaj put postati roditelji i to zaista i uspjeli.

Treće pitanje se odnosilo na period trajanja procesa usvojanja. A- 1 je naveo da su usvojili dječaka od 6 mjeseci, nakon 4 godine trajanja procesa usvojenja. L-3 je zajedno sa suprugom usvojila dječaka od 5 godina, nakon dvije godine čekanja, a nakon dječaka usvojili su i djevojčicu od 2 godine i proces je trajao malo kraće, otprilike godinu ipo. V-11 i njegova suprugom su nakon 4 godine čekanja, uspjeli usvojiti djevojčicu od godinu dana. Nakon godinu ipo dana čekanja, T-7 i njegova supruga su usvojili dječaka od 5 mjeseci. M-21 nakon 3 godine čekanja, skupa sa suprugom usvojili su djevojčicu od 3 godine.

Četvrto pitanje ticalo se emocionalnih i administrativnih izazova sa kojima su se usvojitelji susretali u procesu. A-1 je navela kako su u početku emocije bile uzburkane, a dok je sve u administrativnom smislu bilo na čekanju, malo su se smirili. Bio je prisutan strah od odbijanja zahtjeva za usvojenje ali nakon što je sve prošlo, došli su u najljepšu fazu kada smo se spojili sa svojim sinom. L-3 koja je prije usvojenja djece, imala jedno biološko dijete, ističe kako je pri usvojenju prvog djeteta, bila prisutna određena doza straha koja je vrlo brzo nestala, jer nakon što su uspjeli u tom procesu bili su neizmjereno sretni i ponosni na sebe što su uspjela premostiti prepreke i pružiti ljubav jednaku onoj koju su pružili svome biološkom sinu. Nakon prvog usvojenog djeteta, drugo usvojeno dijete je došlo u njihov dom bez ikakvih strahova i uzbuđenja od nepoznatog. Na administrativne izazove nisu željeli puno obraćati pažnju i bili su jako uporni.

V-11 je isatkla da se jako teško suočila sa činjenicom da biološkim putem nikada neće moći postati roditelji. Na usvojenje djeteta, odlučili su se zbog velike želje za proširenjem porodice i na taj korak su se pripremali dvije godine. Emocionalno, posebno njoj, je bilo jako teško nositi se sa svim izazovima. Administrativni izazovi koje su morali savladati uključivali su detaljne

provjere njihovih životnih okolnosti, financijskih resursa i psihološke pripreme za roditeljstvo. Svaka faza procesa zahtijevala je strpljenje i ustrajnost, a navodi kako su se suočavali sa brojnim predrasudama i stigmom povezanom s usvajanjem. T-7 navodi kako za divno čudo, proces usvojenja njihovog sina je trajao poprilično kratko, svega godinu dana i i on i supruga su bili pozitivno iznenaženi brzinom kojom su uspjeli usvojiti dijete. Administrativne izazove su jako brzo premostili, obzirom da su znali da imaju sve predispozicije za usvojenje. Godina dana čekanja im je prošla veoma brzo, jer su se u tom periodu intenzivno pripremali za preuzimanje uloge roditelja. M-21 i njegovoj supruzi, teže su padali administrativni izazovi koji su oduzimali toliko vremena i proces usvojenja odugovlačili. Posebno njegovoj supruzi, čekanje je predstavljalo veliki izazov sa kojim su se uspjeli izboriti odlaskom na savjetovanje kod psihologa. Na kraju su oboje bili svjesni kako se sve isplatilo jer su uspjeli u svome cilju.

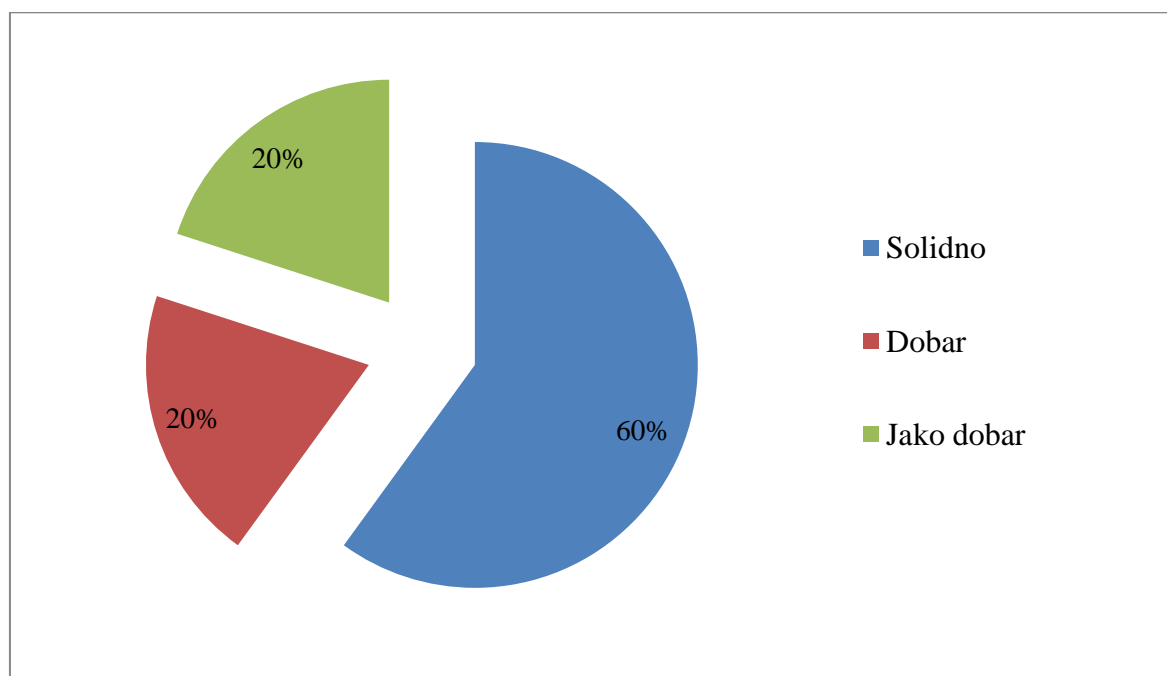
Peto pitanje odnosilo se na to kako i na koji način su se usvojitelji pripremali za preuzimanje uloge roditelja, s posebnim naglaskom u toku adaptacionog perioda. A-1 navodi kako je sa suprugom jako puno istraživala na internetu, čitala iskustva drugih ljudi po forumima, a da nakon što su podnijeli zahtjev i pokrenuli postupak krenuli su na savjetovanja sa psiholozima i socijalnim radnicima. L-3 ističe kako pored uključivanja u hraniteljske programe, smatrala je da joj ne trebaju posebne pripreme obzirom da je psihički bila spremna na ovaj korak i prethodnih godina je imala volontersko iskustvo i pravi uvid u situacije u domovima za nezbrinutu djecu. Međutim, po usvojenju prvog djeteta naišla sam je kritike i osobe u njenom okruženju nisu podržale odluku za usvojenje, i iz tog razloga je potražila podršku stručnjaka, a za pripremu preuzimanja roditeljsva već je bila spremna. V-11 navodi kako su se ona i njen suprug uključili u program obuke i radionicu o roditeljstvu specifičnu za usvojitelje. Ovi programi su im monogo pomogli jer su naučili sve o prilagodbi djeteta novom okruženju, upravljanju ponašanjem djeteta s traumatskim iskustvima te kako izgraditi sigurnu i podržavajuću vezu s djetetom. Nakon usvojenja, potražili su psihološko savjetovanje, obzirom na osude ljudi oko njih zbog odluke na usvojenje djeteta. T-7 je zajedno sa suprugom, kako on kaže imao sreće, jer su njihovi kućni prijatelji već usvojili dijete. Oni su im svojim iskustvom, pružili vrijednu podršku i korisne savjete. M-21 i njegova supruga su već dosta istraživali o roditeljstvu, mnogo su se savjetovali sa porodicom i prijateljima.

Šesto pitanje se odnosilo na odnos sa usvojenim djetetom na početku i kako se taj odnos razvijao tokom vremena. A-1 je odgovorila kako se od početka rodila ljubav koju gaje i danas, a kako vrijeme prolazi povjerenje i sigurnost samo rastu. Nismo imali nikakva negativna iskustva i to je ono što je najvažnije. Iako su usvojili dijete od 6 mjeseci, savjeti psihologa i socijalnih radnika su bili da budu jako oprezni, ali su ih istovremeno i ohrabрили jer je ostvarivanje odnosa roditelj-dijete dosta lakše kada je dijete mlađe. L-3 ističe kako je od samog početka odnos zasnovan na puno ljubavi. Ona i njen suprug nisu potencirala da isključivo žele bebu, nego su usvojili četverogodišnjeg dječaka koji je vrlo dobro razumio situaciju i prilagodio se u potpunosti. Shvatio je kakvu ljubav i podršku mu pružamo ona i njen suprug, kao i njihov biološki sin, te im je istom količinom ljubavi i poštovanja i uzvratio, a kako je vrijeme prolazilo njihova veza je jačala i dolaskom petog člana porodice, njihove dvogodišnje djevojčice ljubav je postala još veća. V-11 je odgovorila kako je kada su prvi put doveli sina kako je to bilo predivno, ali istovremeno i zahtjevno iskustvo. Dijete je bilo uplašeno i zbunjeno novom okolinom i novim ljudima. Prošli su kroz fazu prilagodbe koja je uključivala suze, noćne strahove i emotivne izazove. Uz podršku porodice, prijatelja i stručnjaka, svakim danom su vidjeli napredak. Kroz godine, veza sa djetetom se dublje povezala. Ono je pokazalo izvanrednu prilagodljivost i sposobnost vezivanja. Sada, gledajući unazad, ponosni su na svaki korak koji su napravili zajedno kao porodica i sretni su što su pružili dom i ljubav djetetu koje je ušlo u njihove živote. T-7 je sa suprugom usvojio dječaka od 5 mjeseci i opisuje kako je jedno prekrasno iskustvo, ali i istobremeno i izazovno. Dijete je došlo u potpuno novo okruženje i trebalo mu je vremena da se navikne na njih kao nove roditelje. Kroz puno ljubavi, pažnje i strpljenja, uspjeli su uspostaviti čvrstu vezu. Svaki dan je bio ispunjen otkrivanjem novih stvari zajedno i gledanjem kako dijete raste i razvija se. Sada se, nakon proteka vremena odjećaju kao prava porodica. M-21 je odgovorio kako u vrijeme kad je usvojenja, njihova kćerka je imala tri godina i znala je i očekivala da će dobiti svoje roditelje. Činjenica da joj oni nisu biološki roditelji u njihovoj kući nije nikakva tabu tema, razgovaraju o njenim biološkim roditeljima kad i kako to njoj odgovara.

Sedmo pitanje odnosilo se na suočavanje usvojitelja na pitanja identita njihovog djeteta. A-11 navodi kako do sad nije imala takvih pitanja, da najuži članovi porodice su upoznati s tim, ali da za širu javnost i ne mari. Njabitnije joj je da su se ona i muž ostvarili u ulozi roditelja. L-3 ističe kako okruženje nije bilo oduševljeno odlukom o usvojenju, pa je veliki broj ljudi iz

radoznalosti ili nekih drugih razloga često postavljao pitanja o identitetu djece i njihovoj prošlosti. Međutim obzirom da je bila spremna i na ovakva pitanja, nije im pridavala preveliki značaj. Često je na ovakva pitanja davala odgovore kroz šalu i trudila se pokazati ljudima kako njoj to nije bitno, pa ne bi trebalo ni njih da zanima. V-11 također ističe da se nije susretala sa pitanjima identiteta djeteta, ali da nakon sve borbe i ako dođe do takvih situacija, neće mariti za takvim pitanjima i komentarima. T-7 je odgovorio kako u njegovom okruženju, zaista ljudi nemaju potrebu za postavljanjem tako intimnih pitanja, obzirom da u porodici ali i među prijateljima ima zaista određen broj njih koji su usvojili dijete i svi su puni razumijevanja i ljubavi. M-21 je istakao kako su on i supruga u toku procesa usvojenja u par prilika naišli na komentare ljudi iz njihove okoline u smislu upita kakvo dijete žele, od koliko godina, odakle, ali uz stručnu pomoć psihologa, takva pitanja su premostili i ne daju im na značaju.

Osmo pitanje se odnosilo na određene kriterijume pri odabiru djeteta, u smislu zdravstvenog stanja, starost, nacionalnost, saznanja o biološkim roditeljima. Svi usvojitelji su bili saglasni s tim da su željeli zdravo dijete. A- 1 i T-7 su pored toga željeli da dijete bude što mlađe, dok L-3, V-11 i M-21 taj kriteriji nisu imali.

Grafikon 8: Ocjena transparentnosti i efikasnosti procedure usvojenja u Kantonu Sarajevo

(Izvor: Prilog –Intervju 2024.)

Deveto pitanje za usvojitelje odnosilo se na ocjenu transparentnosti i efikasnosti procedure usvojenja djece u Kantonu Sarajevo. T-7 je istakao kako je transparentnost i procedura usvojenja jako dobra, obzirom da su kroz godinu dana uspjeli dobiti dijete. V-11, M-21 i A-1 su naveli da je transparentnosti i efikasnosti procedure usvojenja djece u Kantonu Sarajevo soldina, što je i očekivano obzirom da su na proces usvojenja čekali u prosjeku 3,5 godina. L-3 je navela da je transparentnosti i efikasnosti procedure usvojenja djece dobra.

Posljednje pitanje za usvojitelje odnosilo se na njihovo mišljenje o tome da li je proces usvojenja još uvijek tabuu tema u našem društvu i je li javnost još uvijek neinformisana o pozitivnim stranama usvojenja djece. Svi usvojitelji su se složili kako usvojenje zaista jeste tabuu tema našeg društva, te smatraju da usvojenje treba približiti javnosti kao jedan prekrasan čin i puno više pričati o pozitivnim stvarima kroz koje ljudi prođu tokom procesa usvojenja i života sa usvojenom djecom nego se stalno fokusirati samo na negativnosti. Također, istakli su kako sve negativnosti vezane za usvojenje dolaze iz čiste neinformiranosti javnosti i društva.

Analiza odgovora usvojitelja potvrđuje generalnu hipotezu da je usvojenje najbolji oblik alternativne zaštite za djecu bez roditeljskog staranja. Usvojenoj djeci se pruža ljubav, dom, podrška i sve što je potrebno za normalan rast i razvoj. Također, odgovori usvojitelja u pogledu toga da je usvojenje i dalje tabuu tema i da javnost još uvijek neinformisana o pozitivnim stranama usvojenja djece se dovode u korelacijski odnos sa hipotezom koja kaže da pravilna informisanost i smanjenje stigme o procesu usvojenja doprinose boljem socijalnom prilagođavanju usvojitelja. Određeni broj usvojitelja se susretao sa stigmatizacijom i negativnom gledom na njihovu odluku usvojenja djece, a sve to dolazi od neinformiranosti javnosti i gledanja na usvojenje kao na nešto negativno. S toga se i ova hipoteza, u potpunosti podrvrđuje.

Zaključna razmatranja

Po završetku rada, može se reći da je istraživanje procesa usvojenja djece u Kantonu Sarajevo u periodu od 2018. do 2023. godine, ističući ključne aspekte administrativnih procedura, zakonske regulative, izazova s kojima se susreću usvojitelji te socijalne i emotivne implikacije za usvojeno dijete, pokazalo kako je ovo najbolji alternativni oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja.

Analizom dostupnih podataka, intervjuima usvojitelje, te anketnim ispitivanjem profesionalaca Službi za socijalni rad došlo se do nekoliko zaključaka. Istraživanje je pokazalo da je broj usvojenja tokom ovog šestogodišnjeg razdoblja relativno mali i iznosi svega 37 uspješnih usvojenja, što implicira potrebu za daljnjim unapređenjem postojećih procedura i podrške svim uključenim stranama u procesu usvojenja.

Nacionalnom zakonodavstvu, čijim dijelom je i Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, neminovno su potrebne određene izmjene u pogledu odredaba koje uređuju institut usvojenja. U komparaciji sa Evropskom konvencijom o usvojenju uočena su određena, ali za najbolji interes djeteta, veoma značajna odstupanja.

Nadalje, tokom istraživanja, identificirani su brojni izazovi koji obuhvataju složenost administrativnih zahtjeva, dugotrajne procese evaluacije te emocionalne prepreke koje usvojitelji moraju prevladati. Ključni zaključak je da je potrebno kontinuirano unapređivati sistem podrške usvojiteljima kako bi se osigurala stabilnost i dobrobit usvojene djece.

Osim toga, istraživanje je pokazalo važnost kontinuirane edukacije i osnaživanja profesionalaca u Službama za socijalni rad kako bi se unaprijedila njihova sposobnost pružanja podrške usvojiteljima i osiguralo da svaka faza procesa usvojenja bude vođena najboljim interesima djeteta. Usvojenje djece u Kantonu Sarajevo predstavlja važan dio društvene i pravne strukture, pružajući priliku za oblikovanje sigurnog okruženja za djecu koja su izgubila svoje biološke roditelje ili nisu imala mogućnost živjeti s njima iz drugih razloga. Ovaj rad ističe važnost daljeg unapređenja procesa usvojenja kroz edukaciju, podršku i prilagodbu zakonskih okvira, kako bi se osiguralo da svako dijete ima priliku za sretno djetinjstvo u stabilnoj i ljubavi ispunjenoj porodici.

Daljnja istraživanja mogla bi se fokusirati na dublju analizu dugoročnih ishoda za usvojenu djecu u okviru Kantona Sarajevo, što bi pružilo bolji uvid u efikasnost postojećih politika i praksi te preporuke za njihovo unapređenje. Također, istraživanje bi moglo obuhvatiti i perspektivu bioloških roditelja čija djeca ulaze u proces usvojenja, kako bi se bolje razumjeli njihovi izazovi i potrebe tokom ovog složenog procesa.

Uz navedeno, važno je istaknuti potrebu za multidisciplinarnim pristupom u procesu usvojenja, što bi uključivalo blisku saradnju između socijalnih radnika, psihologa, pravnika, pedagoga, medicinskih stručnjaka i obrazovnih savjetnika. Ovakav integrirani pristup može poboljšati kvalitetu podrške kako bi se osiguralo da svako dijete koje prolazi kroz proces usvojenja dobije sveobuhvatnu zaštitu i podršku koja mu je potrebna.

Promicanje transparentnosti i otvorenosti u procesu usvojenja može pomoći u izgradnji povjerenja među svim sudionicima, uključujući biološke roditelje, ukoliko su poznati, te usvojitelje i djecu. To može uključivati redovnu komunikaciju, jasne informacije o pravima i obvezama svih uključenih strana te pristup adekvatnim savjetodavnim resursima.

Podizanje javne svijesti o važnosti usvojenja i poticanje pozitivnih narativa o usvojenju mogu imati veoma bitnu ulogu u smanjenju stigme povezane s ovim oblikom roditeljstva i promicanju prihvatanja različitih oblika porodica u društvu.

Na koncu, kontinuirano praćenje i evaluacija procesa usvojenja su od ključne važnosti za identifikaciju uspješnih praksi i izazova koji zahtijevaju daljnje poboljšanje. Uključivanje povratnih informacija od usvojitelja, bioloških roditelja ukoliko su poznati i samih usvojenika može pružiti dragocjene uvide u stvarne potrebe i efikasnost postojećih politika i programa.

Literatura

1. Ajduković, M., *Pristupi zbrinjavanju djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Europi*, Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2004.
2. Bubić S. i Traljić N. *Roditeljsko i starateljsko pravo*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu. 2007.
3. Buljubašić, S., *Socijalna integracija djece bez roditeljskog staranja*, „DES“ Sarajevo. 2004.
4. Dervišbegović M. *Socijalni rad – teorija i praksa*. Sarajevo: Zonex. 2001.
5. Draškić M. *Novi standardi za postupak lišenja poslovne sposobnosti: aktuelna praksa Evropskog suda za ljudska prava*. Beograd: Anali Pravnog fakulteta u Beogradu. vol. 58, br. 2. 2010.
6. Draškić M. *Porodično pravo i prava deteta*. 12. izd. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu. 2022.
7. Evropski savjet. *Evropska konvencija o usvojenju*. 2009. [Online]. Dostupno na: <http://ricl.iup.rs/845/1/Revidirana%20Evropska%20konvencija%20o%20usvojenju%20Odece.pdf> Pristupljeno: 21.12.2023.
8. Grupa autora, *Smjernice za zaštitu najboljeg interesa djeteta: Vodič za profesionalce*. Sarajevo: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine. 2019.
9. Habul U., *Zaštita djece bez odgovarajućeg staranja*. Mostar: Zbornik radova, Naučni skup: Razvoj porodičnog prava – od nacionalnog do evropskog, Pravni fakultet, Univerzitet Džemal Bijedić. 2012.
10. *Hope and homes for children in Bosnia and Herzegovina*. [Online]. Dostupno na: <http://hhc.ba/> Pristupljeno 10.7.2024.
11. Hrabar D., *Posvojenje na razmeđu interesa posvojitelja i posvojenika*. Zagreb: Zbornik PFZ. 2008.
12. Miković B., *Evropska konvencija o usvojenju (revidirana) i Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine*. Mostar: Zbornik radova. Osmi međunarodni naučni skup, Dani porodičnog prava, Porodično pravo u eri globalizacije. 2020.
13. Miković B., *Najbolji interesi djeteta – obaveza i odgovornost nadležnih institucija*. Mostar: Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru. 2014.

14. Miković B., *Tajnost usvojenja i pravo djeteta na saznanje vlastitog porijekla u bosanskohercegovačkom društvu*. Sarajevo: Sarajevski žurnal za društvena pitanja. 2020.
15. Miković B., *Usvojenje djeteta u Porodičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine – potrebe za izmjenama zakonskih odredaba i politike usvojenja*. Istočno Sarajevo: Zbornik radova: „Pravo između stvaranja i tumačenja“. 2023.
16. Miković M. *Osnove socijalne politike*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Sarajevo. 2010.
17. *Porodični zakon FBiH*. Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine. 2019. Broj 35/2005, 41/2005, 31/2014 i 32/2019
18. *Strategija deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u FBiH (2014-2020)*. [Online]. Dostupno na:
<http://fmrsp.gov.ba/s/images/stories/Strategija%20deinstitucionalizacije%20i%20transformacije%20ustanova%20socijalne%20zastite%20u%20Federaciji%20BiH.pdf>
Pristupljeno: 10.7.2024.
19. Termiz Dž. *Metodologija društvenih nauka*, drugo izdanje. Lukavac: NIK Grafit. 2008.
20. Termiz Dž. *Teorija nauke o socijalnom radu*. Lukavac: Grafit. 2005.
21. Termiz Dž., *Metodologija društvenih nauka*, treće izdanje. Sarajevo: Fakultet Političkih nauka Univerziteta u Sarajevu i Međunarodno udruženje metodologa društvenih nauka. 2022.
22. Termiz Dž., Milosavljević S. *Praktikum iz metodologije politikologije*, drugo izdanje. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu i Međunarodno udruženje metodologa društvenih nauka. 2018.
23. Traljić N., *Uloga socijalnog radnika prilikom usvojenja*. Sarajevo: Godišnjak pravnog fakulteta u Sarajevu. 1966.
24. Ujedinjeni narodi. *Konvencija o pravima djeteta*. 1989. [Online]. Dostupno na:
https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2013031807224360cro.pdf
Pristupljeno: 19.12.2023.
25. UNICEF., *Smjernice za procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta*. Sarajevo,

2018. [Online]. Dostupno na: <http://snaznijglaszadjecu.org/wp-content/uploads/2018/06/Smjernice-NID-latinica.pdf> Pristupljeno: 10.7.2024.

26. *Uputstvo o metodama utvrđivanja podobnosti djeteta i osobe koja želi usvojiti dijete i načinu izrade mišljenja o podobnosti za usvojenje.* Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine. 2006. Broj 17/2006.
27. *Uputstvo o načinu vođenja evidencije i dokumentacije o usvojenoj djeci.* Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine. 2006. Broj 17/2006.
28. *Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom Federacije Bosne i Hercegovine.* Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine. 2018. Broj: 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješenje US BiH, 45/2016, 19/2017 - drugi zakon i 40/2018

Prilozi

1. Anketni upitnik

Anketni upitnik 1: „Percepcije i iskustava zaposlenih u Službama za socijalni rad o procesu usvojenja djece“

<p>Poštovani,</p> <p>Pred Vama se nalazi kratki anketni upitnik na temu "Usvojenje kao oblik porodično-pravne zaštite djece u Kantonu Sarajevo 2018-2023.", koji je urađen u svrhu istraživanja za magistarski rad. Cilj istraživanja je analizirati primjenu zakonodavstva o usvojenju kako bi se evaluirala efikasnost pravnog okvira, identificirali izazovi i prepreke te procijenila dobrobit djece. Anekta je u potpunosti ANONIMNA i Vaše sudjelovanje je dobrovoljno. Dobiveni podaci će biti korišteni isključivo u naučne svrhe, stoga Vas molim da pažljivo pročitate svako pitanje i što iskrenije odgovorite na isto. Anketni upitnik se sastoji od 10 pitanja i namjenjen je za anketiranje socijalnih radnika/socijalnih pedagoga/psihologa i pravnih sutračnjaka u Kantonu Sarajevo. Za popunjavanje istog potrebno je 5 do 10 minuta. U slučaju da imate bilo kakva pitanja ili nedoumice vezane za istraživanja, možete se obratiti _____ na _____ e-mail: ajlaskeledzija59@gmail.com.</p> <p>Unaprijed Vam se zahvaljujem na sudjelovanju i izdvojenom vremenu!</p>
Pitanja za sve stručnjake:
Spol: a) muški b) ženski c) drugo
Koji je Vaš stručni profil i koliko dugo radite u Centru za socijalni rad? a) socijalni radnik b) psiholog c) pedagog d) pravni stručnjak Vremenski period zaposlenja: _____
Koliko često se bavite poslovima vezanim za proces usvojenja djece? a) rijetko/dva ili više puta godišnje b) vrlo rijetko/jednom godišnje c) nikada
Kako ocjenjujete zakonodavni okvir koji reguliše proces usvojenja u našoj zemlji? a) dobar je, ali su potrebne određene izmjene b) zadovoljavajući c) nemam iskustvo

<p>Kako ocjenjujete saradnju između Centara za socijalni rad, sudova i drugih relevantnih institucija u procesu usvojenja djece?</p> <p>a) jako dobra saradnja</p> <p>b) saradnja je zadovoljavajuća</p> <p>c) nisam imao/imala priliku saradivati sa relevantnim ustanovama u procesu usvojenja</p>
<p>Pitanja za socijalne radnike:</p>
<p>Na koji način procjenjujete pogodnost potencijalnih usvojitelja? (pitanje otvorenog tipa)</p> <p>Odgovor:</p>
<p>Koji su ključni koraci u procesu pripreme usvojitelja i djeteta za usvojenje? (pitanje otvorenog tipa)</p> <p>Odgovor:</p>
<p>Koliko je bilo uspješnih usvojenja u nadležnosti Centra za socijalni rad u kojem radite u periodu od 2018. do 2023. godine? (pitanje otvorenog tipa)</p> <p>Odgovor:</p>
<p>Da li se broj zahtjeva za usvojenje povećao tokom pandemije COVID-19? (pitanje otvorenog tipa)</p> <p>Odgovor:</p>
<p>Da li postoji stigma potencijalnih usvojitelja prema određenim kategorijama djece bez roditeljske zaštite? (pitanje otvorenog tipa)</p> <p>Odgovor:</p>
<p>Koji su najčešći izazovi s kojima se susrećete prilikom procesa usvojenja? (pitanje otvorenog tipa)</p> <p>Odgovor:</p>
<p>Pitanja za socijalne pedagoge:</p>
<p>Koji je vaša uloga u podršci djetetu tokom procesa usvojenja? (pitanje otvorenog tipa)</p> <p>Odgovor:</p>
<p>Koje su najčešće socijalne i emocionalne potrebe usvojenog djeteta koje se javljaju u Vašem radu?</p> <p>a) potreba za sigurnošću i stabilnošću</p> <p>b) podrška u prilagođavanju na novu porodičnu dinamiku</p> <p>c) podrška u prihvatanju identiteta i pripadnosti</p> <p>d) podrška u razvijanju zdravih međuljudskih odnosa</p> <p>e) potrebe za individualizovanom pažnjom i podrškom u akademskom i socijalnom razvoju</p>
<p>Kako se vaša uloga razlikuje u različitim fazama procesa usvojenja (priprema, integracija, podrška nakon usvajanja)? (pitanje otvorenog tipa)</p> <p>Odgovor:</p>

<p>Smatrate li da pozitivna podrška društva, kao i stručnjaka iz ove oblasti, pozitivno utječe na uspjeh usvojenja? <i>(pitanje otvorenog tipa)</i></p> <p>Odgovor:</p>
<p>Kakva podrška je dostupna usvojiteljima nakon što usvoje dijete, s obzirom na vašu struku? <i>(pitanje otvorenog tipa)</i></p> <p>Odgovor:</p>
<p>Pitanja za psihologe:</p>
<p>Koji su ključni psihološki faktori koje uzimate u obzir prilikom procjene prikladnosti usvojitelja? <i>(pitanje otvorenog tipa)</i></p> <p>Odgovor:</p>
<p>Na koji način procjenjujete pogodnost potencijalnih usvojitelja? <i>(pitanje otvorenog tipa)</i></p> <p>Odgovor:</p>
<p>Kako se osigurava da su psiho-socijalne potrebe djeteta zadovoljene tokom procesa usvojenja? <i>(pitanje otvorenog tipa)</i></p> <p>Odgovor:</p>
<p>Kako psihološke procjene doprinose konačnoj odluci o usvojenju? <i>(pitanje otvorenog tipa)</i></p> <p>Odgovor:</p>
<p>Koji su izazovi vezani uz usvojenje djece s invaliditetom ili starije djece? <i>(pitanje otvorenog tipa)</i></p> <p>Odgovor:</p>
<p>Pitanja za pravne stručnjake:</p>
<p>Koje su zakonske obaveze i procedure koje se primjenjuju prilikom donošenja odluka o usvojenju? <i>(pitanje otvorenog tipa)</i></p> <p>Odgovor:</p>
<p>Kako se rješavaju pravni izazovi ili prepreke koje se mogu pojaviti tokom procesa usvojenja? <i>(pitanje otvorenog tipa)</i></p> <p>Odgovor:</p>
<p>Koje su vaše preporuke za poboljšanje zakonskih regulativa u cilju olakšanja procesa usvojenja?</p> <p>a) pojednostavljenje i standardizacija procedure</p> <p>b) unapređenje pravne zaštite</p> <p>c) transparentnost i pristup informacijama</p>
<p>Kako je nacionalni zakonodavni okvir usklađen s međunarodnim zakonodavstvom u vezi s procesom usvojenja? <i>(pitanje otvorenog tipa)</i></p> <p>Odgovor:</p>
<p>Kako pravna perspektiva utječe na konačnu odluku o usvojenju?</p>

- a) pretpostavke i ograničenja koje inicira zakon
- b) procjena prikladnosti usvojitelja
- c) zaštita prava djeteta
- d) transparentnost i pravičnost

Intervju 1: „Iskustva usvojitelja u Kantonu Sarajevo“, 2024

Poštovani,

Pitanja za intervju na temu "Usvojenje kao oblik porodično – pravne zaštite djece u Kantonu Sarajevo 2018-2023.", su osmišljena u svrhu istraživanja za magistarski rad. Cilj istraživanja je analizirati primjenu zakonodavstva o usvojenju kako bi se evaluirala efikasnost pravnog okvira, identificirali izazovi i prepreke te procijenila dobrobit djece. Kroz ovaj intervju, nastojat ću istražiti različite aspekte usvojenja, uključujući izazove, uspjehe i emocionalne aspekte s kojima ste se susretali. Vaša iskrenost i otvorenost u ovom razgovoru bit će ključni za prikupljanje vrijednih informacija koje će značajno doprinijeti analizi i evaluaciji procesa usvojenja. Vaše sudjelovanje je u potpunosti dobrovoljno, a Vaši identiteti će ostati ANONIMNI. Hvala Vam na Vašem vremenu i spremnosti da podijelite svoja iskustva.

Šta Vas je motivisalo da se odlučite za usvojenje djeteta/djece? (*pitanje otvorenog tipa*)

Odgovor:

Možete li opisati Vaše iskustvo prolaska kroz proces usvojenja u Kantonu Sarajevo? (*pitanje otvorenog tipa*)

Odgovor:

Koliko dugo je trajao proces usvojenja? (*pitanje otvorenog tipa*)

Odgovor:

Kako ste se nosili s emocionalnim i administrativnim izazovima tokom procesa usvojenja? (*pitanje otvorenog tipa*)

Odgovor:

Na koji način ste se pripremali za preuzimanje uloge roditelja-usvojitelja (u toku adaptacionog perioda, prilagođavanje, navikavanja)? (*pitanje otvorenog tipa*)

Odgovor:

Kako je izgledao Vaš odnos s usvojenim djetetom/ djecom na početku i kako se taj odnos razvijao tokom vremena? (*pitanje otvorenog tipa*)

Odgovor:

<p>Na koji način ste se suočavali s pitanjima identiteta i prošlosti djeteta? (<i>pitanje otvorenog tipa</i>)</p> <p>Odgovor:</p>
<p>Da li ste imali specifične kriterijume pri odabiru djeteta/ djece (zdravstveno stanje, starost, nacionalnost, saznanja o biološkim roditeljima)? (<i>pitanje otvorenog tipa</i>)</p> <p>Odgovor:</p>
<p>Kako ocjenjujete transparentnost i efikasnost procedura usvojenja u Kantonu Sarajevo?</p> <p>a) solidno b) dobar c) jako dobar</p>
<p>Da li smatrate da je usvojenje još uvijek “tabuu tema” u našem društvu i da je javnost neinformisana o pozitivnim stvarima usvojenja djece? (<i>pitanje otvorenog tipa</i>)</p> <p>Odgovor:</p>

2. Grafički prikazi

Grafikon 1: Broj ispitanika po spolu.....	68
Grafikon 2: Učestalost bavljenja poslovima vezanim za usvojenje djece	69
Grafikon 3: Zadovoljstvo zakonodavnim okvirom koji reguliše institut usvojenja	70
Grafikon 4: Zadovoljstvo saradnjom Centara za socijalni rad sa sudovima i drugim relevantnim institucijama u procesu usvojenja	71
Grafikon 5: Prikaz emocionalnih i socijalnih potreba usvojenog djeteta iz prizme pedagoga	76
Grafikon 6: Preporuke za poboljšanje zakonskih regulativa.....	81
Grafikon 7: Utjecaj pravne perspektive na konačnu odluku o usvojenju	83
Grafikon 8: Ocjena transparentnosti i efikasnosti procedure usvojenja u Kantonu Sarajevo	88

3. Tabele

Tabela 1: Broj usvojenja u Kantonu Sarajevo od 2018. do 2023. godine.....	73
---	----

UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

IZJAVA o autentičnosti radova

Obrazac AR

Stranica 100 od

Naziv odsjeka i/ili katedre: Odsjek za socijalni rad

Predmet: Magistarski rad

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Ajla Skeledžija

Naslov rada: Usvojenje kao oblik porodično - pravne zaštite djece u Kantonu Sarajevo 2018-2023. godine

Vrsta rada: Završni magistarski rad

Broj stranica: 99

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis